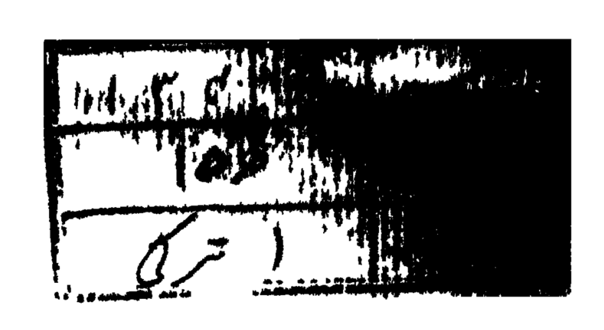
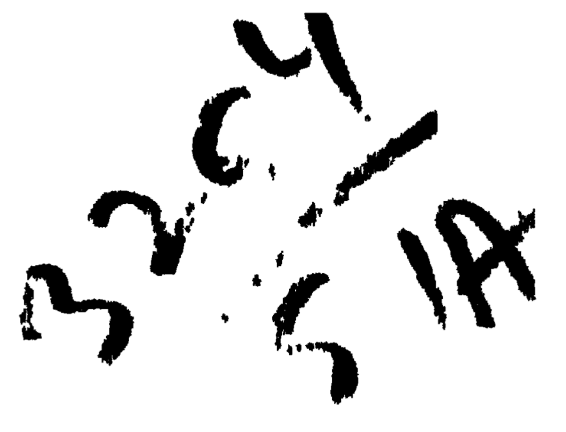
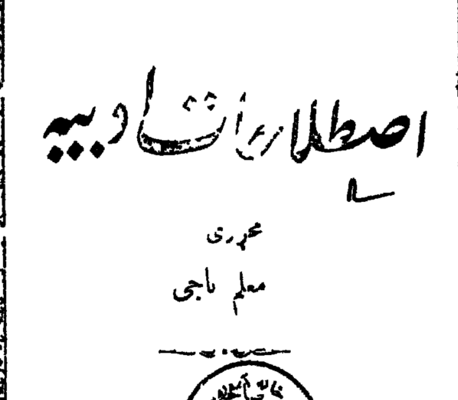

اصطلاحات ادبیه

محرری

معلم ناجی

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

[illegible] باب عالی جاده سنده نومرو ٥٢

١٣٠٧

اصطلاحات ادبیه

محرری

معلم ناجی

صاحبی

محمد سالم

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

(آ. آصادوریان) شرکت مرتبیه مطبعه‌سی ـ باب عالی جاده‌سنده نومرو ۵۲

۱۳۰۷

شركت مرتبيه مطبعه و كتبخانه سى - باب عالى جاده سنده
نومرو ٥٢

افادهٔ مخصوصه

اجراسی اقتدارمك قات قات فوقنده اولدیغنی معترف
بولندیغم « لسانمز ایچون بر اصطلاحات ادبیه قاموسی
یازمق » فکری آره صیره دهنمی اشغال ایدردی ·
بوطاتلی خیال بعضاً اودرجه‌لرده محرك شوق اولوردی
که کوکلمی موقتاً اولسون آووتمق ایچون او یولده
بر آز یازی یازمغه مجبوریت حس ایدردم · یازاردم
یازاردم بکنمزدم . کاغدلری ییرتار آتاردم ، بوخیالی
برسوز دکلدر · واقعدر · عینیله نقل ایدییورم · برخیلی
زمان کچدی ، اوفکر بنه دهنمه اوغرامقدن کری
قالمازدی ، بروقت اولدی که یازدیغم پارچه‌لری محو
ایتدیکمه پشیمان اولدم امکلرمه آجیدم ، زواللی یازیلرم !
سز قابل تصحیح اولمق مزیتندن ده‌می محروم ایدیکز ! ،
دیمکه باشلادم . نهایت تلافیٔ مافات ایچون تکرار برطاقم
پارچه‌لر یازمق لازم کلدی . میدان بولدقجه یازمقده

دوام ایتدم ، خیلی شی بیریکدی، تکرار کوزدن کچیر-
مکه کلمیور همان هپسنی آرقداشلرینك یانته کوندره-
جکم کلیور . آنلری تهلکه‌دن، کنا.می ندامتدن حفظ
ایچون برچاره دوشوندم ، «طبع ونشر» ی بولدم .
{اصطلاحات ادبیه } نامیله میدانه چیقمغه باشلایان
بو بندلر ادبیات ترکیه‌نك ـ فن اولمق حیثیتیله ـ کافهٔ
لوازمنی بریره جمع ایتمك کبی بیوجك برمقصدله
یازیلیور ، ایستدیکم صورتده یازه بیلسه‌م مقصد
حصوله کله‌جك .نه‌فائده که بنم ایچون ایستدیکم
صورتده یازه بیلمك محال دینیله‌جك درجه‌ده کوچ!
اقتدارم همتمله متناسب اولملی ایدی ! .. هر حالده
بویله شیلری یازمامقدن اولادر اعتقادنده بو-
اندیغم ایچون عجزم بنی یأسه دوشوره میور- سعیم
تزاید ایتدکچه عجزم تناقص ایدییور صانیورم. بوکوزل
برتسلیدر وماتوفیقی الا بالله ،

فی ۳ حزیران سنه ۳۰۵ معلم ناجی

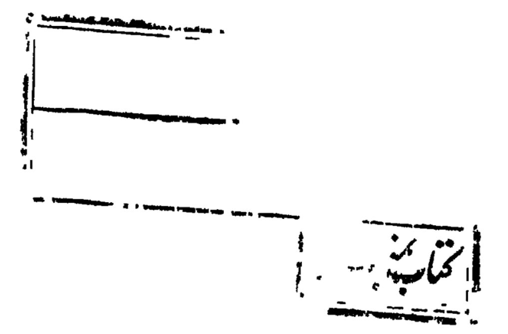
اخطار

(اصطلاحات ادبیه) ـ عنوانندن دخی آکلاشیله‌جغی اوزره ـ بین الادبا اصطلاح اوله‌رق مستعمل اولان کلمه‌لرله ترکیبلری جامع اوله‌جقدر. بوکا آثار کنترانه‌مدن برحوق مثال درج ایدیشم :

کهن خرقهٔ خویش پیراستن
به ازجامهٔ عاریت خواستن

قول حکیمانه‌سنی تقدیر ایتمك ایستدیکمدندر یوقسه (آثار کنترانه‌م) دیدیکم شیلرك حقیقةً برر اثر کنتر اولدیغی تحت اعترافده‌در ۰

بو اصطلاحاته دائر و یردیکم ایضاحات (ادبیات ترکیه) نك شمدیکی حالنه واستقبالنه کوره‌در ۰ اوته‌دن بری عرب وبا فرس طرز ادبیسنی عیناً قبول ایتمك فکرینه اشتراك ایدنلردن دکلم ۰ بومسلکی بکنمیلر ایده‌جکم خطالری عفو ایتمکه تنزل بیورمازلر صانیرم ۰ شونکله متسلی اولیورم که هم مسلکم اولان اصحاب انصافك مظهر عفوی اوله جغم محققدر ۰

اصطلاحات ادبیه

—

سحر حلال

سحر حلال — بیت آره‌سنده هم کلمات سابقه‌نك تتمه‌سی هم‌ده کلمات لاحقه‌نك مقدمه‌سی عد اولنه‌بیله‌جك صورتده برلفظ ویاترکیب ایراد ایتمکدر .

کورده اولمش پر کواکب آسمان
خالق اجرامی تبجیل ایلدم
طولدی کوکلم نور ایله‌بی اختیار
سورهٔ (والنجم)ی ترتیل ایلدم

قطعه‌سنده واقع (بی اختیار) تعبیری) هم « طولدی کوکلم نور ایله » جمله‌سنه تتمه‌هم ده «سورهٔ والنجمی ترتیل ایلدم » کلامنه مقدمه اعتبار ایدیله‌بیله‌جکندن‌سحر حلال قبیلندن عد اولنور. برنجی احتماله کوره بیت « کوکلم بی احتیـار نور ایله طولدی . سورهٔ والنجمی‌ترتیل ایلدم »ـ ایکنجی احتماله کوره«کوکلم نورایله طولدی. بی اختیار سورهٔوالنجمی ترتیل ایلدم»«ألنده اولور.

مشاهیر شجعان عربدن (عمرو بن‌معدی‌کرب) و صفنده اولان آشاغیکی قطعه‌لرده کوره‌جکمز (بی محابا) و (بلاتردد) تعبیرلری دخی یوقاریکی (بی اختیار) کبیدر :

صمصامه‌یی ایلدیکجه تسلیل[*]
تسلیم سیوف ایدردی اعدا
تاریخ دییوف که بی محابا
بر اردویی برار ایتدی تشکیل

میدانه کیروب بلا تردد
دیرمش او دلیر مرتضی شان
اولمکدن اولوردی‌یم هراسان
اولمک ایچون ایلدم تولد

(بی محابا)هم «تاریخ دییورکه» یه همده «بر اردویی برار ایتدی تشکیل» ه قید اوله‌بیلیر . ایکی احتماله کوره‌بیت «تاریخ بی‌محابا دییورکه : بر اردویی برار تشکیل ایتدی» ویا«تاریخ دییورکه : بر اردویی برار بی محابا تشکیل ایتدی» مفهومنی کوسترر .

کذلك (بلا تردد) هم «میدانه کیروب» ه همده «دیرمش او دلیر مرتضی شان» ه قید اوله‌بیلیر . ایکی احتماله کوره بیت «او دلیر مرتضی شان بلا تردد میدانه کیروب دیرمش» و یا «او دلیر مرتضی شان‌میدانه کیروب بلاتردد دیرمش» مضموننده بولنور .

سحر حلالك صحتی‌ایچون احتماللرك ایکیسنه کوره‌ده معنانك صحیح اولمسی‌کافیدر. احتماللردن برینك دیکرینه مرجح کورنمسی مقصده خلل ویرمز .

---

[*] (صمصامه) عمرونك قلیجیدر. (ذوالفقار) دن صکره اشهر سیوف عد اولنور .

بو صنعت اولدقجه قرین لطافت ایسه‌ده عظمت عنوانیله متناسب کورینه‌جك بر اهمیتی حائز دکلدر. بالاده‌کی مثاللرده بولنشی تصادفیدر. بالالتزام اجراسی اختیار اولنه‌جق کلفته دکمز.

(سحر حلال) تعبیری ــ بر ذات بی وفایه خطاباً یازلمش اولان قطعهٔ آتیه‌ده اولدیغی کبی ــ (کلام بدیع) مقامنده دخی ایراد اولنور:

قصیدم عجزمی عرض ایلشدی
دریغا صورمدك بر کره حالم
شوصوك مصراعم اولسون صوڭ خطابم
حرام اولسون سکا سحر حلالم

استخدام

استخدام ــ بر لفظك دلالت ایتدیکی ایکی معنایی معاً اراده ایله هر برینی مناسب اولان جهته صرف ایتمکدر. قطعهٔ آتیه‌ده (آچلدی) فعلی بو اسلوب اوزره ایراد اولنمشدر:

بهار ایردی آچلدی سودیکم هم فصل دی هم کل [١]
بری صحن کلستاندن بری صحن کلستانده

چیقوب بر لکده کلزاری تماشا ایتسه‌ك اولمازمی
کل آنده بلبل آنده جمله آثار بهار آنده [٢]

---

[١] « آچل ای فصل دی سن کلستانلردن آچلسون کل ــ ندیم »
[٢] « می آنده دلبر آنده جمله یاران صفا آنده ــ وجدی »

(آچلمق) مصدری هم (تباعد) هم‌ده (شکفتن) معناسنه کلدیکی جهتله قطعه‌ده‌کی (آچلدی) فعلندن «تباعد ایتدی» «شکفته اولدی» معنالری معاً قصد اولنه‌رق معنای اول مناسبی اولان (فصل‌دی) ه،، معنای ثانی کذلك مناسبی اولان (کل) ه صرف ایدلمشدر. شو حالده بیتدن «سودیکم! موسم بهارك حلولیله فصل شتا صحن کلستاندن تباعد ایتدی. کل ایسه صحن کلستانده شکفته اولدی» مألی استخراج اولنور. بو استخدامه بعض ادبا (صرف الخزانه) نامنی ویرمشلردر.

ادبیات عربیه کتابلرنده تعریف اولندیغی اوزره «ایکی معناسی اولان بو لفظ ایله اول امرده معنالرینك برینی مراد ایدوب بعده او لفظه راجع اولان ضمیر ایله دیکر معناسنی قصد ایتمك و یا او لفظه راجع اولان ایکی ضمیردن بریله بر معناسنی، دیکریله‌ده دیکر معناسنی اراده ایلمك» دن عبارت بولنان استخدامك ادبیات ترکیه‌ده اجراسی مغایرت شیوهٔ لسان ایجاب طبیعیسنجه همان هیچ یاقیشیق آلامقده اولدیغی کبی صورت اجراسنده‌کی تکلفه نظراً فهمی تصعیب ایده‌جکی دخی آشکار بولندیغندن بو تعریفه مطابق اولان استخدامك ادبیات ترکیه‌یه متعلق محسناتدن عد اولنمامسی لازم کلیر.

بز (استخدام) دیدیکمز وقت بالاده کوستریلن «بر لفظك دلالت ایتدیکی ایکی معنایی معاً اراده ایله هر برینی مناسب اولان جهته صرف ایتمك» مفهومنی قصد ایدرز.

استخدامك بو درلوسی (استخدام المضمر) عنوانیله مقابل ویریلان (استخدام المظهر) نامیله ادبیات عربیه‌ده دخی موجوددر. بوقاریده افاده اولندیغی اوزره (استخدام مضمر) ویا (استخدام ضمیر) دینیلن صنعت ادبیات ترکیه‌ده معتبر اولمیه‌جغنه مبنی کیفیت بر نوعه منحصر قاله‌جغندن بز آکا ساده‌جه (استخدام) دیمکله اکتفا ایلرز.

استخدام کثیر الاجرا بر صنعت اولمامقله برابر حسن اجراسی حالنده لطافت بخش کلام اولور.

حسن تعلیل

حسن تعلیل — بر اعتبار لطیفه مستند اوله‌رق بر خصوص ایچون علت مناسبه درمیان ایتمکدر.

حسن تعلیلده درمیان اولنه‌جق علتك حقیقی اولمامسی یعنی نفس الامره مطابق بولنمامسی شرطدر. حقیقی اولورسه تعلیل عادی دیمك اوله‌رق محسناتدن صاییلمیه‌جغندن حسن تعلیل تحقق ایتمز. مثلا اوغلنی حقیقة تأدیب ایچون تکدیر ایدن بر پدرك «اوغلمی تأدیب ایچون تکدیر ایتدم» قولنده حسن تعلیل بولنه‌ماز.

کیزلندی کلستانده یشیل یراق آردینه
رنك عذار کزدن اولوب شرمسار کل

بیتنده ایسه متحققدر. چونکه کلك یشیل یاپراق آردینه کیزلنمسی

ایچون درمیان اولنان علت ـ که مخاطبك رنك رخسارینی کوره‌رك کل کندی رنکنك آکا نسبتله لطافتسز کورینه جکنی آکلادیغندن شرمسار اولمسیدر ـ حقیقی دکلدر ، شاعر مخاطبك رنك رخساری کلك رنکندن دها لطیف اولدیغنی افاده مقصدیله بویله بر ادعاده بولنیور . کذلك:

ایتدیکك کون ای ملك خورشید رخسارك عیان
اولدی شرمندن پریلر چشم مردمدن نهان

بیتنده پریلرك کوزدن نهان اولشلری ایچون درمیان اولنان علت ـ که مخاطبك بر کون میدانه چیقه‌رق پرتونثار جمال اولمسی اوزرینه مالك اولدقلری حسنك آکا نسبتله هیچ منزله‌سنده قاله‌جغنی فهم ایله شرمنده اولملریدر ـ غیر حقیقیدر .

بالفرض سایه‌سنده پرورده اولدیغی وطننده آیریله‌رق دیار دیکره کیتمکه مجبور ایدلمش بر بی چاره هر آدیم آتیشنده الم درونیسنك تزاید ایتدیکنی حس ایده ایده یولده کیدر کن ـ موسم بهار اولدیغی حالده ـ هر هانکی جهته عطف نظر ایلیه اوجهتی کوکلی کبی حزنه مستغرق بولور . سماده اوجله پیدا اولمش اولان بر بولوتدن او آره‌لق یاغمور دوکلکه باشلار . بتون دنیایی محزونیت ایچنده کورمکده اولان زواللی یولجی کندیسی کبی المزده اولمیانلرك انشراح قلب ایله تماشا ایده‌بیله جکلری او لطیف سحابه‌یه توجیه نکاه ایدنجه دیرکه :

اوده اولمش وطن جدا سیار
نه حزین آغلایور شو ابر بهار

کندیسنك صنایع بدیعیه دوشونمکه وقتی اولمدیغندن بوبیتده اوصنعتلردن هانکیسی موجود اولدیغنی باکه ده بیلمز . فقط بزلر ـ که لله الحمد آسوده خاطرز ـ دقت ایتدیکمز حالده بیتك حسن تعلیل ایچون بر مثال اوله بیله جکنی کوررز : قائل بهار بولودینك پك حزین آغلایشنی آنك ده کندی کبی وطنندن آیرلمش آواره لردن اولدیغنه حمل ایدییور . « شـو بولوت نیچون آغلایور ؟ » دینلسـه « وطنندن آیرلدیغی ایچون ! » دیه جك حال بوکه ابر بهار ـ وطنی ارض ایسـه ـ وطنندن آیرلمش ، فقط قائل کبی متأثر اولمامش . دیمك که بو علت ده حقیقی دکل .

بعض ادبا بو صنعتی (حسن توجیه) نامیله یاد ایدرلر . تعریفنده ده (علت) ی (وجه) ه تحویل ایله « براعتبار لطیفه مستند اوله رق برخصوص ایچون وجه مناسب درمیان ایتمکدر » دیرلر .

حسن تعلیل ویا حسن توجیه الڭ خوش آینده صنایعدن معدوددر . بونکله برابر اصحاب طرافته کوره اجراسنده صعوبت یوقدر . اکثریا طبیعی اوله رق کلیر . بوجهتله محاورات ظرفادخی آکاه زینتیاب اولمقدن خالی قالماز . مثال اوله رق برفقره ایراد ایده لم :

اصطلاحپردازلغی سونلردن بر ذات محترم بر آقشـام بعض

بندکانی قوناغنه دعوت ایدر . بر خیلی مصاحبت جریان ایتدکدن صکره بونلردن مسنجه بر ظریف اصول ایله قالقار ، اوطورمقده اولدقلری اوطه‌نك اتصالنده‌کی تنفس اوطه‌سنه چکیلیر . اوادن یاننده قاعد بولنان رفیقی ده آرقه‌سی صیره اورایه کیدر یاریم ساعته یقین زمان کچر . صاحب دعوت بر آره‌لق « بونلر نره‌ده قالدیلر ؟» دیه قیام ایله آغیر آغیر کیده‌رك تنفس اوطه‌سندن ایچری کیرر . اوا‌ثناده ظریف ایکی ثانیه اول جیبندن دوشه‌رك اوزرنده لامبه یانمقده بولنان قونصولك آلتنه طوغری تکرلنمش اولان بر آلتونی آرامقله مشغول بولنور . صاحب دعوت کیرر کیرمز دیرکه : « نیچون اویله خمیده قامت اولدیکز ؟» ظریف درحال شو جوابی ویرر : « تکرار خاك پایکنزه رومال عبودیت اولمق ایچون ! »

تخفی شوراسیدرکه ظریف بو حسن تعلیلی ایرادایله تعلیل دائما محظوظ ایتدیکی صیره‌ده رفیقی ده « افندم ! جیبندن بر آلتون دوشدی ده . . . » حقیقتندن دم اورر . کویا که بویله یرلرده حسن تعلیله مقابل تعلیل حقیقینك نه درجه لرده صوغق دوشه‌جکنی اثبات ایتمك ایستر .

بالاده کی مثاللرده کورلدیکی وجه ایله حسن تعلیل دائما بر حکم قطعی صورتنده اجرا اولنور . آنده صورتك مغایری اولان ظنه دلالت ایده بیله‌جك لفظ بولنماز . حسن تعلیل طرزنده ،

شبه حسن تعليل — فقط ظنه مستند اوله‌رق ايراد اولنان تعليلات (شبه حسن تعليل) عنوانيله حسن تعليلدن آيريلير . مثلا :

بارش بران مصادف دوشدى هجران شامنه
اولدى صاندم حاله رحم ايليوب كريان سحاب

بيتنده مندرج « سحابك آغلامسى بنم شام هجرانده‌كى حالمه ترحمندندر » مضمونى حسن تعليل قبيلندن ايسه‌ده آره‌يه كيرن (صاندم) فعلى افاده‌نك ظنه مستند اولديغنى تعيين ايلديكندن بوكا (شبه حسن تعليل) دينلمك لازم كلير .

•••

ائتلاف

ائتلاف — بش نوعدر :

— لفظك معنى ايله ائتلافى .
— لفظك وزن ايله ائتلافى .
— لفظك لفظ ايله ائتلافى .
— معنانك وزن ايله ائتلافى .
— معنانك معنى ايله ائتلافى .

لفظك معنى ايله ائتلافى — لفظك معنى ايله ائتلافى — عباره ده افاده اولنه‌جق معنايه موافق دوشميه‌جك الفاظ بولنمامقله تحقق ايدر .

لفظك معنى ايله ائتلافى حقنده بر فكر حاصل ايدلمك ايچون الفاظك سمعه تأثير ايتمك جهتيله اولان احوالى غير دقته آلنمليدر . (جلادت ، صدمه غضنفر ، جكاجاك ، رحشان .

گلبانك) كبى بعض الفاظ سمعه قوتلى كلير . بونلره (الفاظ جزله)، حائز اولدقلرى كيفيته‌ده (جزالت) تعبير اولنور . (تبسم، جزء، فم ، زلف ،كل ، ناز) كبى بعض الفاظ ايسه قولاغه حفيف طوقنور. بونلره(الفاظ رقيقه)، حائز اولدقلرى كيفيته‌ده(رقت) نامى ويريلير .

طبيعتى‌كرك الفاظ جزله ، كرك الفاظ رقيه استعمالنه سوق ايدن شى مقتضاى مقامدر . مثلا براردو قوماندانى عسكره خطاباً ايرادايده جكى نطقى الفاظ جزله‌دن تشكيل ايتمكه چاليشير، چونكه برمعسكر نازكانه ادارهٔ كلام ايديله‌جك يردكلدر . بالعكس برعاشق كوكلنى جذب ايتمكه چالشديغى معشوقه سنه الفاظ رقيقه ايله سوز سويلمك ايستر، زيرا سمع دلبر كلمات شديده‌نك هجومنه تاب آور اوله‌ماز .

عبارهلرده الفاظ جزله ايله الفاظ رقيقه مختلط بولنمق ضرورى اولديغنه كوره اوزونجه برمقاله ويا منظومه‌نك صرف الفاظ جزله ويا صرف الفاظ رقيقه ايله ترتيبى متعسر اولديغى قابل انكار دكلدر . بو حالده دقت‌اولنه‌جق جهت الفاظ جزله مقامنده الفاظ رقيقه وبالعكس الفاظ رقيقه موقعنده الفاظ‌جزله ايراد ايدلمه‌مك خصوصندن‌عبارت‌اولمق لازم كلير . بر سخنورك مهارتى فرصتى فوت ايتميه‌رك هرلفظى يرنده ايراد ايلمك مسئله‌سنده كوريلور . مقصد سوزك هيئت عموميه سنده جزالت ويا رقت كوسترمكدر. بعض الفاظك نابمحل اوله‌رق ايرادندن، مطلوب

اولان جزالت ويارقت مختل اوله بيلهجكى كبى بعضاً جزالت
رقته و يارقت جزالته مبدل ده اوله بيلير . بو صورتده كلام
متكلمك مقصودينه مخالف بر نتيجه حاصل ايتمكه مستعد بولنور .
بينلرنده فرق جزئى بولنان الفاظك تبادلى بيله جزالت ورقتده
اجراى تأثير ايلر . مثلا نفعينك بر قصيده سنده واقع :

چالندى بام فلكده نقارهٔ دولت
پرايتدى دبدبهٔ مژده كوش ايامى

بيتنده (دبدبه)يه بدل (زمزمه)كتيرلسه سوزك جزالتنه انكسار
كلير . كذلك آثار كمترانهمدن :

زلفنه ويردكجه نسيم اهتزاز
اوستنه تترر دل نازكترم

بيتنده (نازكترم) يرنده (غمپرورم) دينلسه سوزك رقتى منكسر
اولور .

لفظك معنى ايله ائتلافى نه قدر بولنده اولورسه سوز او
درجه مكمل اولور. حتى بينلرنده تقارب ويا ترادف بولنان ايكى
لفظدن مقامه انسب اولان ايراد ايدلمزسه كلام ـ ائتلاف
جهتيله ـ نقيصهدار عد اولنور . ايكى محرر طرفندن بر فقره
يازلسه ، بينلرندهكى فرق متقارب ويا مترادف اولان ايكى لفظدن
برى برنده. ديكرى ديكرنده بولنمقدن عبارت اولسه آرهلرنده
ائتلاف جهتيله تفاوت بولنمق ايجاب ايدر. هانكيسى انسب اولان
لفظى حاوى ايسه رجحان آندهقالير . بو رالرينى بيانلرقباحيدركه

ادبیات نامنه « لفظنه باقاماز ، معنایه باقیلیر » دیمکده معنی اولمدیغی بیله‌سونلر ؟ کچنلرده برمناسبتله :

بر سانحه‌نك اولمسی حقیله مجمل
اولمغله اولور سبك مؤداسی مکمل

دیمش ایدك . بوبابده :

سوزمیدر اول که چپ وراست دوشه مضمونی
نیجه معنای درستی بوزه بر لفظ سقیم

دیمش اولان نفعی ایله متفقز . ائتلاف جهتنه التفات ایتمك ایستمینلر استغنالرنده اصرار ایده طورسونلر . بز لفظه‌ده ، معنایه‌ده لایق اولدیغی قدر اهمیت ویره‌رك صحیحاً ادبیاتدن معدود اوله بیله‌جك اثرلر وجوده کتیرمکه چالیشه‌لم .

سوزك هیئت عمومیه‌سنده کوریله‌جك جزالت ویارقتك منشأی معنادن عبارت اولان فکردر . برفکر میدانه چیقه‌جغی وقت حالنه مناسب کسوه ایستر . اوده لفظدر . بر کوزل نه‌قدر اویغون لباس کییرسه حسنی اودرجه رونق بولور . هنر آکا هانکی لباسك الك زیاده یاقیشه‌جغنی بیلمکدر . تزییناتنك بر جهتنده نقصان قالسه آرزو اولنان کمال رونق حصوله کلمز . فکر اولور : کسوه‌سی متناسب اولدیغی ایچون درجهٔ استعدادینك فوقنده پارلاق کورینور . ینه فکر اولور : کسوه‌سنده تناسب اولمامق جهتیله مستعد اولدیغی مرتبه نظر ربا کورنمز . « قدمایه پیرو اوله‌لم ! » دیمك خیالمزدن بیله کچمز . مقصدمز « بر فکرك

حق نه‌ایسه او ویرملی ! » دیمکدر قابل تزین اولان بر فکری نیچون تزیین ایتمه‌ملی ؟

جزالته مثال :

— مناجات —

وقت غروب حلول ایتمش . آرتق شهریار شعشعه‌بار نهار [*] کردونهٔ ظفر شعارندن کمال عظمت ووقار ایله اینیور . وجه رخشانی انظاردن نهان ایدن سحابهٔ تابان آسمانده براقدیغی ممدود وزراندود ایزلری محافظه ایتمکله برابر انعکاسات ارغوانی رنک ایله آفاقی مستغرق انوار ایلیور . کرهٔ قمر ایسه قبهٔ فیروزه فام ایچنده معلق بر فنوس زرین کبی افقده جلوه‌نما اولیور . پرتو لطیفی چمنزار اوزرینه بی تابانه دوشدیکی حالده پردهٔ جهانپوش لیل طاع بشلرینی اورته‌رک سطح صحرایه طوغری میل ایدییور .

بوساعت طبیعتک حلول ایتمکده اولان کیجه ایله تباعد ایلمکده بولنان کوندوز بیننده اکتساب شوق جدید وخالق لیل ونهاره طوغری رفع روی امید ایده‌رک بر لسان بلیغ ایله قدرت فاطره‌سنه قارشی متحیرانه عرض تعظیمات مقدسه ایلدیکی ساعتدر .

کبریا کاه رحمت پناهندن آهنک عمومئ کائناتی ایشتمکده اولان خدا البته بنی عظمتنه قارشی جمله‌دن زیاده حیران وتام عالمکیرینی آکفقده جمله ایله یکزبان اولان ادراک عاجزمک زمزمه‌سنی‌ده ایشیدر . تبجیلات بی نهایه سکا ای ذاتک ماسواسنک اصل اقدسی اولان وجود واجب ! سن که بر نظرله ابعاد نامتناهی‌یی مظاهر آثار قدرتکله مالامال ایدرسین خنقسین . مربئ عوالمسین ، روح کائناتسین آلهی !

بویله بیک نام ایله یاد اولندیغک ، هیچ بریسیله‌ده بحق تعریف اونمه‌دیغک

[*] کونشدن کنایه .

حالده سکا جداً ایمان ایدنلردنم . ای حسن اتم واحسان اعظم صاحبی !
بو ایمان دخی سکا تقدیمه شایان عد اولنه‌جق برشی دکلدر ...
[لامارتیندن ترجمه]

دیکر :

— فورطنه —

اقفده عظمتلی ، هیبتلی ایکی سحاب ظلمانی کوریورم . کیتدکجه تکاثف ایدییور . تکاثف ایتدکجه باران دهشت یاغدیریور . برنقطه‌ده طورمیور . آن بآن یوکسلیور . یاییلیور . ییویور . کوك یوزینی قاپلایور .
اوزاقدن اوزاغه شدتلی بر کوك کورلتیسی ایشیدییورم . کرهٔ نسیمی طالغه‌لاندیرییور . سطوح میاهی لرزه‌ناك ایدییور . شو درین وادینك ایچنده نه قدر یایراق کوریورسه‌، جمله‌سی لرزشده ! بویدن‌بویه برسیلابهٔ رعشه‌در آقوب کیدییور !
سلاسل جبال کدورتبخش اولان آوازهٔ هول‌انکیز رعدی ایستدیکی کبی چکه‌رك اورادوب کوتوریور . جهان ایکله‌یور . بو کورلتی‌یی متعاقب اورته‌لغی مدهش بر سکوت استیلا ایدییور . یریوزی خشیت وحیرت ایچنده ظهور عاقبت کاره منتظر بولنیور .
باقکز ! عظیم طاغلر ، جسیم قایالر بردن‌بره قویو رنك خاکستریده بر پردهٔ جهانپوشه بورندی . کیتدکجه بسط اجنحه ایتمش اولان اوقوجه بولوتلر بونلری کوزدن نهان ایلدی .
آره‌لق آره‌لق خطوط بر قیه بولوتلری شرحه شرحه ایدییور . صاعقه آفاقی پرطنین ایتمکده اولان صیحه‌لرله پارلدایه پارلدایه بولوتلرك آره‌سندن قایوب کیدییور .
کیجه پك مظلمدر . کیتدکجه توسیع دائرهٔ تنویر ایتمکده اولان شیمشکلر چاقدقجه بولیلهٔ ظلمای بلادن کوندوزلر ایجاد ایدییور . کیجه برآنده کوندوز اولیور . ینه برآنده کوندوز کیجه کسیلیور .

غرب تاریکدن فیرلامقده اولان ریاح شدیده ییلدیرم کبی صحرادن بچرکن چیلدرمشجه سنه دونوب طولاشمغه باشلیه‌رق یوللر اوزرنده موجود ایزلری نابدید ایلدیکی اثناده هوایه قالدردیغی ریك سیاه ایله قاریشیق موحش برقاصیرغه تشکیل ایدییور . یکی برقاره بولوت میدانه کتیرن‌بوکردباد‌مدهش‌دوران بقیهٔ ضیای برقی ییده‌انظاردن ستر ایلییور .

نواقیس ولوله‌پرداز اصوات خاشعانه‌سیله پریشان اهالی‌یی برسیل عظیم کبی عبادتخانه‌لره طوغری روان ایدییور .

یارب‌العالمین ! زیرقدم عزتکده مجتمع اولان شو قلکزده قوللریکه برکره نظرییور ! برسال کاملك مکافات مساعیستی سندن ایستیورلر !

هیهات ! آتشین آسماندن یاغمقده بولنان کرات منجمده ذاتاً یرلره سرلمش اولان باشاقلری ازوب محو ایدییور . رعد وروزکار بولوتلری یاروب ییرتیور .

زواللی چفتجی کلمش، الدن کیتمش‌اولان تارلاسنك‌حالنی یأس وحیرتله تماشا ایلیور . بوداهیه‌نك دهشتندن بوزلمش قالمش اولان چوجقلرینی قوجاغنه آلمش ، مشفقانه باغرینه باصیور . ییلدیرم ینه آتشلر صاچیور . آوازهٔ هولناك ایله دوشیور . صاعقه‌زده اولان یوکسك طاغلردن تولولات عظیمه ایله قوملر ، طاشلر ، قایالر ایندرمکده اولان سیللر منبت تارلالری چیکنه‌یوب بچیور . . .

[سن‌لامبردن‌ترجمه]

دیکر :

— نعت شریف —

باشلادر لمعان ایتمکه بر نیر عرفان
هر لحظه‌افولن کوزه درشبپره‌طبعان
اعداسنك آچلماقلغی ایتدکجه توالی
ایلر او ضیا کستر آفاق تعالی

برق اوردی جهالندن اوایٔ یقینك
الك شعشعه‌لی فیضی خداوند حكیمك

بر درس ادب ویردی كه اصحاب ذكایه
حیرت ویرر آثاری فحول حكمایه

بر نور مبیندر كه بو تابشكه انوار
بر مثلی اولسون ایده‌مز تا ابد اظهار

هم صورتی هم سیرتی اولمغله مكمل
شایسته كورلمشدر آكا پایهٔ اول

فخر ایتملیسین ای شرف نا متناهی
زیرا سكا مظهر در او محبوب آلهی

دیكر :

— صلاح الدین ایوبی یه —

شایستهٔ تقدیسسین ای مرد قدر زور
ایتدك او قضا اردولرین رجعته مجبور

ملتجه نصل ایتیه‌لم نامكه تعظیم
اعدا دخی ایتمشدر ایدر فضلكی تسلیم

تیغكله قازاندك ابدی شعشعه بر نام
ملت سكا دیر حشره قدر حامیٔ اسلام

علویت فطریه‌ده انكشت نماسین
بكزر روشك حیدره بر شانلی فتاسین

دیگر :

— تلاطم —

تمکینی وروب جنونی آلمش
دریا ینه اضطرابه طالمش

اولمش بکچه‌رك سکون زمانی
هر طالغه‌سی بر جنون جهانی

ایتمش هیجانله سطح دریا
بیك وادئ هولناك پیدا

اولمقده در آن بآن سر افراز
هر موج عظیم دهشت انداز

کیدرمه‌ده روزکار بر فن
هر طالغه‌یه بر قبا کوپوکدن

بر آیریجه قارلی طاغ کسلمش
هر موجهٔ کف نثار مدهش

آر امر بای ناظر و نذر
چوق باقمه محرك الجنوندر

قوپمشمی نه در قیامت آیواه
تسییر ایدیور جبالی الله [*]

اولمقده هزار طور سیار
یکدیکره پیشدار و دمدار

ساحل کورینورمی قورقوسندن
کیزلندی بو طالغه اردوسندن

[*] « و سیرت الجبال » آیت کریمه‌سنه تلمیحدر .

ای باد ! کسلمه امتداد ایت
آز کلدی بو قوت اشتداد ایت

صوك شدتی طورمه ایله ابراز
قارشیکده وارایشته بر سرانداز

دریا ! بنی ایله بر تماشا
سندن ایده‌جکمی‌یم تحاشا

بر طامله کوزمده الك بیوك موج
ویرمز بکا قورقو بویله بیك فوج

بازیچهٔ باصرهٔ‌مدر امواج
مغلوب متأثمدر افواج

بلك کوجی و داغ دهر فانی
اولمشی حیات جاودانی

اقنا ایله روح قورقودلاز
طوفان ایله نوح قورقودلماز

رقته مثال :

— چیچکلرم —

سویملی چیچکلر ! نه طوربیورسکز ؟ بر آن اول آچیلکز ! پك اختیارم . بر نفس اول آچلدیغکزی کورمك ایسترم . همان شکفته اولکز که لطافتکز صباحی بر تبسم ایتسون، بوی لطیفکز آقشامی تعطیر ایلسون .

آچلمکز فردایه قاله‌جق اولور ایسه بنجه پك کچکمش اولور . اختیارلره کوره هر نفس نفس واپسین صاییلیر نه بیلیرسکز ! بو کون سزی ابتسامه تشویق ایدن شو کونش یارین بلکه بنم تابوتم اوزرینه پرتو انداز اولور !

چیچکلر! بزم کبی سزده بلادن آزاده اوله‌مازسکز. مضر حیوانجقلر اوزرکزه اوشوشورلر . شدتلی روزکارلر اسر. دها نه‌لر اولور ! بن که بونجه سنه یاشامش برپیر جهاندیده‌یم؛ آچیله‌دن‌صولش‌نه‌قدرغنچه کوردم! قورقیکز، سزی قوپارم . بر سالخورده دکلمی‌یم ؟ سزدن کوزل بر دمت یاپوب‌ده هانکی دلبره تقدیم ایده‌بیلیرم ؟ .

نظریات بی فائده ایله پك یورلدم . زیر سایه‌کزده اولمق اوزره آماده ایدیله‌جك صوك خوابکا همه چکلسه‌م‌ده آرتق خواب جاویده طالسه‌م!
دنیایه وداع ایده‌جکم ساعت یوراده، یانکزده حلول ایدر ایسه مخطرهٔ شباب اولان روایح لطیفه‌کز بنی اوساعتده دخی نغمه‌پرداز عشق ایده‌بیله‌جکدر . . .

[برانژه‌دن ترجمه]

دیکر :

— زواللی قیز —

ایچنده هیچ بر کوزل رؤیا کورملك احتمالی اولمیان شو مغموس اویقودن اویانیر اویانماز طاغ باشنه چیقه‌رق کونشك ایلك شعاعلرینی قارشیلادم .
هنوز او یقودن اویانمش بر یاورو قوشجغز تازه چیچك آچمش بر اغاجك اوزرنده حزین حزین اوتیوردی . او زمان بنم کوزلرم یش یله طولمش ایدی .
آه ! نیچون والده‌م یوق ؟ یووه‌سی آغاجك دالی اورته‌سنده آهسته آهسته صاللانمقده اولان شو قوشجغز کبی نیچون بختیار اوله‌میورم ؟
یر یوزنده هیچ بر شی بنم دکلدر . بشیکم بیله یوقدر . بی چاره والده‌سی طرفندن کویمرك‌معبدی اوکنـده‌کی طاشك اوزرینه براقلمش زواللی بر قیزجغزم !
آنامدن بابامدن آیری دوشدم . اوقشایشلرنده‌کی لذتی بیلم . کوی چوجقلری بکا همشیره دیمزلر . بونلرك اویونلرینه‌ده قاتیله‌م .

کیفلی چفتچی بنی کولکه‌لکنك آلتنده اوطورمغه هیچ چاغیرماز . یاتوب چیترداماقده اولان آصمه داللرینك قارشیسنده چوجقلرینی قوجاغنه آله‌رق اوپوب اوقشادیغنی اوزاقدن سیر ایدرم .

نه‌یاپه‌یم ؟ آغلایه آغلایه معبده طوغری روان اولورم . دنیاده بنم ایچون قپوسی آچیق بولنه‌بیلیر . بریر وار ایسه اوراسیدر . دنیاالملرینی اوزرنده چکمکه باشلادیغم طاشـه کوزلری دیکرم . بنی براقدیغی زمان والده‌مك سرعش اولدیغنی خیال ایتدیکم کوز یاشلرینك اثرلرینی آرارم . بعض کره‌ده تنها مزارلغه طوغری قوشـارم . بکا مزارلرك هپسی بر کورینور . بی چاره قیزجغزنك بر اوستنده آ ماسی باباسی اولمدیغی کبی بر التنده‌ده یوقدر !

اون درت بهار موسمی کچدکه بنی ترك ایتمش اولان اغوشدن جدا اوله‌رق اغلایورم . والده‌جکم ! کل کل ! بنی براقدیغك طاشك اوزرنده سنی بکلیورم ...

[موسه‌دن ترجمه]

دیکر :

ـ صوك تشبیه ـ

بکزه‌درکن دامنی طاوس قدسی بالنه
اش طوتارکن قامتی نورسته طوبی دالنه
ورد فردوس برین دیرکن عذار النه
از کوررکن نور اسـود نامنی فرخالنه
نقطهٔ امیـد دل تعبیر ایدرکن خالنه
ذاتنك عالمده ویرمزکن وجود امثالنه
دون کیجه جانانی بکزتدم باقجه حالنه
جان بلبل بر عاشـقك امید استقبالنه

دیکر :

— آوجی —

قوشلرم ! مژده اوجیکز کیدیور
کوردی بر بشقه او شتاب ایدیور
بر کلن یوق تباعد ایتدی کیدن
شمدی اهنکه باشلایك یکیدن
قالمیدی شمدیلك محل حذر
ویرکز مشربجه بر قونسر
ویردی مهلت زمانه بر مقدار
اونك اطرافی اوتدیرك تکرار
لکن اول ظالم طمع برور
بورالردن یارین ایدرسه کذر

صوصکز قوشجغزلرم صوصکز

لفظك وزن ایله ائتلافی — « ایرادی انسب اولان لفظدن عدول ایله آکا بدل لفظ دیکر ایراد ایدلمك » و « تقدیم وتأخیرده طبع سلیمك تعیین ایده‌جکی حدك خارجنه چیقلمق » صورتلرینك انتفاسیله تحقق ایدر .

ایرادی انسب اولان لفظدن عدول ایله آکا بدل لفظ دیکر ایراد ایدیلیر ویا تقدیم وتأخیرده طبع سلیمك تعیین ایده‌جکی حدك خارجنه چیقیلیر ایسه لفظ وزن ایله ائتلاف ایتمه‌مش اولور . ایکنجی صورت برنوع (ضعف تألیف) دیمك

اولدیغندن نظمی برنجی صورتدن زیاده معیوب کوسترر .

بر نظمك مقبول اولماسی ایچون بو صورتلردن برینك وجودی کافیدر . ایکیسنی جامع اولور ایسه بالطبع بتون مردود اولمسی لازم کلیر . ثابتك :

کلیر یانك سقاك الله خانهٔ مردهٔ غمدن
الندن ساقیٔ کلچهره نك پیاده دوشدکجه

بیتنده انسب اولان (شهید) ه بدل (مرده) کتیرلمسندن ، نائلی قدیمك :

خاطرده ذوقه دلده صفانده یوق مجال
ارباب غم ایرشسه ده نوروزه نیلسون

بیتنده دخی (مجال یوق) موقعنده (یوق مجال) دینلمسندن ائتلافه خلل کلمشدر . راغب پاشانك :

کورسه اغیار ایله جاماسنی همبزم شراب
عاشقك باغری کبابه تب غیرتله دونر

بیتنده ایسه ایرادی انسب اولان (آتش) ه بدل (تب) کتیرلمکله برابر « عاشقك باغری تب غیرتله کبابه دونر » جمله‌سی وزنه قونلمق ایچون تقدیم وتأخیر حدینك خارجنه چیقلدیغندن ایکی صورتله‌ده ائتلاف مفقودر . تعبیر دیکرله : عدم ائتلاف سببلرینك ایکیسی ده موجوددر . بوحال ایله بیتده (بزم ، شراب ، باغر ، کباب ، دونر) لفظلرینك اجتماعندن حصوله کلن (مراعات نظیر) صنعتنك نه قدر اهمیتسز قاله‌جغی ایضاحدن مستغنیدر .

لفظك وزن ایله كمال ائتلافی نظمك نثردن فرق اولنمیه‌جق صورتده كلفتسز اولمسیله حصوله كلیر . بو یولده اولان نظمك نثردن فرقی یالكز موزونیت اولور حتی نثر صورتنده یازیله‌جق اولسه اوزان ایله الفتی اولمیان طبیعت نظم اولدیغنی حس ایده‌مز . ایشته اصل نظم طبیعی بودر . اك لطیف شعرلر بودرلو نظملر ایچنده بولنور . اك كوزل فكرلر بواسلوبده منظوم اولمق ایچون حسرت چكر . محفوظمز اولان نمونه‌لردن بعضلرینی كوستره‌لم :

مضارع

یارب بو آفرین نه توكنمز خزینه‌در !	نابی
بو نشئه‌نك سوكی البته سركرانلقدر	»
كنارك دلبری نازنده اولسه نازنین اولماز	»
مناسبتله اولان افترانه مشكل ایمش !	»
حرف رجا زبانم ایله آشنا دكل	»
الله صاقلسون ، بونی حساد ایشتمسون !	»
تقلید زاغ كبك خرامانی كولدیرر	شیخ الاسلام یحیی
آدمه جبه ودستار كرامتمی ویرر	»
كنج استغنا كبی بركوشهٔ راحتمی وار ؟	»
كل موسمیدر دفتر ودیوانه باقلمز	»
همتم شهبازی آلچاقلرده پرواز ایتمدی	»
وقت شادی‌ده كلیر موسم محنت ده كچر	شیخ غالب

فیض ازلی مرد کلهدارهمی مخصوص ؟	»
عاشقك حال دل زارینی الله بیلیر	ابن النجار شیخ رضا
خاییده سخن مرد سخنداننه یاقشماز	»
تازه گل یاپراغیدر باد سحردن اینجینیر	اصولی
واعظك نار جهنم دیدیکی فرقت ایمش !	»
جان مرغی آرمیده دکلدر رمیده در	خیالی
آب و هوا اولنجه بو خاکدن نه بتمز ؟	»
مجربدر که یاران مبتلای عید قرباندر	واصف اندرونی
بازارده کالای معارف صاتیلیرمی ؟	»
فصل بهار مرغ خوش آوازی سویلدر	فطنت
چشم مستك نیجه کوپالری خاموش ایلر	»
بو باغك غنچهٔ رعناسی محتاج بهار اولماز	»
بو بزمك باده نوشی مست اولور اما خراب اولماز	شیخ الاسلام بهایی
هزار احباب اولان اهل تلوندن وفا کلمز	راغب پاشا
مروتمند اولان ناکامیٔ دشمنله کام آلماز	»
عالم فانیده رسم زندکانی بویله در	جوری
ارباب دله ثقلت نادان نه بلادر !	»
آشنایه آشنا بیکانه یه بیکانه یز	»
انسان کامل اولمغه سعی ایله آدم اول	باقی

افندی! کنج بکه خدمت املك کوج ایمش — ثابت
ایل عید اکبر ایلدی بن ماتم ایلدم — حلمیکرای
روزکارك اوکنه دوشمین آدم یوریلور — لا

ابیات

اظهار کین شعار دل زارمز دکل
اغیار ایله جدال بزم کارمز دکل — نابی

نه قصر دلکش کلشن نه صحن باغ آرارز
شو تنکناده همان کوشهٔ فراغ آرارز — راغب پاشا

دنیایی بر صفایه ویرن رند بی نوا
کتر متاع ذوقنی دنیایه ویرمه‌مش — جوری

غنای قلبه سبب دولت قناعت ایمش
جهانده جای فرح کوشهٔ فراغت ایمش — فطنت

میان لجهٔ محنتده چاره‌سز قالدق
بر آز مساعدهٔ روزکاره محتاجز — ثابت

محیط دائرهٔ عشقدن خروج محال
نه چاره قبضهٔ تقدیر کردکارده‌یز — عونی بك

مجربان امورك کلامی کرچك ایمش
یالان دیدکلری دنیایی بویله بیلمز ایدم — «

بن سنك آب حیات لبکك تشنه‌سی‌یم
طالب چشمهٔ حیوان ایسه‌م انسان دکلم — «

اصحاب طبیعته کوره کمال ائتلافی حاوی بر مصراع، بر بیت
نظم ایتمك او قدر کوچ بر شی دکلدر . فقط بو طبیعیلکده بش
بیتلی بر غزل سویلمك حقیقةً مشکلدر. اکثریا بویله طبیعی اوله‌رق
سویلنیلن سوز وزنه کلمز. وزنه کلن سوز بویله طبیعی اولماز .
ذهنمزده کمال ائتلافی حاوی اوچ درت بیتدن متشکل بر منظومه
آرادق . مشارالیه عونی بکك بر نشیده‌سندن اولان ابیات آتیه‌یی
بوله بیلدك :

— سوز —

سوز کالبد قدر بنی آدمه جاندر
سوز واسطهٔ رابطهٔ عالمیاندر

سوز بر نفس ساذج بی‌رنکدر اما
بر همزن صورتکدهٔ کون ومکاندر

یارب بو نه حالت بو نه تأثیرکه بر سوز
رونق شکن معرکهٔ سیف وسناندر

یارب بو نه قدرت که سراپای ممالك
فرمانبر شمشیر جهانکیر زباندر

بر نظمك بو قبیلدن عد اولنمسی دور اصلاح ادبیات
دینله‌جك استحقاق کوسترن زمانمزده تجویز ایدلمکده اولان مسا-
محاتدن سالم بولنمسنه متوقفدر یالکز ترتیب الفاظجه اولان
طبیعیلك کفایت ایتمز. مثلا باقینك ضروب امثال عثمانیه صیره‌سنه
کچمش اولان :

کورەلم آینهٔ دوران نه صورت کوستور

مصراعی ترتیب الفاظ جهتیله نثر کبی اولدیغی حالده (کورەلم) بزجه تجویز اولنەمیەجق بر امالەیی شامل اولدیغندن یینه بزجه نظم طبیعی مثاللرندن عد اولنەماز ·

ـ استطراد ـ

بو مصراع زمانمزده سویلانلمش اولسه (کورەلم) ە بدل (باقەلم) دینیلیردی . باقی معاصرلرندن نوعینك كذلك ضروب امثال عثمانیه صیره‌سنه کچمش اولان و باقینك مصراعی کبی امالەلی اولمدیغنـدن بزجەده نظم طبیعی مثاللرندن معـدود بولنان :

بر وجهه ناظرز کورەلم حق نه کوسترر

مصراعیده بو مدعایی اثبات ایدر شواهددندر ·

(انتهی)

زمانمزده تجویز ایدلمکده اولان مسامحاته کلنجه : بونلر طبیعیلك موانعندن معدود دکلدر . بالاده کوستریلان :

کنارڭ دلبر نازکده اولسه زینت اولماز

مصراعی بری (دلبری) ده، دیکری (اولسه) ده اولمق اوزره ایکی امالەیی شامل اولدیغی حالده طبیعیلکدن حیقمش صایلماز.

قیعش ازلی مرد کلهداره می مخصوص؟
آب وهوا اولجه بر خاکدن نه بیتمز ؟
بوباغڭ غنچهٔ رعناسی محتاج بهار اولماز

کبی مصراعلردهکی امالهلرده بویلهدر . (اماله) مبحثنده ایضاحات ویریلهجکدر .

بعض اسباب واردرکه سلیقهٔ شاعرانهیی (نظم طبیعی) دیدیکمز بو صورتدن عدوله مجبور ایدر . نثرکبی یازلمغه مستعد اولان برنظمی تقدیملی تأخیرلی یازدیرر . بوحالدهطبیعیلك ایکنجی صورتده بولنور . نثرکبی یازلمش اولسه طبیعیلکه رعایت ایدلهمش اولور . (تقدیم ـ تأخیر) مبحثنده ایضاحات ویریلهجکدر .

لفظلك لفظ ایله ائتلافی

لفظلك لفظ ایله ائتلافی — آرهلرنده اسیاق کلام جهتنجه اك زیاده مناسبت اولان لفظلرك اجتماعیله تحقق ایدر .

آشاغیکی پارچهلرده (ییلدیریم) و (تیمور) ایله (سپر صاعقه) نك ، (قولومب) ایله (کوکرجین) ك ، (نوح) ایله (طوفان) ك ائتلافی اویولدهدر :

لکن ییلدیریم اقلیم عثمانی جولاننه مساعد بولمدیغندن اطرافنده اولان حصار انحصاری دویرمکده وخارق عاده بعض اطواریلك صدماتی اساس ادارهیه خلل ویرمکده ایکن تیمور مشهور برسپر صاعقهکبی طریق استیلاسنه دیکلمشدر .

[دوراستیلا]

فیالحقیقه مشهورقریستوف قولومبسفینهٔ نوحدن طوبراق تحریسنه کیدن کوکرجین کبی برشدتلی طوفان اعتراض آرهسندن جیقهرقآمریقایی کشف ایله عالم انسانیته یته بوعالم ایچنده برجهان دیکر الحاق ایتمکه طقوزنجی عصرده موفق اولمش ایدی .

[حرمی]

شیخ غالب بیت آتیده (یاقوت) ایله (الماس) ی پارلاق
بر صورتده تألیف ایتمشدر :

یاقوت کبی شراب انکور
الماس کبی پیالهٔ نور

بالفرض :

یاقوت کبی شراب انکور
آیینه کبی پیالهٔ نور

یاخود :

تسنیم کبی شراب انکور
الماس کبی پیالهٔ نور

دینلسه او پارلاقلق قالماز .

معنانک وزن ایله ائتلافی

معنانک وزن ایله ائتلافی — فکرک جریان طبیعیدن
چیقمامسیله تحقق ایدر .

ثابتک شو بیتی بو ائتلافدن محرومدر :

کنار حوضده مهتابه قارشی سینه چاك اولمش
ایدوب عکسیله حوضی معدن سیاب لب بر لب

« کنار حوضده مهتابه قارشی سینه چاك اولمق » خصوصنك
تصورده « عکسیله حوضی لب براب معدن سیاب ایتمك » کیفیتنه
تقدمی طبیعی اولدیغنه کوره « کنار حوضده مهتابه قارشی سینه
چاك اولوب عکسیله حوضی لب بر لب معدن سیماب ایتمش »
دینلمك لازم کلیرکن وزنك تضییقیله « عکسیله حوضی لب برلب

معدن سیماب ایدوب کنار حوضده مهتابه قارشی سینه چاك اولمش » دینلمشدر .

معنانك معنی ایله ائتلافی

معنانك معنی ایله ائتلافی — بر خصوصك دیکر ایکی خصوصدن هر برینه مقارنتی ممکن ایکن بونلرك مناسب ویا انسب اولاننه مقارن اولمسیله تحقق ایدر .

مثال :

جهان برتازه رونق بولدی برروح مصورله
تجبمی تازه لنسه داستان ماه کنعانی
جهان اولدی مسلم بر جهان آراشهنشاهه
بر ایتدی نه رواقی غلغل کوس جهانبانی
[نفعی]

ایکنجی مصراعلر یکدیکرك یرینه کچیریله‌رك یازیلر :

جهان بر تازه رونق بولدی برروح مصورله
بر ایتدی نه رواقی غلغل کوس جهانبانی
جهان اولدی مسلم برجهان آراشهنشاهه
تجبمی تازه لنسه داستان ماه کنعانی

صورتنه قوناسه ائتلاف خللپذیر اولور . چونکه « جهان برروح مصورله تازه بررونق بولمق » جهتیله « ماه کنعانی داستانك تازه لنمسی » ، « جهان برجهان آراشهنشاهه مسلم اولمق » مناسبتیله ده « کوس جهانبانی غلغلنك نه رواقی پر ایتمسی » انسبدر .

کذلك شاعر مشار الیهك :

شکوه بخت واقبالیله نازنده شهنشاهی
کمال عدل وانصافیله پاینده جهانبانی

یتی :

شکوه بخت واقبالیله پاینده جهانبانی
کمال عدل وانصافیله نازنده شهنشاهی

شکلنه افراغ اولنسه ینه اوقیلدن برعدم ائتلاف پیدا اولور

حشو — اساساً ایکی نوعدر : حشو

— حشو مفسد .
— حشو غیر مفسد .

حشو مفسد — افاده‌سی مقصود اولان فکری اخلال ایدن حشودر . حشو مفسد

حشوك بودرلوسی معنایه طوقنه‌جغی جهتله لفظ غلبه‌لکندن عبارت قالماز . اساس مقصدی خراب ایدر سوز آره‌سنده حشو مفسد ایرادی متکلمك هانکی فکری ترویج ایتمك ایستدیکنی بیلمدیکنه حکم ایتدیره‌بیله‌جك بربیوك نقیصه اولدیغندن اساتذه آثارنده پك نادر بولنور . بولنانلرده الك بیوك آدملرك بیله مخطرهٔ عجزبسر اولانتأ ییراتندن قورتولمغه مقتدر اوله‌مدقلری غفلته حمل اولنور . نفعینك نصوح پاشا مکتوبی وصفنده‌کی قصیده‌سنك مطلعی اولان :

نه نامه دربوکه حسن بیان عنوانی
ایدر کشاده' دل و طبع مستمندانی

بیتده واقع (عنوان) لفظی حشو مفسد عد اولنه‌بیلیر. چونکه شاعرك مقصدی نامه‌نك هیئت عمومیه‌سنی مدح اولمق لازم کلدیکی حالده (حسن بیان) ك (عنوان) ه تخصیصی سائر جهتلرینك حسن بیان مزیتندن عاری اولدیغنی ایهام ایدییور. فی الواقع آلت طرفنده :

نه نامه‌در بو که کیف رحیق مضمونی
ویرر ملاحظه‌یه بر نشاط روحانی

دینیله‌رك کیفیت تعمیم ایدیلیورسه‌ده برکره او واهمه ذهنه کلمش بولنیور . بوندن باشقه بر مکتوبك عنواننده حسن بیان تصور ایتمك‌ده بر آز غریب کورنیور. حقیقت حال شاعرك «نه نامه‌در بوکه حسن بیانی» دیه‌جك ایکن وزن وقافیه‌نك سوقیله «نه‌نامه در بوکه حسن بیان عنوانی» دیمکه لزوم کورمش اولمسندن عبارتدر. حتی مصراع ثانیده « ایدر کشاده دل مستمندانی» و یا «ایدر کشاده طبع مستمندانی»دیمك کافی اولدیغی حالده ایکیسندن برینی حشو غیر مفسد عد ایتدیره‌جك صورتده (دل) ایله (طبع) ی جمع ایتمسی‌ده اکمال وزنه مجبور بولنمسندندر .

نسخهٔ صحیحه‌نك (حسن بیان عنوانی) دکل، عطف ایله (حسن بیان و عنوانی) اولمسنه احتمال ویرمك نفسنك طرز انشادندن تغافل ایتمك دیمك اوله‌جغی آیریجه نظر دقته عرض اولنور .

(مولدین) عنوانیله یاد اولنان بلغای عربك الڭ مشهور-
لرندن اولان (ابو الطیب) ك «دنیاده موت اولمیدی شجاعتك،
سخاوتك، صبرك مزیتی قالمازدی» [٭] قولنده کی (سخاوت) حشو
مفسد عد اولنەرق دینلمش که :

ــ واقعا دنیاده موت اولمدیغی تقدیرده مزیتی قالمامق
خصوصی شجاعت ایله صبره کوره طوغریدر. چونکه اولمیەجکنی
یقیناً بیلن بر آدم نرەیه اولسه هجوم ایتمکدن صاقنماز. کذلك
عاقبت نائل سلامت اولەجغنده شبهه ایتمین بر کیمسه اوغرادیغی
شدائده قولایلقله صبر ایدر. شو حالده کرك شجاعته، کرك صبره
مزیت ویرن شی حلول موت احتمالی اولمش اولور. اما سخاوته
نسبتله بو وجه صحیح دکلدر. زیرا اولمیەجك بر آدمك ایلریده
لازم اولور ملاحظه‌سیله بذل مالدن توقی ایتمسی طبیعی کورینور.
بو صورتده سخاوته مزیت ویرن شی حلول موت احتمالی دکل،
بالعکس دنیاده خلود حالی اولمق لازم کلیر»

شاعرك (سخاوت) دن مرادی (بذل نفس) اولدیغنی ادعا
ایله تأویله قالقیشانلره شویله جواب ویرلمشدر :

ــ اورتەده موت اولمینجه بذل نفسك معناسی اهلاك

[٭] «ولا فضل فیها للشجاعة والندی ـ وصبر الفتی لولا البقاء شعوب»
بیتنك مألیدر. بزه قالسه بوراده (فتی) لفظنكده حشو غیر مفسد
اولدیغنه قائل اولەرق (والصبر) دینلملی ایدی دیر ایدك.

شایندن اولان شیلردن احتراز ایتمه‌مکدن عبارت قالمق ضروریدر. بو ایسه شجاعتك عینیدر »

(ابن جنی) نك بو بابده درمیان ایتدیکی قول معقول شو مألده در :

ـــ دنیاده خلود ایله برابر عسردن یسره، شدتدن رخایه انتقال انسانه مدار تسلی اولور. بناءً علیه سخاوتك بیوك بر مزیتی قالماز »

دیمك ایستیور که :

ـــ دنیاده خلودی فرض اولنان کیمسه‌نك بذل مال ایتدیکی صورتده دوچار اوله‌جغی ضرورت عالمده جاری اولان قانون تبدل مقتضاسنجه برزمان صکره مبدل رفاهیت اوله‌بیلیر، او آدم ایشته بو جهتی تفکرله تسلی بولور. « شمدیلك کرفتار ضرورت اولدم . فقط مادامکه ینم ایچون اولوم یوقدر . ایلریده البته نائل رفاهیت اولورم » دیر. بوصورتله بذل مال خصوصنده او قدر صعوبت قالمیه‌جغندن سخاوتده بیوك برمزیت‌ده قالماز. بناءً علیه ابوالطیبك قولنده‌کی (سخاوت) لفظی حشو مفسد اولمامش اولور .

حشوغیر مفسد

حشو غیر مفسد ـ اوچ نوعدر :

ـ حشو قبیح .
ـ حشو ملیح .
ـ حشو متوسط .

حشو قبیح

حشو قبیح — زائد محض اولدیغندن سوزه چرکینلك ویرن حشو در.

حشوك بو نوعی هر نصلسه اسکی ادبامزك چوغنه کوزل کورنمش. اثرلرینك هانکی یاپراغی آچلسه بر قاچ حشو قبیحه تصادف اولنه‌بیلیر. هله (تردیف مترادف) و (عطف تفسیری) دینیلن یوللرده ایراد اولنمشلری پك چوق بولنور.

بر قاچ مثال:

الی هذا الآن منتظم سلك شهور وسنین اولان ایام محمدت آثاری، عد (وشمار) وهر مادهٔ کامله‌سن بر قرن اولملق اوزره اعتبار و براعهٔ براعتله ثبت ایدوب پیرایهٔ دست اشتهار ایتمشلردر.

[نعیما تاریخی]

طلکهٔ مرحمت واحسان موجب جمال مظاهر سلطانی و مآل مختلفان احلاق رجحان منتهیٔ سعادت جاودانی اوله‌جغی بی ریب (وکمان) در.

[عاصم تاریخی]

بو فقیر جانبنــك خصم جانی اولوب بی سبب (و علت) ناوك عزل و اهانته آماج و اسباب آسایش (و راحت) می تاراج ایلدی.

[اوقچی زاده منشآتی]

«یوق اکر ایلچی بکك امریله ایسه نصل لساندر؟ بزده بونك ترضیه‌سنی ایسترز» کی دیر بجه سوزلرله باباغی ایلچی وترجمانی صوبجلاندرمق ممکن ایکن مرام (ومقصود) باشقه اولدیغندن . . .

[عاکف پاشا تبصره‌سی]

اوقاریس نام دختر ناهید اخترك آغوشنه امانت و بعد زمان بو کاره ابتداربه اظهار پشیمانی (و ندامت) ایلدی.

[تله‌ماق ترجمه‌سی]

عقدهٔ رشك (وحسد) یوق دلی بی باکده
اولمسه نظم سلیمده عجبمی تعقید — نفعی

سنی مدح ایتمسون یابیلسون اهل دل ودانش
که انواع مکارمله وجودك فرد (ویکتا) در — »

لسانم ترجمان سر غیب الغیب لاهوتی
کتابم نسخهٔ دیوان پرمضمون (ومعنا) در — »

امسا که پرده دارلق ایلر تغافلی
وضع غروری شرم (وحیا) صورتنده در — نابی

کوستور سرکشته حال وادیٔ وحشت هنوز
کردباد دشت (وصحرا) روح مجنونی بکا — نائلیٔ قدیم

عدویه عرصه قیلوب دستبرد کراری
آکلدی غزوهٔ خیبر قدر بوفتح (وکشاد) — ثابت

حرفکیر اولمه ظرافت صانمه
سوزیکه کذب (ودروغ) ی قانمه — سنبلزاده وهبی

نفعینك قابل تنظیر اولمیان قصائد بایغه‌سندن معدود بولنان (ایلر) قصیده سنك شو خاتمه‌سنه برکره عطف نظر تنقید ایده‌لم :

تا جلوه که رایتی خسرو انجم
که مملکت خاوروکه باختر ایلر
منصور ایده هر یرده خدا رایت بختن
تاخسرو سیاره فلکده سفر ایلر

طرز افاده‌یه نظراً مقصدایکیدن خالی اوله‌ماز : یا « کونش

کاه مشرقده ، کاه مغربده رایت نما اولدقچه خدا رایت بختنی هر یرده منصور ایده ! » ویا « کونش فلکده سفر ایتدکچه خدا رایت بختنی هر یرده منصور ایده ! » دیمکدن عبارت اولور . برنجی صورته کوره :

تاخسرو سیاره فلکده سفر ایلر [*]

مصراعی کاملاً ـ ایکنجی صورته کوره ایسه :

تا جلوه که رایتی خسرو انجم
که مملکت خاورو که باختر ایلر

بیتی طاقیله حشو قبیح رنکنده کورینور . .

دینیله بیلیر که :

ـ شاعرك مرادی « کونش کاه مشرقده کاه مغربده جلوه کر وفلکده سفر بر اولدقچه . . . » دیمکدر . بو حالده مصراعك ویا بیتك حشو اولمسی محذوری برطرف اولور »

جواباً دینیلیر که :

ـ بو صورت بالفرض قبول اولنسه مصراعك تأخیری خصوصی بشقه‌جه بر اعتراضی دعوت ایدر . « شویله اولدقچه بویله اولسون ! » دیه‌رك دعایی بیتردکدن صکره تکرار بر « توقیتیه » ایراد ایتمك قانون بلاغتك هانکی قاعده‌سنه تطبیق اولنه بیلیر ؟ نفعی بو قصیده‌یی انشاد ایدرکن :

---

[*] کونش حقنده « فلکده سفر ایلر » دینیلوب دینیله‌میه‌جکی بو بحثه تعلق ایدر مسائلدن دکلدر .

منصور ایده هر یرده خدا رایت بختن
مصراعنه کلدیکی صیره‌ده اولجه :

تا جلوه که رایتی خسرو انجم
که مملکت خاوروکه باختر ایلر

دیمش اولدیغنك فرقنه وارمیان بر ذات « نه‌مدتجه ؟ » دیه صورمامش که آنفاً ایراد ایلدیکی توقیتیه‌یی تکرار یوللو :
تا خسرو سیاره فلکده سفر ایلر
دیمکه مجبور اولمش بولنسون ! مصراعنك تقدیمنه امکان بولنه‌رق بیتلر :

تا جلوه که رایتی خسرو انجم
که مملکت خاوروکه باختر ایلر
تاخسرو سیاره فلکده سفر ایلر
منصور ایده هر یرده خدا رایت بختن

صورتنه قونلسه‌ده افاده‌نك کسب ایده‌جکی طرز عجیبدن قطع نظر (خسرو سیاره) تعبیری اورته‌ده حشو قبیح اولمق اوزره قالیر . طوغریسنی سویلیه‌لم : اویله سوزلر تأویلات اضطراریه قبیلندندر . نفسنك وجداننه مراجعت اولنسه ظن ایدرزکه « تاخسرو سیاره فلکده سفر ایلر » مصراعنی بر طولدرمق ایچون یازدیغنی کتم ایتمز »
مشاز الیهك سائر بعض قصائدینك خاتمه‌لری دخی بویله بی لزوم کلماتی حاوی اولدیغی ارباب تتبعه کوره محتاج اثبات دکلدر .

حشو قبیح نثرده اقبح کورینور . بونك بو نمونه‌سنی کورمك ایچون کیف مااتفق آچدیغمز (تاج التواریخ) ك شو پارچه‌سنه باقه‌لم :

بیرون حصارده اولان سپاه ظفر پناهك دست امدادینی درون حصنه کیرن مجاهدلردن کوتاه ایتمکله اول دلاورلرك جمله‌سی شهید وحیات دنیا تمتعندن ناامید اولدیغی معروض درکاه فلك اشتباه اولدقده درون اشفاق نمونلری حرحیت ایله سوزان وآتش غضبلری فروزان اولوب شمشیر عدو التقاملرین نیام انتقامندن اخراج ودست کرم پیوستلری ایله کروه لجاج اعماریتی تاراج ایدوب ساقیٔ تیغ آبدار ایله بالذات نیجه دیو سیرته هادم اللذات جیمن ایچیردیلر ونیجه دشمن زشت اهرمن سرشتی تیغ بی دریغلرندن کچیردیلر .

بربختیارکه شهید اولور ، البته حیات دنیا تمتعندن ناامید اولور . بوصورتده (اول دلاورلرك جمله‌سی شهید) دینلدکدن صکره (وحیات دنیا تمتعندن ناامید) دینامك ایچون نه لزوم قالیر ؟

« ساقیٔ تیغ آبدار ایله بالذات نیجه دیو سیرته هادم اللذات جیمن ایچیردیلر » عباره‌سیله « ونیجه دشمن زشت اهرمن سرشتی تیغ بی دریغلرندن کچیردیلر » فقره‌سی بیننده مألجه نه فرق واردر ؟

فضولینك مشهور شکایتنامه سندن اولان سطور آتیه‌یی ده کوزدن کچیره بیلیرز :

طقوز افلاکه استغنا ایدرکن اوقاقدن طقوز آقچه وظیفه‌یه قناعت قیلوب عرض آلدم وبرات ایچون درکاه عالمپناهه ارسال ایدوب مترصد اولدم . مدت ترصد منقضی اولدقده وایام انتظار سر انجام بولدقده مبشرلرکه مژدهٔ تشریف بشارت یتوردیلر ، بکامثال میمون وبرات همایونی کتوردیلر . حلیهٔ معارف ایله آراسته وزیور عرفان ایله پیراسته . . .

(مدت ترصد منقضی اولمق) ایله (ایام انتظـار سر انجام بولمق) باشقه باشقه شیلرمیدر ؟

(حلیهٔ معارف ایله آراسته وزیور عرفان ایله پیراسته) دینیله‌جکنه (حلیهٔ معارف و عرفان ایله ـ یاخود ـ زیور معارف و عرفان ایله آراسته ـ ویا ـ پیراسته) دینلسه کفایت ایتمزمی ایدی؟

حشو قبیحك نرده باشلیجه منشأی «طمطراقی لفظ غلبه‌لکنده آرامق» فکر سقیمیدر. (اطراف وجوانب ـ اعتراف و اقرار ـ الحـاح وابرام ـ اوقات و احیـان ـ بدیهی و آشـکار ـ بیع و فروخت ـ جنـك و حرب ـ جهل ونادانی ـ حرص و آز ـ خوف و هراس ـ زیب و زینت ـ سهل وآسان ـ شاد و خرم ـ صلح و آشتی ـ عهد و پیمان ـ قتـل و اعدام ـ قدو قامت ـ لایق و جدیر ـ محو ونابود ـ مختفی و نهان ـ مدح و ستایش ـ مسکن ومأوی ـ معمور و آبادان ـ ناله و فریاد ـ نصح و پند ـ وقت وزمان ـ یأس ونومیدی ـ یغما و غارت) کبی بر طاقم ایکیز تعبیرات هپ اومنشأدن تولدایتمه شیلردر . مکتوبنده (غموم وهموم) تعبیرینی استعمال ایدن برکاتبه « غموم یتشمیورمی؟ هموم نه لازم!» دینلسه نه دیر؟ بویله تعبیرلرك (دکیز دریا ـ دلی دیوانه) کبی تعبیرلردن فرقی وار ایسه دیه‌جکمز یوق .

بو درلو تعبیراتك اك فنـالری (محو و پریشـان ـ استیصال واضرار) کبی برنجیلری ایکنجیلرندن بتون بتون معنی اولانلریدر.

سجع یاپمق داعیـه‌سی بالاده کوسـتریلن فکرك تفرعاتندندر .

ویسی کبی، ترکسی کبی منشیلرمز سکز کلمه ایله افاده اولنه‌جق بر معنایه بر سجع خاطری ایچون سکز دها علاوه ایدرلرمش!

نظمده ایسه حشو قبیح بنه او فکر ایله برابر اکمال‌وزن، تزویج مصراع کبی خصوصاتدن نشأت ایدر . نفعی :

بوله دیوان همایونی کمال رونق
آرته‌کوندن کونه‌کیتدکجه شکوه‌وشانی

بیتنده (کوندن کونه) تعبیرندن صکره معناجه وجودینه قطعا لزوم‌کورلمیه‌جکی محتاج ایضاح اولمیان (کیتدکجه) کلمه‌سیله اکمال وزن ایتمش. شیخ غالب کذلك اکمال وزن ایچون :

غوغایه اکر دوشرسه تدبیر
ایشنه قلم ایشته تیغ وشمشیر

بیتنه بر (تیغ) صوقشدرمش.[*] بنه مشارالیه :

کاهی اوقونوردی خیر آباد
نابی اولنوردی خبر ایله یاد
حقا که عجیب بر اثر در
اربابی یانــده معتــبر در

---

[*] سید وهبینك :

آدم او در که ایچیــه تغیــیر وضعنی
اقبال و بخت کندیــه یار اولمش اولماش

بیتنده‌کی (بخت) ایله سنبلزاده وهبینك :

غم و غم بر یاریلیر املاده
فرق بر نقطه در انجق‌ساده

بیتنده‌کی (ساده) دخی بو قبیلدندر .

دیدکدن صکره نابینـك بو اثری اختیـارلغنده یازمش اولدیغی سویلمك ایستیه‌رك :

هنکام هرمده سـویلمشدر

دیمش. افاده‌سی مقصود اولان معنایی تمامیله حاوی بولنـان بو مصراعی یالکز براقامق ایچون بر مصراع‌دها سویلمك لازم‌کلنجه معنی جهتیله آنك عینی اولمق اوزره :

پیراولدیغی دمده سویلمشدر

دیمکدن باشقه چاره بوله‌مامش. (مجموعهٔ معلم) ده ملاحظهٔ آتیه درمیان ایدلمش ایدی :

شیخ غالبك :

هنکام هرمده سـویلمشدر
پیر اولدیغی دمده سویلمشدر [*]

بیتی هم تکرار لفظی‌یی، هم‌ده تکرار معنوی‌یی مشتملدر. بونده‌کی تکرار لفظی (اعادهٔ ردیف) قاعده‌سنه مستند ایسه‌ده تکرار معنوی-صانیرز که- هیچ بر فائده‌یه مبتنی دکلدر. چونکه (هنکام هرمده) دیدکدن صکره برده (پیر اولدیغی دمده) دیمکه لزوم یوقدر. (پیر اولدیغی دمده)نك (هنکام هرمده) یی تفسیر یوللو ایراد اولندیغی ادعا ایدیله‌جك اولورسه دینیلیر که :

ـ تفسیرده‌قاعده مفسَّرك مفسِّردن مستغنی ویا بالعکس مفسِّرك مفسَّردن

[*] مشارالیهك :

وارمی هله سویلنمدك سوز
قالمشمی مکر دینلمدك سوز

بیتی‌ده بوکا بکزر. مصراعلری یکمالدر .

معنی اولمامسیدر· اولورسه ایکیسندن برینه لزوم قالماز· ظنمه کوره بوراده (هنکام هرم) (پیر اولدیغی دم) ایله تفسیره محتاج دکلدر. بناءً علیه تعبیر ثانی (تطویل) قبیلندن اولور. سزك ادعاکزه کوره محتاج ایسه او حالده دخی (پیر اولدیغی دم) دنیلنجه (هنکام هرم) لزومسز قالیر. بناءً علیه بوکره‌ده تعبیر اول تطویل قبیلندن اولور· معناجه بینلرنده قطعا فرق اولمیان بو تعبیرلردن یالکز بری شیخك مرامنی افاده‌یه کافی ایدی.

[انتهی]

منقح شعر سویلمك کوچ . مثلا بر فکر اولورکه اوچ مصراع ایله بلا نقصان افاده اولنه‌بیلیر . حال بو که شاعر آنی ایکی بیتلی بر قطعه‌یه درج ایتمك ایستر. اساس فکردن خارج اوله‌رق سویلنیله‌جك مصراعی نه صورتده تشکیل ایتملی که حشو ملیح و یا حشو متوسط عد اولنه‌بیلسون ؟

نثرده بویله مشکلات اولمدیغندن حشو قبیحدن عاری بر صورتده یازلمسی بالنسبه قولای اولدیغی حالده اسکی نثرلرده ینه اسکی نظملردن زیاده حشو قبیح کوریلیور. سببی ساحهٔ نثرك وسعتیدر. «یازه‌جغم شیده الدن کلدیکی قدر صنایع بدایع‌دن ازلق کوستره‌جکم . خصوصیله سجعسز هیچ بر فقره یازمامغه غیرت ایده‌جکم» قرار قطعیسیله قلمی النه آلان بر ناثر مقتدر نه‌لر یازماز ؟

اولری بر شاعر ماهرده عینیله بو فکرده بولنوردی فقط دائرهٔ نظمك محدودیتی ایستدیکی کبی اکنه بوینه اجالهٔ خامه ایتمکه بالطبع مساعد بولنمازدی. بناءً علیه مکلف صورتده سویلانمش بر شعرینه او بولده یازلمش بر نثره نسبتله اهون اولوردی .

مثلا نابینك بر تذکره‌سیله بر غزلی یان یانه کتیرلسه غزلك تذکره‌یه نسبتله ساده قالدیغی کوریلور. ایشته تکلفات منشیانه دینیلان شیئك نه دیمك اولدیغی او زمان آکلاشیلیر.

نرکسینك شیخ الاسلام یحیی افندی وصفنده کی قصیده‌سندن اولان شو نظمی کورلسون:

الله آل نرکسیا جام صفا پیمایی
جونکه کوردك بو دم خرم و بهجت زایی

کج اوطور مصطبهٔ عشرته جشیدانه
کج ایدوب طرف کلاه سر استغنایی

منت اللهه که ایردك بو زمان طربه
شکر مولایه که کوردك بو دم زیبایی

بارك الله زهی موسم عیش ابدی
اوحش الله خوشا وقت قدح پیمایی

اول کریم ابن کریم افضل افضل زاده
جد مجد ایلدی احیا اثر آبایی

ذاتنه مجمع بحرین دیسه‌م ارزانی
آنده فتوی ایله جمع ایتدی خدا تقوایی

برده آنی تعقیب ایدن شو نثرینه باقاسون:

حبذا دولت عظمای عالم و آدم که خامهٔ حل مشکلات ملل و امم اول معلا جناب خجسته قدمك کف کریم عطای کهرباشنه مسلم و خلعت مذهب مذهب کریبان و مطلا دامن حضرت امام اعظم اول یکانهٔ عرب و عجم

وحلال عویصات علوم وحکم حضرتلرینك نسیج زرین تاردفهٔ قلم خجسته رقمی ایله مطرز و معلمدر .

بو نثرك او نظمی یازان قلمك اثری اولدیغنه انسـن کوج اینانه‌بیلیر . هیچ شبهه یوقدر که مرحوم اونظمی‌ده بو نثر قدر کلفتلی یازمق ایسته‌مشدر، قصیده‌نك بالضروره اویله ساده بر شی اولمسنه تأسف ایتمشدر .

نظمده تتابع اضافاتك اوچدن، هله دردن زیاده‌سـنه نادراً تصادف ایدلمکده اولمسی‌ده اوزانك مساعده‌سزلکندن دکلمی ؟

اسکی و یکی بعض محرراتده کورلدیکی وجه ایله (ایسه‌ده) تعبیریله امثالی متعاقب کتیریلن ادات استدراك دخی حشوك بو نوعندن معدود در .

مثال :

بعضاً مقدم اوله‌رق ایراد اولنـدیغی غیر مستتر ایسـه‌ده (لکن) قلیل و نادر در .

[مطول ترجه‌سی]

دیکر :

شمدی‌یه قدر علم تفسیر و منطق ودها فنون سائره‌یه دائر خیلی کتب و رسائل طبع ونشر اولنمش وحتی الآن کرك درسعادت و کرك ممالك محروسهٔ شاهانه‌نك جامعلرنده اوقونمقده و اوقودلمقده بولنمش ایسـه‌ده (لکن) بو دفعه علم کلامدن اولوب ...

[ترجمان حقیقت]

(مجموعهٔ معلم) ده بیان اولندیغی اوزره او تعبیرلردن صکره ادات استدراك کتیریله‌مز . مثلا « بك کوزل دکل ایسه‌ده چرکین‌ده

دکلدر» دینیلیر. «بك کوزل دکل ایسه‌ده فقط چرکین‌ده دکلدر»
دینیله‌مز. ادات استدراك کتیریله‌جك ایسه عباره «بك کوزل
دکلدر، فقط چرکین‌ده دکلدر» صورتنه قونلمق لازم کلیر.

ادات تعلیل اولان (دن) ی متعاقب کتیریله‌جك (بناءً علیه،
بنابرین) کبی تعبیرات تعلیلیه‌ده بو قبیلدن اولور. مثلا «یاننده
قلم بولنمدیغندن بناءً علیه یازی یازه‌مدی» دینیله‌مز. یا (بناءً
علیه) سز اوله‌رق «یاننده قلم بولنمدیغندن یازی یازه‌مدی» دینیلیر
یاخود عباره «یاننده قلم بولنمدی، بناءً علیه یازی یازه‌مدی»
شکلنه قونیلور.

حشو ملیح

حشو ملیح — سوزه کوزللك ویرن حشو در.

شیخ غالبك:

ارواح که تحفهٔ خدا در
خاك ره شاه انبیادر

نعت شریفنده اصل مقصد «ارواح خاك ره شاه انبیادر»
دیمکدن عبارت اولدیغی حالده ایرادایدیلان «که تحفهٔ خدادر»
ترکیب توصیفیسی حشو ملیح عد اولنور. [*]

عونی بکك:

احبا شیوهٔ یغماده مبهوت ایلر اعدایی
خدا کوسترمسون آثار اضمحلال بر یرده

[*] «الله که موجد جهاندر — ییك درلو نقابدن عیاندر»
بیتنده‌کی «موجد جهاندر» ترکیبی‌ده بونك نظیریدر.

بیتنك مصراع ثانیسنی تشکیل ایدن جملهٔ دعائیه‌ده بویله در .
اصل مقصد برنجی مصراع ایله افاده اولنمش بتمشدر .

بر قاچ مثال دها :

طبیعتك بو نمایشی اهل دانش و بینشی صحیحاً وجده کتیرر بر حالت
ایدی. مکر بو طاغك اتکلری سراپا یابان چیلکلکی ایش. معیت عاجزیده
بولنان یوز بو قدر آدم بر قاچ ساعت چیلك دوشیروب یدیلر. بللی بیله
اولمدی آقشام قوناق یرینه یتشمك اوزره بو لطیف چیلکلکی (طبوره)
ترك ایله ایلری حرکته مجبور اولدق .

[جودت پاشا]

مکتوبك اوزونلغنه تشکر ایدرم .

بروز غم بغیر از سایهٔ من نیست یار من
ولی اوهم ندارد طاقت شبهای تار من

بیتنك تصویر ایتدیکی لیالیٔ تنهاییده (کولکه‌می یاعده بوله‌ماز ایکن) بکا
یار اولدی .

[کمال]

حتی ناقسه‌نك آ ! اوقوحه سید بیله اُرینه یالکز تعریفات دیمش .
تعریفات علاوه دیعه‌مش. حاصلی (برادر!) بز سقراط کبی بر حکیمْ روسو
کبی بر ادیب اوله بیلیرز. فقط ابن سینا کبی، سید کبی ، ابن کمال کبی ،
هومبولد کبی بر عالم یجنکه قالقیشیرسه‌ق حدمزی بیله‌مش اولورز .

[کذا]

(افندی!) طعن ایدنك عقلی واری مجنونه
کروه اهل هوا ایچره برمی بیك دلی وار — راغب پاشا

وار ایسه برهنرك (عرض ایله) اثبات ایله
اوله‌ماز محض مباهات بو دعوایه دلیل — »

سنی شایسته کوروب ایلدی (تأیید ایله) حق
ید اقبالکه تسلیم زمام دولت — منیف

حشو متوسط — سوزه گوزللك ویرمدیکی كبی چركینلك ده ویرمین حشودر .

بر قاچ مثال :

اندلسده اولان ملوك امویه اون یدی نفر (کیمسه) اولوب نسبلری کنارده تحریر اولندیغی وجه اوزره‌در .

[صحائف الاخبار ترجمه‌سی]

اكثر شبان (سكان) آستانه‌نك حالی خیلی زماندر فقدان تربیتدن ناشی اعجوبهٔ جهان وعدم فرق شین وشا ایله حركتلرق مطابق لعب صبیان اولندیغی . . .

[شانی زاده تاریخی]

اوقوندقجه بوشعر دلپذیرم بزم عالمده
ایدر زنده روان عرفیٔ مرحوم (ومغفور) ی — نفعی
(ینه) هر نامرادك زیور دست وسری شمدی
كل افشان ساغر جدر در افشان تاجدارادر — صبری شاكر
زمان عیش وشادیدر دم اقبال دوراندر
فلك هب ایتدیكی اوصناعه شمدی (بك) پشیماندر — ریاضی
اولیان حل آلهی‌یه قرین ایلیه‌مز
(دل پرعقده ایله) كشف مزایای سخن — سنبلزاده وهبی
ای سر افراز جهان كیم نظر مكرمتك
زمرهٔ اهل دلی (قدر ایله) ذی شان ایلر — جوری

جوری بیت آتیده حشو قبیح ایله حشو متوسطی جمع ایتمشدر :

بذل واحسان (كف) دست كریمی هربار
ابر بارانی (غم) رشك ایله گریان ایلر

فن عروض اسطلاحاتندن اولان (حشو) (عروض) مبحثنده کوستریله جکدر .

اخطار

عنواننده‌ن دخی آکلاشیله‌جغی اوزره (حشو) دیدیکمز شی هر حالده اصل مقصددن خارج بولنور ؛ بر صورتده که آره‌دن چیقاریله‌جق اولسه اساس افاده‌یه قطعا خلل کلمز. طی اولندیغی تقدیرده بیان مقصود اولان فکره درنه صورتله اولورسه اولسون ایراث نقصان ایده‌جك شیئه هیچ بروجه ایله حشو دینیله‌مز .

مثلا « افندی کوله‌رك کلدی » عبارهسنده (کوله‌رك) تعبیری حشو عد اولنه‌ماز . چونکه متکلم ، افندینك ساده‌جه کلدیکنی دکل، نه حالده کلدیکنی اخبار ایتمك ایستمشدر . اوتعبیر طی ایدیله‌جك اولسه مقصد اخلال ایدلمش اولور . بر سوز « افندی کدرلی اولدیغنی سزدرمه‌مك ایچون کوله‌رك کلدی » صورتنده سویلنه‌جك اولسه متکلمك مرادی افندینك نه ایچون کوله‌رك کلدیکنی بیان ایتمك اوله‌جغندن « کدرلی اولدیغنی سزدرمه‌مك ایچون » ترکیبی ده حشو اولمقدن مصون بولنور . زیرا آره‌دن چیقاریله‌جق اولسه کذلك مقصده خلل کلیر. سائر متممات کلامده بونلره قیاس اولنسون .

(انتهی)

بو اخطار حشویاتدن عد اولنمسون ! دینیله بیلیرکه :

سوزی لزومی قدر سویلمایدر . زیاده‌سی حشو اولور . برسوز سویایه‌جك اولدیغمز وقت شو اوچ مسئله‌یی نظر دقته آلمش بولنملی‌یز که نصل سویلمك لازم کله‌جکنی بیله‌لم : نره‌ده ، کیمه ، نه ایچون سویلیه‌جکز ؟ »

بالاده‌کی مثاللرده کوردیکمز قیدلردن هر بری لزومسز اوله‌بیلیر . « افندی کلدیمی ؟» سؤالنه - کلمش ایسه - منقح جواب « کلدی » در . « کوله‌رك کلدی» دکلدر . اخبار ورودك بو وجه‌ایله تقیدی برسبب تحتنده اولمدیغی صورتده (کوله‌رك) حشو اولمش اولور . حتی حشو مفسدده اولمسی ممکندر : یانکزده بولنام محترم برذاته افندینك برخصوصدن طولایی مکدر اوله‌رق کله‌جکنی خبر ویرمش اولسه‌کز ، دیکرکن بریسی کلوب افندینك کوله‌رك کلدیکنی سزه اخبار ایلسه (کوله‌رك) قیدینی نابجا کورمزمیسکز ؟ کذلك اوذاته افندینك بر موفقیت حسـبیله مسروراً کله‌جکنی سویلمش بولنسه‌کز ، مخبرده «افندینك کدرلی اولدیغنی سزدرمه‌مك ایچون کوله‌رك کلدیکنی » خبرویرسه (کدرلی اولدیغنی سزدرمه‌مك ایچون) قیدینی بك فنا بولمازمیسکز ؟ »

جواباً دینیلیر که :

(حشو) دیدیکمز شی اساس فکره نظراً زائد کورینن لفظ ویا الفاظدن عبارتدر . برآدم فکری نه‌ایسه آنی سوبلر . ایشته حشو بو سـویلیشده بولنور . خارجه تعلق یوقدر . افندینك کوله‌رك کلمسندن عبارت اولان برفکر « افندی کوله‌رك کلدی »

صورتنده افاده اولنورسه حشوسز برسوز سویلنلمش اولور .
اماخارجده (کولەرك) قیدی بی‌لزوم کورنیله‌جك ایمش . بوجهت
آنك حشو اولمسنی ایجاب ایتمز . حشو مسئله سنده خارجدن
قطع نظرله یالکنز فکره باقه‌جغز . دیدیککز بحث دیکردرکه
مباحث ادبیه‌نك اك مهملرندن اولان (مقتضای حال) مبحثنه تعلق
ایدر . اوراده ایضاحات ویریله‌جکدر »

شوراسنی‌ده اخطار ایده‌لم که کرك شیوه‌لسانه ، کرك سائر
بعض اعتباراته عائد اولان مکرراته حشو نظریله باقیله‌ماز . (تکریر)
مبحثنده ایضاحات ویریله‌جکدر .

تجاهل عارف

تجاهل عارف ـ انسانك بر سوزی بر نکته‌یه مبنی حقیقت
حالی بیلمیورمش کبی سویلمسیدر .

بوکا ساده‌جه (تجاهل) دیه بیله‌جکمز کبی (تجاهل عارفانه) دخی
دیه بیلیرز . بعض بیانیون بواسلوبك قرآن کریمده دخی وارد
اولمسنه نظراً (تجاهل) تعبیرینی شایان استحسان کورمیه‌رك آکا
بدل (معلومك لنکتة غیر معلوم مساقنه سوقی) عوانی اختیار
ایتمشلر ایسه‌ده بوعنوان کلفتلی اولدیغندن قبول عامه‌یه مظهر
اوله‌مامشدر .

فی الحقیقه کلام الاهه نسبتله (تجاهل) تعبیرینك استعمال اولنمامه‌سی
مقتضای کمال تأدب عد اولنور ایسه‌ده (تجاهل) تعبیری موجود

ایکن کلام بشر حقنده دخی ذکر اولنان عنوانك استعمالنه مجبوریت کوریله‌من (تجاهل) یاخود (تجاهل عارف) ویا (تجاهل عارفانه) تعبیری (معلومك لکتة غیر معلوم مساقنه سوقی) عنواندن دها واضح اولمقله برابر کلام بشره کوره بو عنوانك او تعبیرلره بدل استعمالی برکلفت بیهوده اختیارندن عبارت قالیر. اسام اولان صورت کلام الله حقنده تبجیلاً بوعنوانك، کلام بشر حقندەده تسهیلاً اوتعبیرلردن برینك استعمالیدر. (تجاهل عارفانه) تعبیری (تجاهل) تعبیرندن اولی کوریلور، (تجاهل عارف) تعبیری ایسه ایکیسنەده ترجیح اولنور.

تجاهل عارف پك لطیف بر اسلوبدر. فقط عنواندن دخی آکلاشیله‌جغی اوزره بو یولده سوز سویلیه‌جك آدم حقیقةً عارف اولمق لازم کلیر. بویله اولماز ایسه آکا (تجاهل عارف) دکل، (تعارف جاهل) دیمك مناسب اولور. [*]

تعارف جاهل ایچون برمثال آرانیر ایسه شایان توبیخ اولان برشخصه توبیخ صورتنده «نه یاپیورسکز؟» دیین بر آدمه اوشخصك «شکر، ایی یز. سزنه یاپیورسکز؟» یوللو جواب ویرمسی تصور اولنسون.

شیخ غالبك:

کل عارف اول که معرفت اولسون تجاهلك
سوزی تجاهل عارفك بر تعریف عارفانه‌سیدر.

---

[*] (تعارف) کلمه‌سی بوراده عارفلك طاسلامق معناسنده قوللانلمدی.

تجاهل عارفده تنشیط، توبیخ، تحیر، تدلّه، [*] مدحده مبالغه ذمده مبالغه کبی نکته‌لر اعتبار اولنور.

تنشیطه مثال:

خلفای عباسیه‌دن منصور وفات ایدن عمجه‌سی قبرینی دفن اولمق اوزره آماده ایدیلن قبرك کنارینه کله‌رك جنازه‌نك ورودینه انتظارا کمال حزن ایله قعود ایتدیکی اثناده مشاهیر ظرفای عربدن شاعر ابودلامه حضورنده بولنیوردی. آلدیغی امر اوزرینه اوده بر طرفه اوطوردی. خلیفه قبری کوستره‌رك دیدی که:

— یا ابادلامه! بوراسی ایچون نه حاضرلادك؟

شاعر شو جوابی ویردی:

— خلیفه‌نك عمجه‌سی قبرینی!

بو جواب منصوری کولمکه مجبور ایتمشدر.

فقره‌نك روشندن آکلاشلدیغی وجه ایله خلیفه‌نك «بوراسی ایچون نه حاضرلادك؟» دیمکدن مقصدی «عاقبت ترك حیات ایله قبره کیردیکك زمان ایشکه یارایه‌جق اعمال صالحه‌ك وارمی؟» دیمك اولدیغی شاعرجه معلوم بولندیغی حالده مشارالیهی تنشیط قصدیله تجاهل ایده‌رك بالاده‌کی جوابی ویرمشدر.

توبیخه مثال:

اصحاب ثروتدن ساده‌دل بر بك افندی بعض ارباب هوانك اخطارات کنثعورانه‌سنه قاپیله‌رق بتشمش اولان کریمه‌سنی اوروپا مادموازللری طرزنده تربیه ایتمك مراقنه دوشمش ایدی. بر مربیهٔ غربیه جلب ایدلدی. قیزجغزه برآز پیانو و سائره اوکره‌دلدی.

---

[*] مدهوشیٔ عشق.

اوراقدن اوزاغه اقرباسندن اولان یکرمی یکرمی ایکی یاشلرنده بر کنج
جواریدن برینك جاذبه سنه طوتلمش اولدیغندن آره صیره بك افندینك
قوناغنه کلیردی؛ هر کلیشنده متعلمه نك ترقیات واقعه سنه دائر پدرندن
بر حیلی ایضاحات ایشیدردی . اوصانمش ایدی . بو ایضاحاتك آره سنه
«سسی پك کوزلدر» جمله سی ده قاریشیردی . غالبا بك افندی کریمه خانمی
بو کنجه تزویج ایتك تصورنده بولنیوردی . کنجك فکری ایسه باشقه
یرده ایدی .

بر آقشام کنج ینه قوناغه کلمش ایدی . بك افندینك تنسیبی اوزرینه
کریمه خانم پیانو آهنکیله بر شرقی سویلدی . کنج بالطبع هم پیانو چالیشی
هم شرقی سویلیشی تحسین ایلدی . پدر زیاده سیله ممنون اولدی . حال بو که
کریمه نك چالغی چالمسی پك مبتدیجه اولدیغی کبی صداسی ده سولمیه جك
صورتده پك اینجه ایدی .

باشقه بر کون کنج آقشام اوستی ینه قوناغه کلدی . بك افندی ایله
باغچه یه چیقدیلر . کومس قارشودن کورینیوردی . قاریشیق بر سس
ایشیدلمکه باشلادی . بك افندی یاننده بولنان کنجك یوزینه باقه رق
دیدی که :

— او نه ؟ -

کنج بر آز دیکله دکدن صکره ساده دلانه بر طور ایله شو جوابی ویردی :

— پك ایی آکلایه مدم افندم ! کومسه سکسار کیرمش اولملی !

کریمه خانمك پیانو چاله رق شرقی سویلمکده اولدیغنی کنج
پك کوزل فرق ایتمش ایدی . بك افندی یی توبیخ ایچون تجاهلده
بولندی

تحیره مثال :

بر باشقه بدیعه کوسترر هر دم عشق
حقیله کیم اولمش کیم اولور محرم عشق

که کلشن اولورسین دله کاهی کلخن
جنتمی جهنم میسین ای عالم عشق

عالم عشقک جنت و یا جهنم اولدیغی معلوم ایکن اظهار حیرت یولنده تجاهل ایدلمشدر.

تدلهه مثال:

مرحبا ای طرب آباد حزین وخالی
بر زمان اولمش ایدک یار ایله سنده همدم
اونه خوش دم، نه قدر نشوه‌لی بر عالم ایدی
عجبا عودت ایدر می او زمان خرم

دیکر:

سن نصل کل طاقندك ای کلبن
رخ رنکین یار صولمش ایکن
یوقسه اول نونهالك اولدیغی
سکا حال حزینی حزن افکن

بو ایکی مثالده مخاطب اولان (طرب آباد) ایله (کلبن) ك حقیقتده قابل خطاب اولمامرله برابر کچمش زمانك عودت ایتمیه جکی و رخ رنکین یارك صولمسندن کلبنك، متأثر اوله‌رق کل آچامسی لازم کلیه جکی معلوم ایکن ایدیلان تجاهل اظهار مدهوشی غرام مقصدینه مستند در.

مجنون عامرینك:

بالله سویلیك بکا ای آهوان دشت
سزدمی بوقسه نوع مشردمی سودیکم

دیه ترجمه ایدیله بیان:

تالله یا ظبیات القاع قلن لنا
لیلای منکن ام لیلی من البشر

بیتنده‌کی تجاهل‌ده بوقبیلدن عد اولنه بیلیر . مجنون لیلایی آهودن فرق ایتمیه‌جك قدر دیوانه دکل ایدی .

مدحده مبالغه‌یه مثال :

آقیور نور ، کور دیکم دره‌دن
آب واشجاری برق برق اولمش
زیر وبالاسی نوره غرق اولمش
وادیٔ ایمن اولمسون کورین

بومیدر وادیٔ شریف طوی
او نمایش کیمك تجلاسی
بو ایبهه نرده شمدی موساسی
یا دکلسه نه‌در اونور هدی

توصیف اولنان دره‌یی — که (نصیبین) جوارنده‌در — مدحده مبالغه مقصدیله بویك جناب کلیم اللهه تجلیٔ آلهی واقع اولان وادی مقدس اولوب اولمدیغنده تردد کوستریلیور .

نفعینك ادرنه‌شهرینی تعریف ضمننده سلطان احمدی توصیف ایدن قصیده‌سندن اولان شو بیتلرده دخی تجاهلك بو درلوسی کوریلور :

ادرنه شهریمی بویا کلشن مأوامیدر
آنده قصر پادشاهی جنت اعلامیدر
بیت معمور فلکمی اول فضاده اول سرای
یا زمینی جنت اولمش کعبهٔ علیامیدر

جویلری دور ایدن طرف چنزار بن یاخود
مائی پرواز ایله قطع اولمش یشیل خارامیدر
سبز وخرم بر فضـای هر کنار جویبار
یامیـان جوده عکس کنبـد خضرامیدر
حفظ ایچون یاخود وجود پادشاهی جو یلر
پاســبان گنج دولت اولمش اژدر هامیـدر

بو بیتلرده شمدیکی طرز نظمه مخالف مسامحه‌لر واردر .
مع مافیه ینه‌اوقصیده‌نك ینه بوصنعتی‌مشتمل بولنان شو قطعه‌سی
هروجه ایله غرادر :

دائمـا بویله مفرحی بو جای دلکشـا
هرزمان آب وهواسی بویله روح افزامیدر
بوقســه شمدی ایلین آب وهواسن تربیت
آفتـاب دولت شـاه جهـان آرامیدر

عونی بکك حضرت مولانا وقبهٔ خضرا وصفنده‌کی قصیدهٔ
شریفه‌سندن اون ابیات آتیه ایســه بومبحثده الك عالی مثاللردن
عد اولنور :

بارکاه آسمانی قبـهٔ خضرامیـدر
یا فضـای لامکانده چـتر او ادنامیدر
شش جهتدن روز شب کروبیان ایلر طواف
مسجد اقصـامیدر یا کعبـهٔ علیـامیدر
ساحه‌ سنده روشنـا قندیللری برق اوران
یا نجـوم آسمـان عالم معنـامیـدر

بشقه برعالمی ایجاد ایلمش صنع ازل
یا معلی خوابگاه حضرت ملامیدر
قایلادی ارض وسمایی فیضی اما حق بیلیر
خضر فرخ پیی روح الله جانبخشامیدر

فضولی‌یه مخصوص اولان شیوهٔ لطیفهك بالا نمونه‌لرندن بولنان :

ماه نودر بوقسه سن قیلدقده سیر آسمان
قالدیروب پارماقی کتیرمش آسمان ایمان سکا

نعت تالیسی‌ده بواسلوب اوزره آسمان پیرای ادب اولمشدر .
ذمده مبالغه‌یه مثال :

ای خسته‌لره چاره بولان حی مجید
درد دلمه چاره بنم فوتمیدر
بالله قاپودن کیرنجه اولدم نومید
دوقتور می کلن یا ملك الموتمیدر

زواللی خسته دوقتوری ذمده مبالغه مقصدیله متجاهلانه سویلتییور .

تکلم صامت — متکلمك کندینی وفات ایتمش فرض تکلم صامت ایده‌رك او وجه ایله سوز سویلمسیدر .
بویولده سویلنیان سوزه (کلام الصامت) تعبیر اولنور .
مثال :

تکلم صامت

لوح مزار شاعر

اولدی جان همبزم جانان دیکله‌م صوصسون جهان
کوش جانم دیکله‌سون آرام جام سویلسون
برزمان بن سویلادم کیم بیلدی ؟ بوندن بویله ده
کوکلك حالن بیقلمش خامه‌م سویلسون
مشهدم محشر کسلمش ، بنده یوق سوز دن اثر
قصهٔ رنکینی خون روانم سویلسون
بن نهان اولدمسه آثارم نهان اولماز طورر
شانمی اخلافه صیت جاودانم سویلسون
برزمان اولسون بکا لوح مزارم ترجمان
بن یورلدم سویلکدن ترجمانم سویلسون

دیکر :

مشهدمدن شوق کویکله رواندر قان هنوز
کورمدی تیغك بنم کعبده بر قربان هنوز
بر شهید دمخروشانم که کوش جانه
روح یحیادن کلیر آواز استحسان هنوز

دیکر :

خون جوشان شهادت ایچره بن غلطان ایکن
سن ایدردك خنده ، قان آغلاردی شمشیرك سنك

فضولینك تکلم صامت مثاللرندن اولان بیت آتیسی مشرب رندانه‌یی نه قدر تهییج ایدر ! :

بن خود اولدم ای ترابمدن اولان ساغر مدام
رندلر بزمن کزوب بر ر یتور بندن نیاز [*]

[*] (یتور) ایصال ایت دیمکدر .

آدنه‌لی حقی بك افندینك شو مطلعی‌ده بو اسلوب اوزره سویلنیلن سوزلرك اك مؤثرلرندن عد اولنور :

بر شهید حکمة الروحم بنی یاد ایلیك
دوستلر ! روح شهید حکمی شاد ایلیك

هر حالده نوحات مأیوسانه جمله‌سندن معدود اولان (تکلم صامت) ایله اشتغال طبعه ملال کتیره‌جکندن مخیله‌نك بونکله اشغالی مناسب کورلمز ایسه ده شوراسی‌ده اعتراف اولنملیدرکه بعض احوالده انسان طبعه ذاتاً کلمش اولان ملالی تعدیل ایچون کندینه مخصوص برلوح مزار یازمغه مجبور اوله بیلیر . نه‌ده طاتلی یازیلیر !

بوطرز حزین (تکلم روح) عنوانیله یاداولنور . اوحالده سوزه (کلام الروح) دینیلیر .

قافیه

قافیه — هم لفظاً هم معنی یاخود یالکز لفظ ویا یالکز معنی حسبیله مختلف اولدقلری حالده مصراعلرك یاخود بیتلرك اواخرنده ویا بونلرك اواخر منزله‌سنده بولنان یرلرده — نامنظم استقلالی مشروط اولمامق وآنساغیده تعداد اولنه‌جق حروف وحرکاتدن عبارت اولمق اوزره — تکرر ایدن شیئك مجموعیدر .

بو تعریف مغلق کورندیکی ایچون حاوی اولدیغی قیوده

دائر ایضاحات آتیه‌نك اعطاسنه لزوم کورییورز :

بونده‌کی « هم‌لفظ‌هم معنی یاخود یالکز لفظ ویا یالکز معنی حسبیله مختلف اولدقلری حالده » قیدی کوستریرکه مثلا بر مطلعده قافیه‌دار عد اولنه‌جق ایکی کلمه هم معنی حسبیله یکدیکرك عینی اوله‌ماز . چونکه اویله اولدیغی تقدیرده مقصد غائب ایدلمش اولور . یعنی قافیه تحقق ایتمز . از جمله عاکف پاشانك :

کوکل هر دلبرك مفتونی اولماز خیلی سرکشدر
ولی اول غمزه‌سی فتانی بیلمز سین نه دلکشدر

مصاعی — (کش) لرك کرك لفظ ، کرك معنی حسبیله بربرندن فرقی اولمدیغی ایچون — قافیه‌سز عد اولنور . دیمك اولیورکه قافیه‌دار عد اولنه‌جق لفظلر بیننده البته اختلافی بولنه‌جقدر . ایشته بو اختلاف اوچ درلو اولور :

١ — هم لفظ هم معنی حسبیله اختلاف .
٢ — یالکز لفظ حسبیله اختلاف .
٣ — یالکز معنی حسبیله اختلاف .

هم لفظ هم معنی معنی حسبیله اختلافه مثال :

رفتارینه دقت ایت نه موزون
شاعر بوکا اولمسونمی مفتون

بو بیتده قافیه‌دار اولان (موزون) و (مفتون) کلمه‌لری بیننده هم لفظ هم معنی حسبیله اختلاف واردر . یعنی (موزون) (مفتون) لہ لفظاً عینی اولمدیغی کبی معناً دخی عینی دکلدر . اکثر قوافی بو اسلوب اوزره واقع اولور ،

یالکز لفظ حسبیله اختلافه مثال :

سوزکله دائما رطب اللسانم
سوزکدن قالسون خالی زبانم

بو بیتده قافیه دار اولان (لسان) و (زبان) کلمه لری بری عربی ، دیکری فارسی اولمق اوزره دیل معناسنه اولدیغندن بینلرنده اختلاف لفظ جهتنه منحصر قالیر . بو اسلوب اوزره یاپیلان قافیه لریکده سولمز . چونکه طبیعت ایکنجی قافیه ده معنای دیکر آرامغه میالدر .

یالکز معنی حسبیله اختلافه مثال :

وارمی بر جاریه ده بویله بها
ممکن اولماز بوکا تقدیر بها

بو بیتده (بها) لرلـ برنجیسی عربی اوله رق حسن ایکنجیسی فارسی اوله رق قیمت دیمك اولدیغندن بینلرنده یالکز معنی حسبیله اختلاف بولنور .

زنهار دریچه قالمسون باز
دراجی صیده کلمسون باز

بیتی ده — بری (آچیق) ، دیکری (طوغان) معناسنه ایکی (باز) ی حاوی اولدیغی ایچون — بو قبیلدندر . بو اسلوب اوزره یاپیله جق قوافی صنایعدن معدود اوله جغندن کلفتلی اولمامق شرطیله مقبول اولور .

« مصراعلرك » قیدی تعریفه مطالع ومثنویات قوافیسنی ادخال ایتمکده در . بو قید اولمسه مثلا فضولینك :

غیره ایلر بی سبب بیك التفات اول نوش لب
التفــات ایتمز بکا مطلق نه در بیلم سبب

مطلعیله آثار کمترانه‌مدن :

باق صنعتنه نه عالم آرا
باق قدرتنه نه حیرت افزا
باق ملکنه واری انتهاسی
باق ذهنه صیغاری کبریاسی

مثنویسنك قافیه‌لری تعریفدن خارج قالیردی .

« یاخود بیتلرك » قیدی تعریفی غزللرك . قصیده‌لرك ، رباعیلرك مطلعلرندن ماعدا بیتلریله قطعه‌لرك ابیاتنه شـامل قیلمقده‌در . بو قید اولمسه مثلا فضولینك بالاده‌کی مطلعندن صکره کلن :

حوری کوکلدر چکن کوزدر کورن رخساریکی
الله الله کام آلان کیمدر چکن کیمدر تعب

بیتیله نفعینك بر قصیده سنده‌کی :

آفرین ای علم افراخته سردار دلیر
صفدر قلعه کشا صف شکن کشور کیر

مطلعنی تعقیب ایدن .

فتح خیبر اوله‌لی ایله‌مشدر کیمسه
زور بازو ایله بر بویله حصاری تسخیر

بیتنك و آثار کمترانه‌مدن :

یك باقه عبا پوش تن کمترمه
باق چشم خردله فکر جانپرورمه

جعفرکبی جوقی ذوالجناحین اولسه‌م
مستظهرم الهمه پیغمبرمه

رباعیسنك بیت ثانیسیله :

ایسترم اسمك کبی ذاتکده ده
معنیٔ علویت اولسون منجلی
شتدیدن نقش ایت شو پندی قلبکه
ساده اسمك اولمسون اوغلم علی

قطعه‌سنك قافیه‌لرینه تعریفك شمولی اولمازدی .

« و یا بونلرك اواخری منزله‌سنده بولنان یرلرده » قیدی کندیلرینی ردیف تعقیب ایدن قافیه‌لرك تعریفه دخولی ایچوندر. مثلا :

التفات ایلر آلهیوه کاهی کوزلرك
بن دخی آنلردنم کورسون آلهی کوزلرك

مطالعه‌باقدیغمزده مصراعلرك آخرلرنده (کوزلرك) ی کوررز. اکر تعریف ذکر اولنان قیدی حاوی بولنسه قافیه‌یی بونلرده آرامه‌مز لازم کلیردی . حال‌بوکه قافیه بونلرده دکل ، بونلرك تعقیب ایتدیکی (کاهی) ایله (آلهی) ده‌در. (کوزلرك) ردیفدر. (کاهی) ایله (آلهی) حقیقتده بو مصراعلرك آخری دکل ایسه‌ده قافیه‌یه نظرا آخری منزله‌سنده در .

« تلفظده استقلالی مشروط اولمامق اوزره» قیدی تعریفدن ردیفی اخراج ایدر . چونکه یوقاریده کورلدیکی اوزره قافیه اولمق احتمالی اولمیان ردیف دائما تلفظده مستقل اولور .

« آشاغيده تعداداولنه‌جق حروف وحركاتدن عبارت اولمق اوزره» قيدى (لزوم مالايلزم) ياخود (اعنات) ويا (قافيهٔ مقيده) دينيلن صنعتى اجرا يولنده التزام اولنان حروف و حركاتدن احترازه مبتنيدر . مثلا :

يكسان نظرمده صيف و سرما
اندوه ايسه اسم بى مسما
شوريدهٔ نشوهٔ شبابم

اولمازسه‌ده باغ نزهت افزا
فكرم يتيشير بكا طربزا
مستغنئ نغمهٔ ربابم

نظمنده (سرما) ايله (مسما) ده‌كى (م) لر، (شباب) ايله (رباب) ـ ده‌كى برنجى (ب) لر، (نزهت افزا) ايله (طربزا) ده‌كى (ز) لر التزام اولنمسه‌ده قافيه‌يه خلل كلمزدى. از جمله آنك آلت طرفى اولان شو پارچه‌ده (خنده) ايله (سخنده) دن ماعدا يرلرده اعناته رعايت اولنمامش ايكن قافيه مختل اولمامشدر :

كوكلده صفا دهنده خنده
عزوج ايكى خنده بر سخنده
ياعده او كل بدن خرامان

بر تازه بهار وار كه بنده
يوق ييكده برى آنك بچنده
بيهوده نه فخر ايدر كلستان

« تكرر ايدن» قيدى دخى تكررسز قافيه‌متحقق اوله‌ميه‌جغنى كوسترر . (فرد) ياخود (مفرد) تعبير اولنان :

یوری دریا دل اولوب ایله تحمل یوقسه
روزکارك اوکنــه دوشمین آدم یوریلور

کبی غیر مُصَرَّع بیتلرده قافیه یوقدر .

حروف قافیه

شمدی یوقاریده « آشــاغیده تعداد اولنــه‌جق» دیدیکمز حروف و حرکاتك نه‌لردن عبارت اولدیغنی کوره‌لم :

قول مشهوره کوره حروف قافیه طقوز در :

- روی .
- تأسیس .
- دخیل .
- ردِف .
- قید .
- وصل .
- خروج .
- مزید .
- نائره .

روی

روی ـــ قافیه‌نك حرف اصلیٔ اخیری اولان و یا حرف اصلیٔ اخیری منزله‌سنده بولنان حرفدر .

بر حرفك قافیه‌ده حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده‌بولنمسی ایکی صــورتله اوله‌بیلیر : یا تکلفسز اوله‌رق حرف اصــلیٔ اخیر منزله‌سنده‌بولنور یاخود تکلفله او منزله‌ده بولندیریلور . تکلفله او منزله‌ده بولنــدیریله‌جق حرف ایســه کلمه‌نك یا وسطنه و یا آخرینه کلیر .

شو افاده‌نك نتیجه‌سنه نظراً رو یده درت احتمال اولمش اولور .

۱ ـ حرف اصلیٔ اخیر اولمق .
۲ ـ تکلفسز اوله‌رق حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده بولنمش حرف اولمق .
۳ ـ تکلفله وسط کلمه‌ده حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده بولندیرلمش حرف اولمق .
٤ ـ تکلفله آخر کلمه‌ده حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده بولندیرلمش حرف اولمق .

بو احتمالاتی امثله ایله ایضاح ایده‌لم :

رویّنك حرف اصلیٔ اخیر اولمسنه مثال :

کوردکی بو دامکهده آزاد
بر دامك اسیری صید و صیاد

بو بیتده حرف اصلیٔ اخیر اولان روی (د) حرفیدر .

طبعمده که ذوق وشوق تام ایت
مفتون خرامکم خرام ایت

بیتده ایسه (م) حرفیدر .

رویّنك تکلفسز اوله‌رق حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده بولنمش حرف اولمسنه مثال :

مژکانی که نیم جنبش ایلر
بیك جنـد بلا نمایش ایلر
شیخ غالب

بو بیتده (جنبش) ایله (نمایش) ده‌کی (ش) لر حرف اصلی اولمدقلری حالده تکلفسز اولرق حرف اصلیٔ اخیر

منزله‌سنده بولنمشلردر . حقیقیده (جنبش) ده حرف اصلیٔ
اخیر (ب) اولدیغی کبی (نمایش) ده‌ده (ی) در .

بویله اولان حرفه « غیر مشهور الترکیب » دینیلیرکه بر کلمه
ایله‌برلکده استعمالی کثیراولمق‌جهتیله نفس کلمه‌دن‌کبی کورینور .
تعبیر دیکرله : سطحی بر نظر آنی کلمه‌نك حروف اصلیه‌سندن
ظن ایدر . حال بوکه دکلدر .

بودرلو حرفلر یکقافیه اولان قیصه منظومه‌لرده بردفعه‌دن
زیاده روی یاپلماملیدر . قصیده کبی یکقـافیه اولان اوزون
منظومه‌لرده یاپلمق لازم کلیرسه باری یکدیکره تقریب ایدلمیه‌رك
یدی بیت فاصله ایله کتیرلملیدر . هرحالده یاپلمامسی اولادر .

(جویا ، زیبا) کبی صفت مشبهه‌لرده بویله‌در . مثلا بر بیتك
برنجی مصراعی (جو یا) ، ایکنجیسی (زیبا) ایله نهایت بولسه
قافیه‌تحقق‌ایتمز یعنی بیت قافیه‌سز عد اولنور . مع‌مافیه بونلردن
برنجیسی (جویا) ، ایکنجیسی (بو یا)اولسه‌قافیه متحقق‌اولور .
چونکه ایکیســنده ده حرف اصلیٔ اخیر (ی) در . بوندن
طولاییدرکه ضیا پاشانك :

ظن ایتمه‌که آز مایش ایتمش
اهل هنره نمـایش ایتمش

بیتی شیخ غالبك بالاده‌کی بیتنه قیاس اولنه‌ماز .

رویك تکلفله وسط کلمه‌ده حرف اصلیٔ اخیر منزله سنده
بولندیرلمش حرف اولمسنه مثال :

دیدیلر : موسم سرماده چیقارمی اودن
هوس‌صید ایله هیچ اولمیان آدم کودن

بو بیتك برنجی مصراعنده روی (او) لك حرف اصلیٔ اخیر اولان واوی اعتبار اولندیغی صورتده ایکنجی مصراعنده (بون) دیمك اولان (کودن) لك واوی حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده بولندیرلمش اولور .

رو ینك تکلفله آخر کلمه ده حرف اصلیٔ اخیر منزله سنده بولندیرلمش حرف اولمسنه مثال :

افتخار ایلرز بونکله که بز
مستفیض مآثر عرب‌ز

بو بیتك برنجی مصراعنده حرف اصلیٔ اخیر (ز) اولدیغی حالده ایکنجی مصراعنده (عرب‌ز) تعبیرنده‌کی (ز) حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده بولندیرلمشدر .

بو اسلوب اوزره یاپیله‌جق قافیه‌لرك حکمی دخی یوقاریده « روینك تکلفسز اوله‌رق حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده بولنمش حرف اولمسی » مبحثنده کوستریلن وجه اوزره درکه یکنقافیه اولان منظومه‌لرده بردفعه‌دن زیاده ایراداولنمسی مقبول دکلدر . منظومه‌لرده اوزونلغی حسبیله ایرادی اقتضا ایدرسه کذلك یدی بیت فاصله ایله کتیرلملیدر . هرحالده کتیرلمه‌مسی اولادر .

اساتذه اوته‌دن بری بورالره دقت ایتمشلردر . مثلا نفعی‌نك :

اسدی نسیم نوبهار آچلدی گللر صبحدم

مصراعیله مصدر اولان قصیده سنك قافیه لرینی کوزدن
کچیره جك اولسه ق :

سن برشه ذی شانسین شاهنشه دورانسین
یعنی که سن خاقانسین دورکده بن خاقانیم [۱]

بیتدن بشقه بالجمله ابیاتنك رویلرینی حرف اصلیٔ اخیر
اولمق اوزره بولورز . دیمك که قصیده ده یالکز بودفعه اوله رق
غیر اصلی برحرفی روی یاپمش . بونده ایسه بالاده کوسترلدیکی
وجه ایله بأس یوقدر .

مشار الیه :

سفر مبارك اوله ای خدیو فرخ دم

مصراعیله مصدر اولان قصیده سنده بویله ایکی روی ایراد
ایتمشدر . فقط آره لرنده یکرمی بیتدن زیاده فاصله واردر .

بورایه قدر ویریلن ایضاحاتدن آکلاشلمش اولمالیدرکه روح
قافیه اولان رو ینك قوافیده تکراری وجوب تحتنده در . قافیه دار
اولا ابیات ومصارعده روی یالکز بر حرف اولور . بشقه
حرف اوله ماز .

---

[۱] بو بیتده کی (ذی شانسین ، دورانسین ، خاقانسین)مدلری —
(اماله) مبحثنده بیان اولنه جغی اوزره — عیوب شعردن معدود در .
(خاقانیم) ده کی صورتك تلفظ ایسه زمانمزده قبول اولنه بیلیر بر شیوهٔ
عجمانه دکلدر . شمدی طوغری عد اولنان تلفظ یائك کسریله (خاقانی یم)
دیمکله حصوله کلیر .

تأسیس　　تأسیس — روی ایله بینلرنده بر حرف متحرك بولنان الفدر .

مثلا :

افکارم اگرچه نظمه مائل
حالم دکل انتظامی قابل

بیتنده (مائل) ایله (قابل) ده کوریلان الفلر تأسیسدرکه بونلرله روی اولان (ل) لر بیتنده متحرك (ء) ایله (ب) بولنیور .

ابیات آتیه‌ده دخی تأسیسه رعایت اولنمشدر :

مادام‌که دلبر آمده حاضر
موقعده‌در احسن المناظر
محسود عوالم اولدی حالم
قارشیده خلاصة العوالم
بولنشوهٔ حسن وعشق جامع
آقشامه قالیر ایسه‌ك نه مانع

قافیهٔ مؤسسه　　قافیه‌نك بو درلوسنه (قافیهٔ مؤسسه) دینیلیر . فضولینك :

بت نورسم غازه شب وروز راغب اولمش
بوبه دیندر الله‌الله بته سجده واجب اولمش

مطالعلی غزلنده سراپا قافیهٔ مؤسسه التزام ایدلمشدر . باقی‌درت بیتنك قافیه‌لر شونلردر : جاذب ، کاتب ، غائب ، طالب .

طباع سلیمه‌نك شهادتیله ثابت اولدیغی اوزره تأسیس تزیینات شعریه‌دن معدود اولمقله برابر واجب الالتزام دكلدر . عدم التزامندن قافیه نقیصه‌دار اولماز بناءً علیه صنایع جمله‌سندن عد اولنور .

ینه مشارالیهك :

بنی ذکر ایتمز ایل افسانهٔ مجنونه مائلدر
نه بکزر اول بکا دردی آنك درمانی قابلدر

مطلع مؤسسنی تعقیب ایدن ابیاتدن یالکز شو بیتده تأسیسه رعایت اولنمامشدر :

نه مشکل حالی اولسه عاشقك معشوق ایدر چاره
کر اول بی‌درد بیلمز سه بو حالی حال مشکلدر

ایران شعراسیله اوزان وقوافیده آنلره تبعیت کوسترمش اولان عثمانلی شاعرلری بالاده بیان اولندیغی اوزره تأسیسه رعایتی لوازم قافیه‌دن عد ایتمیورلر ایسه‌ده مولانا جامی کبی بعض افاضلك افاده‌لرندن فصحای عربك تأسیسی التزام ایلدکلری آکلاشیلیور . فی‌الحقیقه (متنبی) نك ابیات آتیه‌سی کبی مصادف نظر عاجزانه‌مز اولان بعض اشعار عربیه دخی بو مدعانك صحتنه دلالت ایتمکده‌در :

فبالبت مابینی و بین احبتی
من‌البعد ما بینی و بین المصائب

کثیر حیاة المرء مثل قلیلها
یزول و باقی عمره مثل ذاهب

الی لعمری قصد کل عجیبة
کأنی عجبت فی عیون العجائب

تأسیس ایله روی بیننده بوله‌جق حرف متحرکك (خاور، یاور) کبی بر جنسدن اولمسی شرط دکلدر

دخیل — تأسیس ایله روی بیننده بولنان حرفدر.

اولدقجه زمان زمان مصادف
حیرانم اولور نکاه عارف

بیننده کی (مصادف) لك دالی ایله (عارف) لك راسی کبی،

بعضلر «رویلر متحرك اولدیغی وقت دخیللرك اختلاف حرکاتنده بأس یوقدر» دیرلر و مثلا (کاتبه) ایله (معاتبه) نك قافیه یاپلمسنی تجویز ایدرلر ایسه‌ده بو صورت آهنکه ولو کلی اولمسون خلل ویره‌جکندن عدم جوازینك ترجیحی دها زیاده موافق طبیعت کورینور.

ردف — آره‌لرنده بر حرف متحرك بولنمامق اوزره رویدن اول واقع اولان الف یاخود ماقبلی مضموم واو ساکنه ویاماقبلی مکسور یاء ساکنه در.

بو تعریفه نظراً ردف ایکی نوع اولمق لازم کلیر: برنجیسی روی ایله بینلرنده نه متحرك، نه ساکن هیچ بر حرف بولنمیاندر.

کوکلمجه تبسم اولدی معتاد
چشمده جهان تبسم آباد

و :

ای صنع صفافزای بیچون
دل اولدی تنزلکله ممنون

و :

حالکز ساده شکلکزده ظریف
مسکن خوش مقامکزده لطیف

بیتلرنده اولدیغی کبی .

ایکنجیسی بیتلرنده بر حرف ساکن بولناندر. (بافته) ایله (تافته)، (سوخته) ایله (دوخته)، (بیخته) ایله (ریخته) کبی.
قافیه بالنسبه آز قوللانیلیر .

ایکنجی صورتده آره‌ده بولنان حرف ساکنه (ردف زائد)، الف و یا واوه یاخود یایه دخی (ردف اصلی) نامی و یریلیر .

مطلقا ردفی مشتمل اولان قافیه‌یه (مردف) و (قافیهٔ مردفه) دینیلیر. قافیه الف ویا واو یاخود یادن عبارت یالکز بر ردفی مشتمل ایسه (ردف مفرد ایله مردف)، هم ردف زائدی هم ده ردف اصلی‌یی محتوی ایسه (ردف مرکب ایله مردف) عنوانتی آلیر.

ایران وروم شعراسنك رأینه کوره قوافیده علی الاطلاق ردفك تکراری واجبدر. عرب شاعرلری ایسه واو ایله یاده اختلاف ردفی تجویز ایدرلر. مثلا (امور) ایله (امیر) ی قافیه یاپارلر . بو یولده قوافی اشعار عربده پك چوقدر . از جمله (کعب بن زهیر) لك (رضی الله تعالی عنه) حضور اقدس نبویده انشاد ایتمش اولدیغی مشهور قصیدهٔ بابغه ذکر اولنان اسلوب

تقفیه‌نك شواهدندن معدود در. نمونه اولمق اوزره ایکی بیتی
ایراد ایده‌لم:

انبئت ان رسول الله او عدنی
والعفو عند رسول الله مأمول
لا تأخذنی باقوال الوشاة ولم
اذنب وان کثرت فی الاقاویل

فارسیده اولدیغی کبی لسانمز ده دخی بو صورتك اجراسنه
قطعا جواز ویریله‌مز.

قید — ردفدن باشقه اوله‌رق رویك بلا فاصله ماقبلنده
بولنان حرف ساکندر.

قید

سنسین بو کون ای مشرف الفرش
جنتلرك اورته‌سنده بر عرش

و:

ترك حقیقت ایدن اولماز می پست
اولیان الساتمی حقیقت پرست

و:

کوهری آرار دکلیدر عیب
دل کندی ایکن خریسة العیب
بیتلرنده کی (ر، س، ی) حرفلری کبی.

(بزم وروزم. شمع وجمع، دردومرد، مهر وسپهر، میل ونیل،
نغز و مغز) طرزنده کی قافیه‌لر هپ بو قبیلدندر.

اكثر فصحا قوافيده قيدك تكرارينى واجب عدايدرلر .

قابوسندن چيقوب همان شهرك
اولدى عازم و بنجه بر نهرك

بيتنده اولديغى كبى كه قيدلرك ايكيسى ده (ه) حرفيدر. فى الحقيقه (نرم وبزم) قبيلندن اولان كلمه لرك قافيه ياپلمسى آز چوق سلامتى حائز بولنان طبعه خوش كلز . عزت ملانك :

اولوب مال قارون اساسنده خرج
قيلنمش تراى جواهرله مزج

بيتى بو يولده در .

قيدك اختلافنى تجويز ايدنلر قيد اوله جق حرفلر بيننده قرب مخرج بولنمسنى شرط ايتمشلردر . بونلره كوره مثلا (بحر) ايله (شهر)، (وحى) ايله (نهى) قافيه اوله بيلير . قول اول موجبنجه قيدك اتحادى اسلم اولديغنده شبهه يوقدر .

مبحثده كورلديكى وجه ايله جمهوره كوره (ردف) الف ويا ماقبلى مضموم واو ساكنه ياخود ماقبلى مكسور يادن تعبير ديكرله: حروف مددن عبارت ايسه ده بعضلر بوتى « روينك بلا فاصله ماقبلنده بولنان حرف ساكن » ديه تعريف ايتمشلردر. بوقوله نظراً قيد ردفده داخل اولمش اوله رق (قيد) تعبيرينك استعمالنه احتياج قالمامش اولور .

وصل ـ روى يى متعاقب كلن حرفدر : وصل

اولمقده نگاه بی قرارم
جوش آور طبع جذبه دارم

بیتنده کی (م) لر کبی .
قوافیده وصلك تکراری واجبدر .

خروج

خروج ـ وصلی متعاقب کلن حرفدر :

مست اولور هر کیم که سیر ایلر شرابی رنککی
رقص ایدر هر کیم که دیکلر دلفریب آهنککی

بیتنده کی (ی) لر کبی
قوافیده خروجك تکراری واجبدر .

مزید

مزید ـ خروجی متعاقب کلن حرفدر :

زمانمز سخن افروزیدر زبانمزك
زبانمز حکم آموزیدر زمانمزك

بیتنده کی (ك) لر کبی .
قوافیده مزیدك تکراری واجبدر

نائره

نائره ـ مزیدی متعاقب کلن بر ویا بردن زیاده حرفدر.
اکثریا بر اولور :

شاشمه‌ده هشیارلر مستیکره
کندکز دشمنسکز هستیکره

بیتنده کی (ه) لر کبی .
قوافیده نائره‌نك دخی تکراری واجبدر .

بورایه قدر تعداد اولنان حروف تسعه‌دن (روی) اساس قافیه اولمق اوزره نظر دقته آلندیغی حالده باقی سکز حرفدن (تأسیس، دخیل، ردف، قید) دینیلن دردینك رویدن اول، (وصل، خروج، مزید ، نائره) دینیلن دیگر دردینك دخی رویدن صکره واقع اولدیغی کوریلور . دیمك که بو طقوز حرفك بر قافیه‌ده اجتماعی لازم کلسه روی بونلردن دردی صاغنده، دردی صولنده اولدیغی حالده اورته‌ده بولنه‌جق .

ملاحظهٔ مخصوصه

ظن عاجزانه‌مزه کوره (روی) دن صکره هر نه کلیرسه (ردیف) عد اولنمق اولادر .

بو صورت قبول ایدیله‌رك بالاده کوردیکمز درت مثالده‌کی (م)لر، (کی)لر، (مزك) لر، (یکزه)لر کبی روی یه الحاق اولنان شیلر (ردیف)نامیله یاد اولندیغی تقدیرده (وصل، خروج، مزید، نائره) تعبیرلرندن هیچ بر ینك استعمالنه احتیاج قالمیه‌رق کلفت بر طرف ایدلمش اولور .

(ردف) ك (قیده) دخی شامل اولان سالف الذکر دروینك بلا فاصله ماقبلنده بولنان حرف ساکن، تعریفی قبول ایدلدیکی حالده ایسه (قید) تعبیر ینك استعمالندن ده حاصل اوله‌جغندن میدانده یالکز (روی، تأسیس، دخیل، ردف) تعبیرلری قاله‌رق حروف قافیه مسئله‌سی دها زیاده ساده‌لشیر .

مع هذا (حركات قافیه) مبحثیله‌ساٸر بعض مباحثده لزومی اوله‌جغندن (وصل، خروج، مزید، نائره) تعبیرلرینی اونوتماملی یز.

ردیف

قدما (ردیف) ی صور مختلفه‌ده، حتی اچندن چیقیله‌میه‌جق صورتلرده تعریف ایتمشلردر. بو اشکال (وصل، خروج، مزید، نائره) اعتبارندن ایلری کلمشدر. بوقاریده ترجیح ایتمك ایستدیکمز رأیه کوره ایسه مسئله‌ده بیهوده ذهن یوره‌جق هیچ بر جهت قالماز. بناءً علیه (ردیف) شویله تعریف اولنور:

ـ مصراعلرك یا خود بیتلرك اواخرنده‌روی یی متعاقب عیناً تکرر ایدن بر ویا بردن زیاده شی،

بو تعریفده‌کی (شی) تعبیری بر حرف یاخود بر کلمه‌دن عبارت اولان ردیفلره شاملدر. تعدد صورتلری ایسه «ویا بردن زیاده» قیدیله تعریفه ادخال ایدلمشدر.

مختلف ردیف مثاللری.

بر صفا بخش ایده‌لم کل شو دل ناشاد (ه
کیده‌لم سرو روانم یوری سعد آباد (ه — ندیم

—

قاشلرین بالاده سیر ایت رخلرین کور زیر (ده
قیل تماشا خلدی زیر سایهٔ شمشیر (ده — وله

—

حلاوتیاب اولورمی نعمت الوان دنیا (دن
دهن شوی اولمبانلر بوس دامان مدارا (دن — راغب پاشا

—

زیارت ایلدم بر تارپاك خرقهٔ پیری
کوزل اکراملر کوردم حنیف نکته پیرا (دن

علامتدر ایدر ایصال بزم قربه اسراری
بو کون سررشته کیردی دستمه دامان ملا (دن اسرارده

—

ایدر از بر پری صورت کوزل (لر
غدای روحدر تازه غزل (لر نوعی

—

امید و بیدن بکا یارب فراغ (و یر
جان و جهانی ترشایده جك بر دماغ (و یر نائلیٔ قدیم

—

کیمسه ادراك ایتمدی معناسنی دعوا (مزك
بز دخی حیرانی یز دعوای بی معنا (مزك عونی بك

—

شاخ کلده ژاله دوشمش غنچهٔ ز یبا (میدر
شاه الندہ یا مرصع ساغر صهبا (میدر باقی

—

کیتدی باشکدن کوکل اول سرو قدك سایه سی
آغلا کیم ادباره تبدیل اولدی اقبال (ك سنك

تیز چکمزسین جفا تیغن بنی اولدرمکه
اولدیرر بر کون بنی آخر بو اهمال (ك سنك فضولی

—

حیرت ای بت صورتك کورکده لال (ایلر بنی
صورت حالم کورن صورت خیال (ایلر بنی وله

—

کبار بسنه زبان غرور اعش طوتەلم
بو رهگذرده هزاران سلام (آلیر بولنور
زبون بولوب بزی پامال جور ایدنلردن
برای غیرت حق انتقام (آلیر بولنور   نابی

—

عیدایرشسون باعث شوق جدید (اولسون ده کور
سیر سعدآبادی سن برکره عید (اولسون ده کور   ندیم

—

کل سویلشه‌لم جمله بکجن دملری جانا
حیرانکه ایکم (دیر ایدنش شمدی نه دیرسین
کوردکی نه در عاقبت جنت نخوت
اول کیمه آدم (دیر ایدنش شمدی نه دیرسین   سامی

—

صفا (ی عشق کیم آ کلار کیمکله سویلشه‌لم
وفا (ی عشق کیم آ کلار کیمکله سویلشه‌لم   لا

مردف — ردیفلی شعره (مردف) تعبیر اولنور ، شعر مردف ایران و روم شعراسنه مخصوصدر. فصحای عرب ردیفه اعتبار ایتمزلر.

حقیقت حالده شعر مردفك حلاوتی انکار اولنه‌ماز، فقط شوراسی ده اعتراف اولنملیدرکه ردیفسز شعر سویلمکده ردیفلی شعر سویلمکدن زیاده صعوبت حس اولنور . بونك سببی سائر ایضاحات لازمه ایله برابر (غزل) مبحثنده بیان اولنه‌جقدر .

[انتهی]

حرکات قافیه

حرکات قافیه آتیدر :

— رس .
— اشباع .
— حذو .
— توجیه،
— مجری .
— نفاذ .

رَس — تأسیسك ماقبلنده کی حرکه در :

معرفت انتفانه تابعدر
مشتریسز متاع ضایعدر

بیتنده (تابع) ده کی (ت) ایله (ضایع) ده کی (ض) ك فتحه‌لری کبی.
الفك ماقبلنده باشقه درلو حرکه بولنه‌میه‌جغندن رس منحصراً
فتحه اولور .
قوافیده تأسیس تکرر ایتدکجه رسك دخی تکرری طبیعیدر.
تأسیسی حروف قافیه دن عد ایتمینلر رسی دخی بالطبع
حرکات قافیه‌دن عد ایتمزلر .

اشباع

اشباع — وصلی مشتمل اولان قوافیده دخیلك حرکه‌سیدر.
بو یله اولان دخیلده حرکات ثلاثه بولنه بیلیر .
فتحه‌یه مثال :

مسند اجلالنك رفعت برادنی پایه‌سی
در که اقبالنك دولت قدیمی چاکری
بادهٔ ادراکك توحید سر جوش خمی
ساقیٔ اندیشه‌مك تحقیق دردِ ساغری

نفعی

کسره یه مثال :

آصف خان احمد غازی وزیر بی نظیر
کیم رفاه کونه باعثدر وجود نافعی
صاحب الخیرات ابراهیم پاشا کیم اودر
آسمان برّ و جودك آفتاب لامعی — سامی

ضمه یه مثال :

کوکلم پیوبور تعاظمکدن
پر جوش اولیبور تلاطمکدن

اصحاب اعتنا اشباعك اختلافنی عیوب قافیه‌دن عدا یدرلر . مثلا (ساغری) ایله (شاعری) و (تفاخر) کبی کلمه‌لری قافیه یاپمازلر . (دخیل) مبحثنده بیان اولندیغی اوزره طبیعته اوفق اولان ده بودر .

حَذو — ردف وقیدك ما قبلنده کی حرکه در :

کاشانه خانه بیرون اول ده ایت بر التفات
شکل انسانی یه کیرمش روح کورسون کائنات

بیتنده کی (ف) ایله (ن) ك فتحه سی ،

پیش چشممده در اول جند جهانکیر هنوز
کوش جانمده در اول غلغل تکبیر هنوز

بیتنده کی (ك) ایله (ب) نك کسره سی ،

کوکلرده کزن او بال منقوش
بر کون اوله جق زمینه مفروش

بیتنده کی (ق) ایله (ر) نك ضمه‌سی و :

بو یله بر نغمه‌دن کیم اولاز مست
بو نه سسدر دکلی بانك الست

بیتنده کی (م) ایله (ل) ك فتحه‌سی کبی .

بو مثالرده اولدیغی وجه ایله روی ساکن بولندیغی وقت قوافیده حذوك تکراری واجبدر . مثلا (دیْر) ایله (دیر) ، (عوْن) ایله (خُون) ، (شَهر) ایله (مِهر) قافیه اوله‌ماز .

روی متحرك اولدیغی زمان ایسه بعض قدما حذوك اختلافنی تجویز ایتمشلر ، (بَسته) ایله (شُسته) کبی کلمه‌لری قافیه یاپمشلر ایسه‌ده بوکا دخی جواز ویرله‌مك اولادر .

بو اختلافی تجویز ایدنلر « قیدك ردفه تبدیلی لازم کلمه‌مك » شرطیله ایدرلر . مثلا (دَیری) ایله (پیری) آنلرجه‌ده قافیه اوله‌ماز .

توجیه — تأسیسی مشتمل اولمیان قوافیده علی الاطلاق رویك ما قبلنده کی حرکه در .

توجیه حرکات ثلاثه دن اوله بیلیر . توجیه

فتحیه مثال :

عالم قالیر اورته‌سده ارزن
حولانکهی بویله ایسترم ن

کسره یه مثال :

بر آریجه قارلی طاغ کسلمش
هر موجهٔ کف نثار مدهش

ضمه‌یه مثال :

سکا دوشمز بو اعتلا ای کل
اورادن دوش که رشکه دوشدی کوکل

بو مثاللرده کورلدیکی اوزره روی ساکن بولندیغی وقت توجیهك تکراری واجبدر . مثلا (الکَن) ایله (ممکِن) قافیه اوله ماز .

متحرك اولدیغی زمان توجیهك اختلافی تجویز ایدنلر واردر . مثلا (مشتَری) ایله (سامِری) و (عنصُری) یی قافیه یاپارلر . اندرونی واصفك شو پاپاغی یتلرنده کی توجیه بو قبیلدندر :

کشورستان بلاغت بر فضای معرکه
اول فضانك ناطقه‌م بردای دال حجری
عرفا آندم عرفیدن میدان نظمی شاعران
شاه عرفانم رکابنده یوررلر هر بری

بوکا دخی جواز ویرلمه‌مك اولادر .

مجری — رو ینك حرکه‌سیدر

یاقدقجه او صنع برکاله
شاهین قضا کلیر خیاله

بیتنده (ل) لرك فتحه‌سی ،

عشقك او نواى دلنشينى
رقصان ايديور موحدينى

بيتنده (ن) لرك كسره سى كبى .
قوافيده مجرانك تكرارى واجبدر .

نَفاذ — وصلك حركه سيدر .

نفاذ

دوشدم سقوط برك خزان بوللو راهكه
بر كره باق شو منتظر نظره خواهكه

و :

كورمه جانيلر كبى لايق بكا عدوانكى
برجنايت ايتدم ابتدسه اعلا شانكى

بيتلرنده (ك) لرك فتحه وكسره سى كبى .

خروج ايله مزيدك ، حتى (متحركى بولنورسه) نائره نك حركه سى ده بونام ايله ياداولنور .

قوافيده نفاذك تكرارى دخى واجبدر .

بالاده ذكر اولنان حركات قافيه ايچون شويله برخلاصه يابه لم :

رس : { صنايع — منافع .

اشباع : { آذَرى — خاوَرى . نائِلى — مائِلى . تغافُلك — تجاهُلك .

حذو :
كار ـ بار .
تير ـ مير .
نور ـ مور .
رنك ـ تنك .

توجيه :
بن ـ سن .
مشتهر ـ مفتخر .
كل ـ مل .

مجرى :
تنه ـ زنه .
زمانى ـ مكانى .
قلبنه ـ جلبنه .

نفاد :
عزمى ـ جزمى .
آ كلرك ـ شاكلرك .
پشانيكزه ـ بشيمانيكزه .

ع روى — روى ايكى نوعدر :

— روى مقيد .
— روى مطلق

ى مقيد — روى مقيد ـ وصله عدم اتصال حسبيله ساكن اولان رويدر .

مثال :

روحبخش اولدی مسیحاصفت انفاس بهار
آچدیلر دیده‌لرین خواب عدمدن ازهار
باقی

روی مطلق — وصله اتصال حسبیله متحرك اولان رویدر. روی مطلق

مثال :

هر حباب اشکمه برعکس صالمش پیکرم
شاه ملك محنتم طوغمش جهانی لشکرم
فضولی

تقطیع اعتبارایله قافیه بش نوعدر : تقطیع اعتباریله قافیه‌نك انواعی

ــ مترادف .

ــ متواتر .

ــ متدارك .

ــ متراکب .

ــ متکاوس .

قافیهٔ مترادفه — تقطیع حسبیله آخرنده فاصله‌سز ایکی حرف ساکن بولنان قافیه‌در . قافیهٔ مترادفه

مثال :

اولجه پرده برانداز نظره چشم شهود
کوردی آینهٔ دلده چهرهٔ مقصود
سامی

قافیهٔ متواتره — تقطیع حسبیله آخرنده اولان حرف قافیهٔ متواتره

ساکن ایله آکا تقدم ایدن دیکر حرف ساکن بیننده بر حرف متحرکدن باشقه شی بولنمیان قافیه‌در .

مثال :

زهی سمند ملایم که حسن رفتاری
اونوتدیرر دل عشاقه جلوهٔ یاری

نفعی

یهٔ متدارکه قافیهٔ متدارکه — تقطیع حسبیله آخرنده اولان حرف ساکن ایله آکا تقدم ایدن دیکر حرف ساکن بیننده ایکی حرف متحرك بولنان قافیه‌در .

مثال :

هرکورن عیب ایتدی آب دیدهٔ کریانمی
ایلدم تحقیق کورمش کیمسه یوق جانانمی

فضولی

یهٔ متراکبه قافیهٔ متراکبه — تقطیع حسبیله آخرنده اولان حرف ساکن ایله آکا تقدم ایدن دیکر حرف ساکن بیننده اوچ حرف متحرك بولنان قافیه‌در .

مثال :

جان ویرر آدمه اندیشهٔ صهبای عدم
جوهر جانمی عجب جوهر مینای عدم

عاکف پاشا

دیکر :

او خداوند هنر پرور جنکاور کیم
منحصر دولتنه تربیت تیغ وقلم

او یکانه سپه انداز ظفر یاورکیم
جند ارواح وملائکدر آکا خیل وحشم

نفعی

قافیهٔ متکاوسه

قافیهٔ متکاوسه — تقطیع حسبیله آخرنده اولان حرف ساکن ایله آکا تقدم ایدن دیکر حرف ساکن بیننده درت حرف متحرك بولنان قافیه‌در .

درت حرکه‌نك تعاقبیله ثقیل اوله‌جغی درکار بولنان بو نوع قافیه اوزانك مساعده‌سزلکندن طولایی ـ بالالتزام یاپیلمازسه ـ همان هیچ بولنمیه‌جق درجه‌ده آزدر مثلا (کله‌مه‌مش) ایله (چله‌مه‌مش) وزنه صوقیله‌بیلسه قافیهٔ متکاوسه ایچون بر مثال اولور .

قافیه‌نك ذکر اولنان بش نوعنی تعیین خصوصنده الك زیاده دقت اولنه‌جق جهت تقطیع حسبیله ساقط اولان حرفلری حسابه قاتمامقدر. مثلا (ایده‌مه‌مش) ایله (کیده‌مه‌مش) قافیه اولمق لازم کلسه (تقطیع) مبحثنده بیان اولنه‌جغی وجه ایله اثنای تقطیعده حروف املا ساقط اوله‌جغندن الده یالکز (ا د م م ش) حرفلری قالیر . بونلرك اخیری اولان (ش) دن ماعداسی ایسه متحرك بولندیغندن قافیه‌ده (تکاوس) تحقق ایمش اولور .

عیوب ملقبهٔ قافیه

عیوب ملقبهٔ قافیه درتدر .

— سناد .
— اقوا .
— اکفا .
— ایطا .

سناد

سناد ــ ردفك اختلافیدر .

(زار) ایله (زیر)و (زور)، (مار) ایله (میر) و (مور) کبی.

اقوا

اقوا ــ حذو وتوجیهك اختلافیدر .

(دَور) ایله (دُور) ، (دَرد) ایله (دِرد) ، (کَل) ایله (کِل) کبی .

اکفا

اکفا ــ روینك بینلرنده قرب مخرج اولان دیکر بر حرفه تبدیلیدر .

(صباح) ایله (سپاه) ، (احتیاط) ایله (اعتماد) کبی .

عربی حروف ایله فارسی حروفی قافیه‌ده جمع ایتمك ده اکفاقبیلندندر. مثلا (طرب) ایله (چپ)، (حك)ایله (رگ)، (خواجه) ایله (سراچه) قافیه اوله‌ماز .

پك چوق شاعرلرمز زیاده‌سیله شایان دقت اولان بو خصوصدن ذهول ایتمشلردر. ازجمله (خرابات) مقدمه سنده :

لایقمی که شاعرم دیین ذات
فرق ایتمیه مخرج حروفات

بیورمش اولان ضیا پاشا ینه اوراده شو بیتلری یازمشدر :

اولدی شعراسی بونلرك هپ
ترتیب حروف ایله مرتب

سائر لسن عتیقه نك هپ
معقولاتی اولور مرتب

لکن بو یله اثرلرین هپ
اخلاق عمومه صانمه مکتب

ابکار معانیٔ مرتب
صف صف دیزیلیر حضورینه هپ

تعقید و رکیکه اوغرامز هیچ
ایلر اوقودقجه طبعی تهییج

لطائفدن اولمق اوزره عرض ایده‌لم که :

شاعر دقایق شناس عونی بك مرحومه بر کون پاشانك بو بیتی اخطار ایله (هیچ ایله (تهییج) ك قافیه اولوب اوله‌میه‌جغنی سؤال ایتدك . بلا تأمل شو جوابی ویردی :

—(هیچ) ایله (پیچ) قافیه اوله بیلیر .

بر آز دوشوندکدن صکره ده عزت ملانك (محنت کشان)ندن اولمق اوزره بیت آتی یی اوقودی :

آنك کلدی دهره فرزندی هیچ
ایدردی تبنی اکر بولسه پیچ

ملانك شو تقفیه‌سنه دیه‌جك یوق ایسه ده ینه (محنت کشان)ده مندرج بولنان :

مقصد ـ ایعش دیکله‌دك اوچ کیجه
او اوچ کیجه‌دن کورمدم کوچ کیجه

بیتنده عیب اکفا موجوددر. چونکه (اوج) فارسی جیم ایله اولدیغی حالده (کوج) عربی جیم ایله‌در.

ایطا — قافیه‌نك بر معناده اوله‌رق عیناً تکراریدر. ایطا

اکثر شعرا مطلعك برنجی ویا ایکنجی مصراعنده‌کی قافیه‌یی مطلعده اولمامق شرطیله تکراره بأس کورمیه‌رك تجویز ایتمشلر، حتی بوکا (ردّ مطلع) نامیله برده سوس ویرمشلر در. رد مطلع

عثمانلی شاعرلری بو تعبیری اکثریت اوزره غزل نهایتنده مطلعك برنجی ویا ایکنجی مصراعنی عیناً اناده خصوصنده استعمال ایدرلر.

برنجی‌یه مثال:

جوی کوستردی یه آیینه وش روی کلی
پنجهٔ مهر آچدی هیچون شانه زلف سنبلی

شویله کلشن برطرب کیم کوشلر فرق ایتلز
قهقهای خندهٔ کلدن نوای بلبلی

ایتمش کویا که حق ایجاد جسم نازکن
ایلیوب آمیخته بوی کله رنك ملی

کلبن حسنك کورت سنبل هوای کلشن
ابر مشکین وش طرغند قیجه نسیم اولکا کلی

تازه معنی رونما نظم سلیسکده (ندیم)
جوی کوستردی یه آیینه وش روی کلی

ایکنجی یه مثال :

بر شکر خنده‌یله بزم شوقه جام ایتدك بنی
نیم صون پیمانه‌یی ساقی تمام ایتدك بنی
شعله سروآسا جیقار خاکمدن اول یرلرده کیم
پایمال تو سن آتشخرام ایتدك بنی
نکهت کیسو ایله کلدك بزه آه ای نسیم
طرهٔ سنبل صفت آشفته کام ایتدك بنی
جلوهٔ حسنکله هر مویم پری خیز اولمه‌ده
عشق ایله سر تا قدم آیینه جام ایتدك
بویله سرمست خراب ایتمه (ندیم) زاریکی
نیم صون پیمانه یی ساقی تمام ایتدك بنی

ندیم :

اول پری وش عاشقه رام اولسه‌ده مانع دکل
کوندوزین اولمازسه آقشام اولسه‌ده مانع دکل
مطلعنك مصراع ثانیسنی دخی غزلك نهایتنده :
بلك اومار تشریفکی عیدك ایکنجی کون ندیم
کوندوزین اولمازسه آقشام اولسه‌ده مانع دکل
صورتنده اعاده ایتمشدر .

رد مطلعك مقبولیتی اعاده اولنان مصراعلرك بر جسته اولمسیله مشروطدر . کویا که شاعر مطلعك بر مصراعنی پك مطبوع بولدیغی ایچون تکرارنده بی اختیار قالیر .

بویله اولمیوب ده مصراعك اعاده‌سی تنکی قافیه‌دن طولایی برطولدرمق کبی برمقصده مبنی اولورسه پك صوغق دوشر.

رد مطلع برمصراعك ایکی دفعه تضمینی دیمك اولدیغندن کورل اولدیغی صورتده صنایعدن عد اولنور . عکسی حالده شاعرك عجزینه برهان اوله‌بیلیر .

یالکز قافیه‌یی تکرار مصراع برجسته اعاده‌سی کبی لطافت شعره مدار اوله‌میه‌جغندن طبع سلیم بونلت اجراسندن ابا ایتسه بجادر .

ایطا ایکی نوعدر :

ایطاء جلی

ـ ایطاء جلی .
ـ ایطاء خفی .

ایطاء جلی ـ تکراری پك ظاهر اولان ایطادر .

(فسونکر) ایله (ستمکر)، (نیکوتر) ایله (زیباتر)کبی.

قافیه‌ده برمساده اوله‌رق تکرار ایدن کلمه‌لر، کلمه‌لرك اواخرینه مطرداً لاحق اولان حرفلر هپ ایطاء جلی صاییلیر . قطعابویله شیلر اوزرینه قافیه بنا ایدلمه‌مایدر .

برقاچ مثال دها .

آتمق ـ آلمق .
آتان ـ آلان .
کیتمك ـ کلمك .
کیدن ـ کلن .

چنلر ـ حیچکار .
صفات ـ کائنات .
معلمین ـ موحدین .
زرین ـ سیمین .
خندان ـ کریان .
یاران ـ خوبان .

برغزلده بویولده آنجق قافیه ایراداولنه بیلیر . ابیات آتیه‌نك قافیه‌لری ایچنده جمع الف نونیله اولان یالکز (کلرخان)در :

کلیر لطافت آلیر هر جهان خیالمدن
یکر شرف قارایر آسمان خیالمدن
اوکنمسون اوقدر و سعتیله بی جادر
کورنمسون صیقبلیر لامکان خیالمدن
سرور ایچنده دخی برملال حس ایدرم
بهار کاسه‌ده کیتمز خزان خیالمدن
طبیعتم باقه‌لم هانکیکرله اکلنه‌جك
برر برر کچك ای کلرخان خیالمدن

بونده‌بأس یوقدر. نابینك‌شوغزلنده ایسه(یاران .رندان ، باشکان ، خوان) هپ(کلرخان) قبیلندندر . بناءً علیه معیوب عد اولنور :

جمع اولدی برم صحبته یاران برر برر
جام آلدی دست عشرته رندان برر برر
ای رهرو اول اوراهکدردن کریز ای
جمع اولدی کوه عشقه یلنکان برر برر

اولدی چکان بنه قطرات شراب سرخ
مانند سالك دانهٔ مرجان برر برر
دار الشفای وصلنی ایتدی کشاده یار
بیمار هجره ایلدی درمان برر برر
نابی خیال ماه رخان طولدی سینه‌یه
کویا که کلدی مکتبه خوبان برر برر

قصیده‌ده بویله ایکی، نهایت اوچ قافیه ایرادینه جواز واردر، فقط بالاده سویلندیکی اوزره آره‌لرنده یدیشر بیت قدر فاصله بولنمق شرطیله .

نفعی بر قصیده‌سنك ابتداسی اولان آشاغیکی بیتلرده بو افاده‌یه مخالف اوله‌رق (اختران) ایله (کروبیان) ی تقرین ایتمشدر:

بارك الله ای بهشت آباد وی رشك جهان
صانك الله ای سرای دلکشا و دلستان
سدهٔ پایله باینده اساس کائنات
طرح مطبوعیله نازنده زمین و آسمان
کورمه مشدر چرخ چارمله بهشتی سیرایدن
بویله بر روشن مقام و بو یله برخرم مکان
درکه دولتپناهی ملتجای خاص وعام
خاك پاك آستانی بوسه جای انس وجان
طرهٔ طاق و رواق همسر ذات البروج
سایهٔ سقف بلندی خوابگاه اختران

پیش درکاهنده بر پاصف نشینان فلك
زیر ایوانده پرواز ایتمه‌ده کروبیان

ندیم‌دخی برتاریخنده شواوج بیتی متوالیاً ایراد ایلمشدر:

یتر بو سانه بو سرمایهٔ اقبال کیم آمده
هلال عز ودولت بدر تابان اولدی برکونده
که یعنی نجل عالیشانی ابراهیم پاشانك
وزارت برجنه‌مهر درخشان اولدی‌برکونده
وزارتله اولوب داماد مرآت سعادتدن
ایکی رخسارهٔ شادی عایان اولدی برکونده

بین الشعرا مشهور اولدیغی اوزره کرك جمع اداتی ، کرك صفت مشبهه‌علامتی‌او'لا'ن(ان) ی‌مشتمل بولنان قافیه‌لره (شایگان) عنوانی ویریلیرسه‌ده‌حقیقتده بوعنوان او ایکی صورته مخصوص دکلدر، علی‌الاطلاق‌ایطاء جلی‌یی محتوی بولنان قافیه‌لره (شایکان) تعبیر اولنور . هر حالده بردن زیاده‌سی‌ایراد ایدلمه‌مك اولادر.

قافیهٔ شایکان

ایطاء خفی

ایطاء خفی ـ تکراری پك ظاهر اولمیان ایطادر .
(آب) ایله (خرناب) و (گلاب) کبی .
نفعی برقصیده سنده :

رنك‌لفظ و نکهت معنای نظم‌یا که
نوله المرسه‌حسدرنك کل‌وبوی‌کلاب

بیتی متعاقب :

بر گلستاندر قصیدهم کیم صفا ویرمش آکا
بو نشاط انگیز وجانپرور غزل ماندآب

بیتی ایراد ایله ایطاء خفی ایچون برمثال پیدا ایلمشدر .
مشار الیهك دیگر برقصیدهسندن اولان ابیات آتیهدهکی
(سیراب) ایله (آب) ده دخی ایطاء خفی جلیدر :

خاك بر مرتبه گرم اولدی که دوران ایدهمز
نیجه طوفان ایله برذره غبارین سیراب
دوکیلن خاکه بوفصل ایچره دکلدر باران
خوی فشان اولمهده در تاب تموز ایله سحاب
بویله گرماده که دریالری خشك ایتدی هوا
کوهدن ظاهر وجاری اولانی صانمکز آب

جلیسندن خفیسی اهون عد اولنان ایطا هر نصل اولسه
طبع سایمه :

اولمش اما اولمیدی کاشکی

دیدیرر :

عیوب غیر ملقبهٔ قافیه

عیوب غیر ملقبهٔ قافیه چوقدر .
رویك بریردهمتحرك،دیگریردهساکناولمسی بوجملهدندر.
اندرونی واصفك :

گلدی خروش وجوشه ینه دلده آب عشق
ایتدی اساس صبر و شکیبی خراب عشق

مطلعنده (آب) ایله (خراب) کسرهٔ اضافتله متحرك بولنیور.
حال بوکه :

فیض مؤثرات خواص آز موده در
واصف ایدرسه نوله اکر شیخی شاب عشق

مقطعنده (شاب) ساکن اولمق لازم کلیور .

ایران مشاهیر شعراسنك آثارنده ده بویله شیلره تصادف اولنه بیلیر . عبید زاکانینك الك زیاده :

قرض خدا و قرض خلائق بکردنم
آیا ادای فرض کنم یا ادای قرض

بیتی شهرت بولمش اولان :

مردم بعیش خوشدل ومن مبتلای قرض
هرکس بکار وباری ومن در بلای قرض

مطلعلی غزل هزل آمیزنده کی :

مردم زدست قرض کریزان ومن همی
خواهم پس از نماز ودعا ازخدای قرض

و :

عرضم چو آب روی کدایان بباد رفت
از بس که خواستم ز در هرکدای قرض

بیتلرنده (خدای) (کدای) ك اضافتدن انقطاعی بوقبیلدندر.

خواجه حافظك :

صلاح کار کجا ومن خراب کجا
ببین تفاوت ره کز کجاست تا بکجا

مطلعنده دخی بو نقیصه موجوددر. چونکه روی اولان (ب) لردن برنجیسی ساکن اولدیغی حالده ایکنجیسی متحرکدر .

ابن الفارضك :

ولو ان ما بی بالجبال وکان طو ــ
رسینا بها قبل التجلی لدکت

بیتنده کورلدیکی وجه ایله شعرای عرب مصراعلر بیننده بر کلمه‌یی ایکی یه بولمکده بأس کورمزلر . بو کیفیت قافیه‌ده واقع اولەحق اولورسه لسانمزده عیوب غیر ملقبه‌دن عد اولنور . فارسیده دخی بوکا جواز ویرلمیور ایسه‌ده حضرت مولانانك :

عاقل آن باشد که عبرت گیرد از ــ
مرگ یاران در بلای محترز

بیتنده اولدیغی کبی ادواتك داخل اولدیغی کلماتدن تفریقی اولندیغی واردر . عبید زاکانینك بالاده کوستریلان بیتلرندن برنده (همی)-نك (خواهم) دن تفریقی ده بو یله‌در. بو صورت دخی پك جرکین دوشه‌جکندن لسانمزده تجویز اولنه‌ماز .

فردوسینك :

میازار موری که دانه کشست
که جان داردوجان شیرین خوشست

بیتده اولدیغی کبی شعرای عجم قوافیده واو معدوله‌نك ما قبلنده بولنان ضمه آلود فتحه‌یی فتحهٔ صریحه ایله جمع ایدرلر . شیخ سعدینك :

یکی آنکه در نفس خود بین مباش
دکر آنکه در خلق بد بین مباش

بیتی‌ده بو یولده‌در . بز ایسه« ضمه آلود » دیدیکمز فتحه‌یی قاباجه ضمه‌دینیله‌جك بر صورتده تلفظ ایتمکده اولدیغمزدن بونك فتحهٔ صریحه ایله جمعنی جائز کوره‌میز. مع مافیه (خوان)و(خویش) قبیلندن اولان کلمه‌لرده‌کی واولری قافیه خصوصنده شعرای عجم کبی کأن لم یکن عد ایلرز . مثلا (یار بخوان) ایله (بی درمان)ی، (خویش) ایله (پیش) ی قافیه یاپه بیلیرز .

تغییر املا خصوصی دخی عیوب غیر ملقبهٔ قافیه دندر . (وطن) ایله قافیه اولمق ایچون (اوتان) ی (اوطن) صورتنده یازمق کبی . خطاب یا خود اضافت کافنی نونه و بالعکس نونی خطاب یا خو اضافت کافیه تبدیل ایتمك‌ده بو نوعه ملحقدر نورس قدیم:

چوقدن حصولنی کوره‌مم مدعالرڭ
تأثیری سنده صدینه دوشدی دعالرك

مطلعلی غزلنده ایراد ایتدیکی :

ای ساکنان بزم وطن یاد ایدڭ کهی
غربت اسیری درد و بلا مبتلالرك

بیتنده قاعدةً (مبتلالرین) یازمسی لازم کلیرکن غزلك ابیات سائرەسیله توافق املا حصولی ایچون مسامحةً (مبتلالرك) یازمشدر.
اندرونی واصفك :

ای مغبچه منت ایله یامقسه الدن
ارباب خرابات یقلسون علندن

مطامندەکی (الدن)لك (الکدن) صورتنده یازلمسی لازم کلەجکیده محتاج ایضاح دکلدر .
شیخ غالبك نشیدۀ آتیەسندەکی (نشانك) دخی (ـسن) صورتنده یازلمق اقتضا ایدردی :

بر شعلەسی وار که شمع جانك
فانوسنه صیغماز آسمانك
بو سینۀ برق آشیانك
سینا دخی کورمەمش نشانك

افروختۀ عنایتکدر

خطاب کافیه اضافت کافلك جمعنده بأس یوقدر
مثال :

ای باغی شکوفه آفرینك
کلبن یارادر طورر زمینك

عیوب غیر ملقبۀ قافیه مبحثندەسوزی بوندنزیاده اوزاتمق ایستمیورز . باقیسنی حسن طبیعته حواله ایلرز . ذاتاً حسن طبیعت اولمینجه قافیەنك لزومی قالماز .

قافیه برده شویله تقسیم اولنور :

ـ معمول .

ـ غیر معمول .

قافیهٔ معموله

قافیهٔ معموله ـ بعض تصرفات ایله قافیه اولمغه صالح اولاندر. بو تصرفات ایکی لفظی ترکیب ویا لفظی تجزئه‌دن عبارت اولمق اوزره ایکی صورتده اولور .

نفعینك :

فکر بر مضمونیدر آیینهٔ طبعمده یا
عکس نقش کارگاه عالم بالامیدر
سوزتوکندی نیجه بردعوای شعروشاعری
لاف ودعوی برطرف شمدی دماهنکامیدر

بیتلرنده (م) روی ، (یدر) ردیف اعتبار اولندیغی صورتده (بالا) (م) ایله ترکیب ایدلمش اولەجغی کبی (ا) روی ، (میدر) ردیف اعتبار اولندیغی صورتده دخی (هنکام) تجزئه قیلنمش اولور. برنجی صورته کوره (بالا) (میدر) ك میمنی آله‌رق (بالام) شکلنه کیرمکله (هنکام) ه ، ایکنجی صورته کوره (هنکام) میمنی (یدر) ه ویره‌رك (هنکا) شکلنده قالمقله (بالا) یه قافیه اوله بیلیر

باقینك :

صوکی زنجیرلر طوتماز دل دیوانه‌نی
حاصلی آواره‌لك وقتی بهار ابامیدر

دهره مفتون اوله ای باقی فلك رام اولدی طوت
بی وفا دنیا هله بن بیلدیکم دنیامیدر

بیتلرنده ده حال بو یله در .

کرك نفعی، کرك باقی بالاده کی بیتلری حاوی اولان نشیده لرنده
الفی روی اعتبار ایتمشلر ایسه ده بز ترکیب و تجزئه یه بر یرده مثال
کوسترمش اولمق ایچون میمك ده روی اولمسنه احتمال ویردك .
مشار الیهمانك اعتبارلری وجه ایله بو احتمالی ویرمه مش اولیدق
بالکز تجزئه یه برر مثال کوسترمش اولوردق چونکه او حالده
(بالا)و(دنیا) ك(میدر)ك میمیله ترکیبی تصوردن خارج قالیردی .

قوافئ معموله ایطاء جلی قبیلندن عد اولنه جق صورتده
تکثیر ایدلمه مایدر .

بوراده دهـ بعض ایضاحات ویرلسه بلکه فائده دن خالی
اولمازدی ، فقط قافیه مبحثی همان لزومندن زیاده عد اولنه جق
درجه لرده اوزاتمش اولمامق ایچون صرف نظر ایلدك .

غیر معموله قافیهٔ غیر معموله — تصرفسز اوله رق قافیه اولمغه صالح
اولاندر .

مثال :

هوا عرائس کلزاره اولدی جهره کشا
بهار کلشنه کیدردی حلهٔ خضرا فضولی

نفعی نك ایله باقینك یوقاریده کوریلن بیتلرنده روی(۱)اعتبار

اولندیغی تقدیرده (بالا) و (دنیا)، (م) اعتبار اولندیغی تقدیرده ایسه (هنگام) و (ایام) قافیهٔ غیر معموله اولمش اولور .

ذوقافیتین

ذوقافیتین ـ ایکی قافیه‌لی شعر در.

ذوقافیتین ایکی نوعدر :

ـ متقرن .

ـ محجوب .

متقرن

متقرن ـ قافیه‌لری متوالی اولان ذوقافیتیندر .

بر قاچ مثال :

اینسه بر اقلیمه گر بذل سعادت کوکبی
هر گدای بی‌نوای شوکت) سلطان) بولور
بن او خاقانی عهدم کیم بنم ممدوحك
آستان روب سرای دولت (خاقان) بولور

نفعی

—

آفتاب صبح معنی بزم اندیشه‌مده جام
باده فیض لایزال) جاودان) مدر بنم
حشر اولنجه تا که شوق انگیز بزم اهل دل
کیف صهبای خیال) شادمان) مدر بنم

وله

—

افزونیٔ حیات) کم آزار) لقده در
سرمایهٔ نجات) سبکبار) لقده در

نابی

—

حقلیدر جانان وداعمدن ایدرسه امتناع
وهم ایدر اشك رواعدن بلا) باران) یدر

حزن هجرانکله ماتمزارکوردم عالمی
شمدی هر صحرا بکار کربلا) میدان) یدر

هاتنکی عاقل دیر که آنجق راه) کلشن) دن کچك
برده غافلر! شو نالشگاه) شیون) دن کچك

محجوب

محجوب ـ قافیه‌لری فاصله‌لی اولان ذوقافیتیندر .

مثال :

عالم) اسیر دست مشیت) دکلیدر
آدم) زبون پنجهٔ قدرت) دکلیدر　　　　نابی

ذوالقوافی

ذوالقوافی ـ ایکیدن زیاده قافیه‌سی اولان شعر در .

مثال :

بادر کل تلاش) مقال) کله خامه) لر
پیچیدهٔ قراش) جبال) کله نامه) لر　　　　نابی

دیکر :

ارباب) قلم) معرفت آموز امم) در
آداب) امم ا ماحصل فیض قلم) در　　　　عونی بك

ذوقافتین ایله ذوالقوافیده قافیه‌لر بیننده بولنان بر یاخود
۱ زردن زیاده کلمه‌یه (حاجب) دینیلیر. (محجوب) حاجبلی دیمك اولور. حاجب

ذوقافتین ایله ذوالقوافیده قافیهٔ اخیره (قافیهٔ اصلیه)، دیکر قافیه و یا قافیه‌لر (قافیهٔ ملحقه) نامیله یاد اولنور. قافیهٔ اصلیه قافیهٔ ملحقه

(ذوالقوافی) ایله (ترصیع) بیننده‌کی فرق (ترصیع) مبحثنده بیان اولنه‌جقدر.

قافیه‌یه عائد بعض ملاحظات مخصوصه

[مجموعهٔ معلم] ده بیان اولندیغی اوزره (حروف املا) کلمات ترکیه‌ده فتحه‌یه، ضمه‌یه، کسره‌یه علامت اوله‌رق یازیلان (ا و ی) حرفلریدر. بونلر لسانمزده مستعمل کلمات اجنبیه‌ده دخی قوللانیلیر. بعضاً بونلردن (ا و ی) حرفلری حروف مد حکمنی آلیر. بو حالده آنلره (حروف مستحالفه) دینیلیر. حروف املا حروف مستحالفه

(حروف مد) عربی، فارسی کلماتده فتحه‌یی، ضمه‌یی، کسره‌یی مد ایدن (ا و ی) حرفلریدر. بعضاً حروف مد حروف املادن اولان (ا و ی) حکمنده قالیر. بو حالده آنلره (حروف معزوله) دینیلیر. حروف مد حروف معزوله

حروف املانك اساساً حدمتی ماقبلنده‌کی حرفك حرکه‌سی کوسترمکدر، مد ایتمك دکلدر. حروف مدك اساساً حدمتی ماقبلنده‌کی حرفك حرکه‌سنی کوسترمکله برابر مد ایتمکدر.

بر حرف املا حرف مد حکمنی آلیرسه (حرف مستخلف) ، بالعکس بر حرف مد حرف املا حکمنده قالیرسه (حرف معزول) اولور .

استخلاف
عزل

(استخلاف) حرف املایی حرف مد یرینه، (عزل) بالعکس حرف مدی حرف املا یرینه قویمقدر .

بولسه امکان خیال یار کلمز یانمه

مصراعنده (یان) ده کی (ا) مستخلفدر .

عالم بالایه سوق ایلر بو علوی جان بنی

و :

حزنه دائر صحبت آچدڭ ایلدڭ محزون بنی

و :

ای خود آرا ایلیور آینه‌لر خودبین سنی

مصراعلرنده (جان) و (محزون) و (خودبین) ده کی (ا و ی) معزولدر . مبحثنده بیان اولنه‌جغی اوزره حروف معزوله (تقطیع) ده حسابه داخل اولماز .

استخلاف هر یرده اجرا اولنه‌ماز . موقعنی سلیقهٔ صحیحه تعیین ایدر . مثلا شیخ الاسلام یحیی افندینڭ :

فرقتکده جکدیکم آلامی چکمز طاغلر

مصراعنده (طاغلر) ده کی استخلاف ثقیل کورنور . حالبوکه فضولینڭ :

خيال ايلر كورن كيم لعلدندر قيرمك طاشى

مصراعنده (طاشى) ده‌كى استخلاف ثقلتدن وارسته بولنور .

باقينك :

طفل ايكن دايه‌سى قوجاغنده
كل ايدى قو يمدق بوداغنده

بيتى‌ده حسن استخلاف مثاللرندندر .

فضولينك :

ويرسيدى آه مجنون فريادمك صداسن
قوشمى قرار ايدردى باشنده‌كى يوواده

بيتيله نديمك :

ذوق احباب ايدوب ايواه نديما ايواه
آدك آكلمدى بى چاره‌سنك آراده

بيتنده (يووا) و (آرا) ده اجرا ايديلن استخلاف دخى يوقاريكى (طاغلر) قدر ثقيلدر .

عزل ايسه — ماقبلنده حروف مددن برى بولنمق شرطيله — نون ساكنه ايله بيتن كلماته مخصوصدر . نون متحرك ويا متحرك حكمنده اولور ايسه [*] عزل جائز اولماز. چونكه بو صورتده اوجق عزل (زحاف) ك عينى اولور .

نونك متحرك اولمسنه مثال :

---

[*] متحركك متحرك حكمنده اولسى كنديسنى همزه تعقيب ايتمكله اولور .

المن قیسه قیاس ایتمه دل محزونك
یوق ایدی عقلی نه دردی وارایدی مجنونك باقی

نونك متحرك حكمنده اولمسنه مثال :

ای فراق لب جانان جكرم خون ایتدك
چهرهٔ زردمی خوناب ایله كلكون ایتدك فضولی

آخر کلمه‌ده — متحرك اولسون اولمسون — نوندن باشقه بر حرف بولندیغی صورتده ایسه (زحاف) مبحثنده ایضاح ایدیله‌جكی وجه ایله عزله هیچ جواز ویریله‌مز .

بعض کلمانده مصراع آخرنده اولمق شرطیله استخلاف اجراسی تجویز اولنور .

كلمرده اولور بورنك دلجو
حقك بزه بر عطاسیدر بو

بیتنده (بو) لفظی رایحه معناسنه آلنمیه‌رق اسم اشارت عد اولندیغی تقدیرده تحقق ایده‌جك استخلافده بأس کورنمز .

سیرایت‌شو تلاشیٔ بوقشوشوقه
شادیٔ دم و صالدر بو
ای کور به قوزی نه حالدر بو
الغبطه شو حالته، شو دوقه

قطعه‌سیله فضولینك :

بزه نه سخت بلا در نه قاره کوندر بو

مصراعنده‌کی (بو) لرده بویله در .

ذلر اولنان تجویز اواخر مصارعده بولنه‌جق (اوی) حروف املاسنك حروف مد صورتنده تلفظی طبیعته اضطراب ویرمه‌مکده اولمسنه ، تعبیر دیکرله : طبیعی بولنمسنه مبتنیدر .

ازجمله مشارالیهك (صو) ردیفلی نعت شریفنی روان برصورتده اوقویه بیلنلر صانیرزکه بو خصوصی بلا تردد تسلیم ایدرلر .

اما ینه مشار الیهك :

دمادم قطره قطره قان یاشمدرکیم چیقارکوزدن
ویا بیکانلرك کیم آتش دل آتی صو ایلر
دیدم کیمدر پریشان ایلین عاشقلر احوالن
صبا کوستردی تار سنبل زلفن که بو ایلر

بیتلرنده‌کی (صو) و (بو) قافیه‌لری زمانمزده شایان تقلیدعد اولنه‌ماز .

آخرنده حروف املادن (ی) بولنان بر کلمه ایله آخرنده حروف مددن ینه (ی) بولنان دیکربرکلمه‌نك تقفیه‌سی مجازدر .

مثال :

آلهی باد شهلر بادشاهی
نه حیرتبخشدر صنعك آلهی — اکرم بك

بو یله قافیه‌لرده دائما حروف املادن اولان (ی) حروف مددن اولان (ی) کبی تلفظ اولنور . هیچ بر وقت بر ایکی اوته کنه تابع قیلنماز .

بر ایکی مثال دها :

ترك ایلمش ایشته آشیانی
خاکی ایکن اولمش آسمانی

—

آتش کبی سومه اعتلایی
کل اوله آسودیکم هوایی

—

ملك نا بمحل انك غروری
برشیی ایمش علو صوری

—

هوهولری آه پك درونی
عاشق یکنیو بو ارغنونی

—

دامن کوهه طوغری کیتدکه
برکدرکه کورندی نورانی
کلیور بانك آب جوشانی
کوش تحسینه دقت ایتدکه

یاء معروفه
یاء مجهوله

بومبحثده (یاء معروفه) و (یاء مجهوله) تعبیرلرینك قبولی مدار سهولت اولور . حروف مددن اولانه یاء معروفه ، حروف املادن اولانه یاء مجهوله دیملی یز . الف ایله واوی دخی معروفه ومجهوله دیه توصیف ایده بیلیرز . هاء رسمیه ایله واو رسمیه عربی ، فارسی کلماته مخصوصدر .

یوقاریده کوسترلدیکی اوزره قافیه‌ده اء معروفه ایله یاء مجهوله‌نك جمعی جائز ایسه ده بونده دقت اولنه‌جق بر جهت واردر . اوده تلفظلك فصحای شعرا بیننده معروف اولان صورته مغایر

کورنمه‌مسی ، بناءً علیه سمعه وحشی کلمه‌سیدر . بو حالده یالکز
یاء معروفه ایله یاء مجهوله‌نك دکل ، ایکی یاء مجهوله‌نك دخی اجتماعنی
تجویز ایتمه‌مك مقتضای حسن طبیعتدر .

(خرابات) مقدمه‌سنده لسانمزك نفعی ایله نابی طرفندن
تجدید اولندیغندن بحث ایدلدیکی صره‌ده ایراد اولنان و :

ای واقف هر مکانی رومك
بر آدی ده وانی ارضرومك

تعریض مشهورینك صدورینه سبب مستقل اولان :

یاندی ایکی طشره لی بو حالی
والی بریسی بری رهالی

بیتنده برنجی (لی) کسرهٔ خفیفه ، ایکنجیسی کسرهٔ ثقیله ایله
تلفظ اولنمق طبیعی اولدیغنه کوره قافیتین بیننده امتزاج تام حاصل
اوله‌مامشدر . ایکیسی ده کسرهٔ خفیفه ویا کسرهٔ ثقیله ایله اوقونه‌جق
اولسه بری مطلقا سمعه وحشی کلیر .

ندیمك :

بعض احباب کر سیرین ایدر تنهاده
باری بزده کری سیر ایده‌لم صحراده
طاغده صید غزال ایتمکه حسرتمی چکر
خانه‌ده کوزلری آهوسن ایدن آماده

بیتلری حقنده ملاحظه بیان ایدنلرك « تنهاده ایله صحراده قافیه
اوله بیلیر ، فقط بو ایکیسیله آماده تقفیه ایدیله‌مز ، چونکه آنلرده‌کی ده

فتحهٔ ثقیله ایله اوقوندیغی حالده بونده کی فتحهٔ خفیفه ایله تلفظ اولنیور » دیملری شایان قبول دکلدر ، زیرا قافیه‌ده واقع اولان بویله (ده) لری عمومیت اوزره فتحهٔ خفیفه ایله تلفظ ایتمك معتاد فصحادر .

عزمی زاده حالتینك :

سن ایدك کلبهٔ احزانه قوان یعقوبی
آییروب حضرت یوسف کبی کوز نورندن
کتیروب عشق الهی یی کوکل خانه‌سنه
قپودن باقدیره‌یم ای غم دنیاسی بن

قطعه‌سنده‌کی (دن) اداتی دخی (بن) کبی فتحهٔ خفیفه ایله اوقومق ایچون بر مانع یوقدر . حتی اصله موافق اولان ده بو صورتدر . اصحاب فصاحت (نورندن) دیمکه (نورندن) دیمکی ترجیح ایدر . مع هذا (جاندن . جانادن) کبی (دن) ك فتحهٔ ثقیله ایله تلفظی مقتضای فصاحت اولان یرلر بوکا قیاس اولنه‌ماز .

الفاظ ترکیه‌دن یاپیله‌جق قوافی بالخاصه نظر دقته آلنمغه شایاندر . ثقیلی یك مناسبتسز یاخود مناسبتسزی یك ثقیل اولور .

شیخ الاسلام یحیی افندینك :

نه مجلسلر قورلمشدر نه ساغر سورلمشدر
محبت بر سینه بکزر اولماز هپ کورلمشدر

مطلعنده‌کی قافیه‌لری ضمه‌لرله بری خفیفهٔ مقبوضه . دیکری خفیفهٔ مبسوطه اوزنق صورتیله اختلافدن طولایی تکنه‌مك لازم کلسه بیله آنی تعقیب ایدن :

کوکل مرآتنی صد پاره کوردم راه ذلنده
مقرر بر جفا جو سنکدل یاره اورلمشدر

بیتنك ضمهٔ ثقیله‌لی قافیه‌سنی بکنمك ده الدن کلمز . ثابتك :

میان نشئهٔ جامه خمار غم کیرمز
یمین ایدرسه‌م او معنایه باشم آغیرمز

مطاعی ایسه حقیقةً صداع و یره‌جك مقفیاتدندر .

ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه ایله ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه‌نك وضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه ایله ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه‌نك قافیه‌ده ازدواجی کندیلرندن صکره بر حرف متحرك بولنمق شرطیله تجویز ایدلمامیدر . فقط نصل اولورسه اولسون ضمهٔ ثقیله ایله ضمهٔ خفیفه‌نك ازدواجنه جواز و یرلمه‌مایدر دیمك‌شو مصراعلرینه باقه‌لم :

واروب اول دردشناس دل و جانی کورسه‌م
خانهٔ بابینه ندیما یه یوزلر سورسه‌م
کیجه‌لر آراسه‌م آغزین لبن امسه‌م صورسه‌م

(کورسه) ایله (سورسه‌م) ده کی ضمه‌لرك بری مبسوط، دیکری مقبوض اولمقله برابر ایکیسی ده خفیف اولدیغندن ازدواجلرنده بأس یوقدر دینیله بیلیر ، فقط (صورسه‌م) ك ثقیل ضمه‌سی اینی بوزمیور دینیله‌من . هر حالده کمال اتحاد ممدوحدر .

قافیه‌یه عائد دها بر خیلی ملاحظاتمز وار ایسه ده شمدیلك بو قدرله اکتفا ایتمکی انسب عد ایلدك .

شعر — بو مقاله‌ده شعردن بحث ایتمك ایستیورز . بوكونه قدر یازدیغمز شیلر آره‌سنده شعره دائر در میان ایلدیكمز ملاحظاتی ذهنمزدن كچیردیكمز حالده بونلرك اك طوغریسی یا خود طوغری‌یه اك قریبی اولمق اوزره [مجموعهٔ معلم] ده مندرج بولنان (نظم — نثر) بندینی بولیورز . او بندی تشكیل ایدن فكری بوراده دخی اساس اتخاذ ایده‌جكمزدن همان عیناً كبی بر صورتده بر وجه آتی درج ایدییورز :

نظم — نثر

بوناملرله ایكی‌یه تقسیم اولنان « سوز » یابلیغدر ، یادكادر. بلیغ ایسه نظم اواسون نثر اولسون « ادبیات » دن عد اولنور. دكل ایسه كذلك نظم اولسون نثر اولسون ادبیاتدن عد اولنماز.

نقاد بلاغت صانع حكیمك انسانلردن پك چوغنه احسان بیورمامقده اولدیغی « ذوق سلیم » در . سوزك بلیغ اولوب اولمدیغنی « معیار ادبیات » دینمكه شایان اولان بو قوهٔ جلیله تعیین ایدر .

« شعر » ادبیاتك اك كوزل پارچه‌لریدر . بو حالده شعر ادبیاتدن بر قسم خاص اولمش اولور .

ادبیاتدن عد اولنمیان سوزه شعر دینیله‌مه‌مك لازم كلیر ، چونكه هر حالده شعر مفهومی ادبیات مفهومنده داخلدر .

حقیقتده بر سوزك شعر نامنی آله بیلمسی اول امرده

ادبیاتدن معدود اولمسه توقف ایدر ، منظوم اولمسنه دکل .

اوله بیلیر که بر سوز منظوم اولورده ادبیاتدن معدود اولماز. آکا شعر دینیله‌مز . (ذی‌روح) مفهومنده داخل اولمیانه (انسان) دینیله بیلیرمی ؟

مادام که سوز ادبیاتدن صاییله‌بیلمك ایچون بلیغ اولمق لازم کلیور، مادامکه سوز منظوم اولمقله بلیغ اولمق لازم کلمیور، شعر دینیله‌جك سوز مطلقا منظوم اولمسی اقتضا ایتمز .

مثلا فضولینك زمانی حکامندن شکایت یوللو سویلمش اولدیغی « سلام ویردم ، رشوت دکلدر دیه آلمدیلر » سوزی بلیغدر . بناءً علیه ادبیاتدن معدوددر. بوکا شعر دیمك ایستینلرده حق ویربله بیلیر . فقط ثابتك :

چرب وشیرینی یبوب عاشق ایدر حمد وثنا
حصه یوقمی او سوکشدن بزه بر پاره مدد

بیتی بیك پارچه اولسه شعر نامنی آله‌ماز . نصل آله بیاسون که بر کره ادبیاتدن معدود اوله‌ماز ؟

بو یله سوزلره دینلسه دینلسه « نظم » دینیلیر. حال بوکه یوقاریده بیان اولندیغی اوزره منظوم بر سوزك ادبیاتدن معدود اوله‌مامسی جائز در . ادبیاتدن معدود اوله‌میان سوز ایسه هیچ بر وقت شعر اوله‌ماز .

کمال بکك « آثار ادبیه یه زادهٔ طبیعت دینلر خفایای قلبه نه بیوك وقوف کوسترمشلر ! هر منتسب ادبك وجدانننه

مراجعت ایدرم : انسانك یازدیغی شیلر سویلشده اولادیله برابر دکلیدر؟ » سوزینه باقاسون . یك سویملی بر شعر دکلیدر؟

بزده هر منتسب ادبك وجداننه مراجعت ایدرز : ثابتك شو بیتنه شعر دیوبده کالك بو سوزینه شعر دیمه‌مك موافق انصافمیدر ؟

ادبیات دینیلان بلیغ سوزلره طبیعت درجهٔ بلاغتنه کوره آز چوق منجذب اولور . بو انجذابی حاصل ایتمین سوزلر دائرهٔ ادبیاته کیره‌مز . ادبیات ایچنده طبیعتك اك زیاده منجذب اولدیغی سوزلر شعردر .

استطراد

مشاهیر شعرای عربدن ابن الرومینك هجوندن حذر اوزره بولنان وزیر قاسم بن عبدالله شاعر مشار الیهی بر کون مجلسنده تسمیم ایتدیرمش ایدی .

ابن الرومی تسمیم اولندیغنی حس ایدنجه مجلسدن چیقمق اوزره قالقار . قاسم ایله بینلرنده شو محاوره جریان ایدر :

نره‌یه کیدیورسین ؟

— کوندردیکك یره :

— بزم پدره سلام سویله :

— جهنمه اوغرایه‌جق دکلم :

ایشته ابن الرومینك بو صوك جوابی منغوصه اوسامقله برابر

ارباب ذوقه كوره كنديسنك يك چوق بر جسته مصراعلرندن دها شاعرانه برسوز عد اولنور .

ادبيات بليغ سوزلر ايسه شعر الك بليغ سوزلردر . شعر ادبياتك الك منتخب پارچه‌لری اولديغندن هر شعر ادبياتدن معدود اولديغی حالده هر ادبياتدن معدود اولان سوز شعر اوله‌ماز

شعر هم نظم هم نثر كسوه‌سنده تجلی ايده بيلير . برسوزه منظوم اولديغی ايچون « شعر در » ديئيله‌ميه‌جكی كبی منثور اولديغی ايچون « شعر دكلدر » ده ديئيله‌مز . شوقدر وار كه اكثريت اوزره طبيعت منظوم اولان شعره منثور اولان شعردن زياده ميل ايدر . مثلا لطيف بر فكر نثر ايله شعر ديئيله‌جك صورتده افاده اولنسه ، ينه او فكر نظم ايله كذلك شعر ديئيله‌جك صورتده بيان ايدلسه طبيعت نظمه نثردن زياده منجذب اولور . بوده نظمده‌كی او طبيعت نواز آهنك مخصوصدن ايلری كلير . قافيه ايسه نظمك زيور جاذبه افزاسيدر . بونك ايچوندر كه قافيه‌لی نظم قافيه‌سز نظمدن زياده سويلير .

ظن ايدرزكه شعرك اوته‌دن بری بعض قيود سائره ايله برابر « موزون، مقفی سوز » ديه تعريف اولنمسی بيان اولنديغی اوزره طبيعتك كلام منظومی كلام منثوره ، قافيه‌لی نظمی قافيه‌سز نظمه ترجيح ايتمك استعدادنده بولنمسندن نشأت ايتمشدر يوقسه شعرك مطلقا موزون مقفی اولمسی ايچون لزوم حقيقی يوقدر .

منظوم سوزه عرفده « شعر » دييورلر . چونكه بونامه اك زياده لايق كوريله جك جاذبه لى سوزلر نظم آره سنده بولنه بيلير.

بز على العموم بليغ سوزلره « ادبيات » ديمكله برابر بونلرك اك زياده بليغ اولانلرينه « شعر » دييورز . منظوم و يا منثور اولمسنى قيد ايتميورز مع هذا شعر دينيله بيله جك بر سوزك منثور اولمسنه نسبتله منظوم اولمسندن دها زياده ذوقياب اولديغمزى اعتراف ايليورز .

بز شعرى نظم ونثره تعميم ايديورز . آنلر نظمه تخصيص ايديورلر. بوتخصيص شايع اولمش . « شعر » ديلديكى كبى موزون، مقفى سوز خاطره كليور . حالبوكه بالاده كوسترلديكى وجه ايله اويله موزون ، مقفى سوزلر وار كه شعر اونق شويله طورسون بايانى ادبياتدن بيله معدود اولەميور . بالعكس اويله منثور سوزلرده واركه نيجه منظوماته فائق بولنيور .

اعتقادمزه كوره نطق ياراديله لى شعر موجوددر.

آنكه اول شعر كفت ادم صفى الله بود
طبع موزون حجت فرزندئ آدم بود

مدعاسنى اثبات ايچون حضرت آدمه اوغلى هابيلك مقتوليتى اوزرينه :

تغيرت البلاد ومن عليها
فوجه الارض مغبر قبيح

ديه مرثيه سويلتمكه نه حاجت ! طبيعتك بوبابده كى تمايلاتنه دقت ايتمك كافيدر .

دنیاده شعرسز آدم اوله‌ماز . شعر امید کبیدر . شوقدر وارکه هرکسك شعری کندی ذوقنه کوره اولور . وزن، قافیه یوق ایکن شعر وار ایدی، هیچ نطق اولورده شعر اولمازمی؟ بوحالده شعرك نظمه تخصیصی حادث اولدیغی تبین ایتمزمی ؟

بزم تعریف ایتمکه چالشدیغمز شعر طبیعیدر. شعره موزون مقفی سوز دیمك صناعیدر .

بوبابده طبیعیلك صناعیلکه البته تقدم ایدر . چونکه انسانك هیچ بکنه‌میه‌جکی بر سوز منظوم اوله‌بیلیر . بالعکس بك بکنه‌بیله‌جکی برسوزده منثور بولنه بیلیور . اوته‌کنه شعر دیمکه بریکنه دیمه‌مکه نه‌دن مجبور اولسون ؟ بوذوقه عائد بر کیفیتدر. هانکی سوزی شعر اولمق اوزره تلقی ایدیورسه بوبامی آکا ویرر . کندیسنجه هیچ برمزیتی اولمیان سوزلره مجرد منظوم اولدیغی ایچون شعر دیمکدن باشقه ادبیات بیله دیمه‌مك النده‌در.

بوراده شایان دقت اولان جهت شودرکه بلاغتله بك مناسبتی اولمیانلر مثلا بر بیتی کورر کورمز « بوشعر دکل، ادبیاتدن بیله دکل » دیمکده احتیاط ایتمایدرلر .چونکه اوبیت شاید کرچکدن شعر ایسه بو ادعا موجب خجلت اولور . هر حالده فکر صحیح اوزرینه حکم ویرمکه چالشمایدر

بو افاداتدن مقصدمز « بوندن بویله شعر لفظی موزون ، مقفی سوز معناسنده استعمال ایتمیه‌لم » دیمك دکلدر . شعرطبیعی نه‌دن عبارت اولمق لازم کله‌جکنه دائر حدمز جه برفکرو برمکه چالشمقدر .

حرز ، شعر دیدیکمز وقت یرینه گوره معنای طبیعیسنی یاخود معنای عرفیسنی قصد ایده‌بیلیرز .

آیات واحادیث شریفه ذاتاً مستثنادر . بونلری ادبیاتدن عد ایتمك هیچ برادیبك حقیله تقدیرینه مقتدر اوله‌میه‌جغی علویت مقدسه‌لرینی تجلیل ایتمه‌مك دیمك اوله‌جغی جهتله مغایر ادبدر . بناءً علیه «آیات واحادیث مادام‌که اك بلیغ سوزلردندر» تعریفکزه نظراً بونلرده‌ده شعر دینلمك لازم کلیر » اعتراض وارد اوله‌ماز . حتی شعری «موزون ، مقفی سوز »دیه تعریف ایدنلرك اوزانه موافق اوله‌رق ورود ایدن آیتلر . حدیثلر ، خارجده قالمق اوزره تعریفه علاوه ایتدکاری « قصده مقارن اوله‌رق سولنیلن » قیدی بی لزوم کوریبور . چونکه آنلرك تعریف ایتمك ایستدکاری شعر البته ادبیات مفهومندن خارج دکلدر ، آیات واحادیث ایسه اوزانه موافق اولسون اولمسون بومفهومك داخلنده تصور اولنمقدن متعالیدر .

اومقدس سوزلر برطاقم معالیدرکه ادبیات آنلردن نه‌درجه اقتباس ایدرسه اودرجه تعالی ایدر . هیچ تعالی ایدن سی ایله آنی متعالی ایدن سی بر اولورمی ؟ مغنی باشقه . مستغنی‌ینه باشقه‌در . مهر ایله ماهی مساوی می کوره‌جکسز :

آیات واحادیثی اصل ادبیدن عد ایدمم : ابلغ الادبیه شاعر دیمك ایستینلرك قولی تنظیر می ایده‌جکز :

ظنمزه کوره بواقاداتدن سوزك قسم عالیسی دیمك اولان

ادبیات ایله ادبیاتك قسم اعلاسی دیمك اولان شعرك ماهیتلری آكلاشلدیغی كبی ادیب ، شاعر عنوانلرینك ده كیملره ویرلمسی لازم كله‌جكی تبین ایتدی .

بونكله برابر « شعر نه در؟ » سؤالنه « اك بلیغ سوزلردر » جوابی كافی كوریله بیلیر سه‌ده « ادبیات نه‌در ؟ » سؤالنه یالكز « بلیغ سوزلردر » جوابی كفایت ایتمز . ادبیات دینیلنجه‌باشقه برمعنی‌دها آكلاشیلیركه اوده « بلیغ‌سوزلر تألیفی ایچون طوتیلان اصول » در بوحالده ادبیات عنوان فن اولمش اولور .

دیمك اولیوركه بو اصوله موافق اولمق اوزره یازلمش بر مكتوبی ادبیـاتدن عد ایده‌بیله‌جكمز كبی ینه بواصولی معرف اولمق اوزره یازلمش بركتابی ده ادبیاتدن عد ایده‌بیله‌جكز .

انتهای بند

شو بندك خلاصة الخلاصه‌سی دیمك اولان « سوز بلیغ اولمدقچه شعر اوله‌ماز ، حتی ادبیاتدن معدوداوله‌ماز » حكمنك حقیقتی آكلاشلمق اوزره بوراده (بلاغت) دن بحث ایدلمك اقتضا ایدییور :

اول امرده دیه‌لم كه :

بلاغت

بلاغت برصفتدركه آنكه‌ماهیتلری مختلف ایكی شی اتصاف ایدر :

— كلام .
— متكلم .

کلام ایله متکلمك ماهیتلرنده‌کی اختلاف صفتك متصفلردن هر برینه کوره ایکی صورت مختلفه‌ده تجلی اتمسنی ایجاب ایلدیکندن علی الاطلاق، یعنی تعیین تجلیکاه اتمکسزین بلاغتی حقیله تعریف اتمك ممکن اوله‌ماز. آنك ایچون «کلامده بلاغت» ویا «متکلمده بلاغت» دیه تعیین تجلیکاه ایله ایکی درلو تعریف اولنور.

کلامده بلاغت
متکلمده بلاغت

کلامده بلاغت فصیح اولمقله برابر مقتضای حاله مطابق اولمسیله، متکلمده ایسه کلام بلیغ ایله افادهٔ مرام اتمك ملکه‌سنی حائز بولنمسیله تحقق ایدر.

(بلیغ) بلاغتله متصف دیمك اولدیغنه کوره هم کلامه هم متکلمه وصف اوله بیلیر. (نظم بلیغ. قصیدهٔ بلیغه. خطیب بلیغ، ادیبهٔ بلیغه) کبی تعبیرات قوللانیلیر.

حالك اقتضا ایتدیکی صورت دیمك اولان (مقتضای حال) تعبیرینه بدل (مقتضای مقام) و (اعتبار مناسب) تعبیرلری دخی استعمال اولنه بیلیر. جمعلرنده (مقتضیات احوال، مقتضیات مقامات. اعتبارات مناسبه) دینیلیر.

مقتضای حال
مقتضای مقام
اعتبار مناسب

(حال) تعبیرینه دقت ایده‌لم. حالده بولنه‌جق تنوعات نه‌دن بولنه بیلیر؛ انفس و آفاقده مشاهده ایدلمکده اولان بونجه کیفیات رنکا رنکك هر بری برحالدر. هر حالك مقتضاسی اولور. هر مقتضایه کوره ده سوز بولنور حال تجلیات آلهیه قدر متنوعدر مقتضاده اویله. سوزده اویله.

سوزك کافهٔ مزیاتی مفهومنده مندرج اولان بلاغتك مدار

وجودی مقتضای حاله مطابقتدر . آندن محروم اولان سوزده فصاحت بولنسه‌ده بلاغت بولنماز .

سوزك درجات بلاغتی مقتضای حاله مطابقتك درجاتیله متناسب اولور . برحالك مقتضاسنه مطابق برقاچ درلو سوز بولنه بیلیر . بونلردن هانکیسی مقتضایه اك زیاده مطابقت ایدرسه او ابلغ عد اولنور .

مقتضای حال دیدیکمز شیئك تیاترو طرزنده یازیلان آثار ادبیه‌ده دخی بیوك اهمیتی واردر . اشخاص وقعه‌یی نوبت بنوبت انطاق ایده‌جك اولان تیاترو مؤلفی بونلردن هر برینه مقتضای حاله مطابق اوله‌رق سوز سویلتملیدرکه بلیغانه بر اثر یازمش اوله‌بیلسون .*(استعارهٔ لسان) مبحثنده بورالره دائر ایضاحات ویریله‌جکدر .

جزئی ملاحظه ایله آکلاشیلیرکه سوزده طبیعیلك دینیلن مزیت دخی مقتضای حاله مطابقت سایه‌سنده حصول بولور .

«مقتضای حال مقتضای حال مخاطب دیمکدر» دینیلر خطا ایدرلر . متکلمك حالی یوقمی ؟ اویله بر ادعاده بولنمق کندینی اونوتمق قبیلندن اولمازمی ؟ یوقاریده «انفس و آفاقده مشاهده ایدلمکده اولان بونجه کیفیات رنکارنکك هر بری بر حالدر» دیه اشارت ایتدیکمز وجه ایله حالك تعمیمی واجبدر . انسان یالکز مخاطبك حالنه کوره‌می سوز سویلر ؟ کندی حالمزی تصویر ایتمیه‌جکمی یز ؟ مثلا قلبنك بعض حسیات شدیده‌یه مغلوب اولدیغنی

کورن بر شاعر فریاد ایدر . او فریاد نك حسب حالیدر .
باشقه‌سنك حالی دوشونمکه وقتمی بوله‌بیلیر ؟ عجبا فضولی نشیدهٔ
آتیه‌یی یازارکن کیمك حالنی خاطرینه کتیرمشدر ؟ :

دوست بی‌پروا، فلك بی‌رحم ، دوران بی‌سکون
درد چوق همدرد یوق، دشمن قوی، طالع زبون

سایهٔ امید زائل، آفتاب ذوق کرم
رتبهٔ ادبار عالی پایهٔ تدبیر دون

عقل دون همت، صدای طعنه یر یردن بلند
بخت کم شفقت، بلای عشق کون کوندن فزون

بن غریب ملك، راه وصل پر تشویش ومکر
بن حریف ساده‌لوح و دهر پر نقش فسون

هر سهی‌قد جلوه‌سی بر سیل طوفان بلا
هر هلال ابرو قاشی بر سرخط مشق جنون

یلده برك لاله تك تمکین دانش بی‌ثبات
صوده عکس سرو تك تأثیر دولت واژکون

سرحد مطلوب بر محنت طریق امتحان
منزل مقصود پرآسیب راه آزمون

شاهد مقصد نوای چنك تك پرده نشین
ساغر عشرت حباب صاف صهبا تك نکون

تفرقه حاصل، طریق ملك جمعیت مخوف
آه بیلمم نیلیم یوق بر موافق رهنمون

بويله سوزلر غير اختيــاری آهلر كيدر . بردرجه‌يه‌قدر يالكز صاحبنك حالنی معروف اولور. كيمسه‌يه بر شی ديمك ايچون يازلماز .

(آتشپاره)ده مندرج اولان (فرياد) سرلوحه‌لی منظومه‌نك شو پارچه‌لری ده اولدقجه حالمزه موافقدر :

وولقـانميسين ای دل هوا خواه
آتشكده اولدی سينه سـندن

طورماز نه يانارســون الله الله
يامدم سنی شـعله بار ايدندن

§

بر شـعله مزاج دلفروزك
نار هوســيله مشتعلسـين

افكار شـبك ، خيـال روزك
بردر ، هب انكله مشتغلسين

§

اولسه‌لرده كهی نهان اولورسين
صبرك طوتيشنجه آتش افشان

يان طورمه‌كه برزمان اولورسين
منظــور حقيقت آشـنايان

§

ای لمعهٔ خوش بروز سنســين
نو آتشی دودمان عشــقك

ای برق جهانفروز سنسین
مشعلکشی کاروان عشقك

§

حیرتده بو عشق بی سکوندن
الك جاذبه لی بتانی شهرك
خشیتده بو جذبهٔ اجنوندن
الك جذبه‌لی عاشقانی دهرك

§

بیلم نه دیسه‌م که ایتسه ایما
حال دل حسرت آزمایی
بر حالده درکه ایلر ایکا
بر کریه ایله بیك آشنایی

§

بولسه‌م او سوزی‌که ایسه ابقا
دنیاده بولنـدیغم زمانی
اخلاف کزین ایدردی ایقا
دمبسته سی اولدیغم فغانی

بونکله برابر «سوزی مخاطبك حالنه کوره سویلملی» قضیه‌سی ده بر دستور ادبیدر. ذاتاً وصورتك التزامی برعاقل ایچون طبیعیدر. مثلا برجاهله سویلنیله‌جك سوز برعالمه سویلنامز. سویلنیلیر، فقط بر نکته‌یه مبنی اولمق شرطیله.

بر نکته‌یه مبنی دیمك مقضای حاله مطابق دیمکدر. نکته‌سز سوز مقتضای حاله مطابق اوله‌میه‌جغندن بی لزوم صاییلیر.

بعض قدما مخاطبده اوچ حال بولورلر :

— خلو ذهن .
— تردد .
— انکار .

دیرلر که :

— کلام بو حالاره مناسب بر صورتده سوق اولنور . برنجیسنه کوره «ابتدائی» ایکنجیسنه کوره « طلبی » اوچنجیسنه کوره « انکاری » وصفنی آلیر . مخاطبك بر خالی الذهن یاخود بر متردد ویا برمنکر اولمسنه کوره سویلنیلان سوزه «کلام ابتدائی» یاخود «کلام طلبی» ویا «کلام انکاری» عنوانی و یریلیر . جملرده « ابتدائیات ، طلبیات ، انکاریات » تعبیرلری قوللانیلیر . ابتدائیاتده — مخاطبده تردد وانکار حاللرندن هیچ بری بولنمیه‌جغی جهتله — اکثریا تأکیده احتیاج مس ایتمز . ساده صورتده افادهٔ مرام ایدیلیر . یالکز مخاطب تقریر ایدیلان مسئله‌یی آکلایه‌مدیغی صورتده تأکیده مراجعت اولنور . طلبیاتده ساده‌لکك محافظه‌سی جائز اولمقله برابر — ترددی قطعیاً ازاله ایچون — تأکید مستحسن کوریلور . انکاریاتده ایسه — مقصد انکاری اقراره تحویل اوله‌جغندن — تأکید وجوب تحتنده بولنور »

ظن عاجزانه‌مزه کوره بویله شیلر فن بلاغتك اك ساده مسائلندندر .

(مجموعهٔ معلم) ده بو اوچ درلو سوزه مثال اولمق اوزره :

حق برسنم عرض اخلاص ایتدیکم درکاه بر
بر نفس توحیـد دن آیرلمدم الله بر

بیتنك مصراع ثانیسنی :

— توحید دن ایرلمدم .
— بر نفس توحیددن ایرلمدم .
— بر نفس توحیددن ایرلمدم الله بر .

صورتلرنده کوسترەرك « بو مصراعلردن برنجیسی — تأکیددن خالی اولدیغندن — ابتدائی وطلبی یه ، ایکنجیسی — « برنفس » ایله مؤکد بولندیغـندن — طلبی وانکاری یه ، اوچنجیسی — « بر نفس » دن باشقه « الله بر » ایلەده تأکید اولندیغنا ن یالکنز انکاری یه مثال اوله بیلیر » دیمش ایدك .

اوت اوله بیلیر . فقط اعتراف ایدەلم که بز اوبیتی (خلاصة الاخلاص) نامنـده کی رسـالەجکك ظهرینـه یازدیغمز وقت توحیـددن آیرلمدیغمزی انکار ایتمش بر شخصـك ولوخیالاً اولسون قارشیسنـده بولنمیور ایدك . حقیقتده او بیت مخاطبی اولمیان وجدانیاتدندر . آنی اخلاص شریف تفسیرینه متعلق سکز اون صحیفه یازی یازمقدن عبـارت اولان حال سویلتمش ایدی .

بحی تنویع ایدەلم :

بالاده کی افاداتدن آکلاشلدیغنه کوره بلاغت کلامه نظراً:

— فصیح اولمقله برابر مقتضای حاله مطابق اولمق .
طرزنده ، متکلمه نظراً :
— کلام بلیغ ایله افادهٔ مرام ایتمك ملکه‌سنی حائز بولنمق .
یولنده تعریف ایدلمك لازم کلیور .
بلاغتك حاوی اولدیغی معانی یی بیلمش اولمق ایچون بو ایکی تعریفی کورمك کافیمی ؟ دکل .

کلامده بلاغت ، متکلمده بلاغت دیدیکمز کبی برده « فن بلاغت » دییورز . دیمك که بلاغت برفن . سائر فنلر کبی بودخی تعریف ایستر . « فن بلاغت نه در ؟ » سؤالنه جواب اوله‌رق یوقاریکی تعریفلردن هر هانکیسنی اوقویه‌جق اولسه‌ق موافق دوشمدیکنی کوررز . چونکه فن بلاغت نه کلامك فصیح اولمقله برابر مقتضای حاله مطابق اولمسیدر ، نه‌ده متکلمك کلام بلیغ ایله افادهٔ مرام ایتمك ملکه سنی حائز بولنمسیدر .

« فن بلاغت نه در ؟ » سوالنه شو جوابی ویره بیلیرز :
— بلیغ سوزلر تألیفی ایچون اساتده طرفندن طوتیلان اصولدر .
اصول دیدیکمز شیلر لسانمزك بلاغت کتابلرنده موضحاً مندرج اولمسی لازم کلن بر طاقم مسائلدن عبارتدر . ایشته بونلرك هیئت مجموعه‌سنه « فن بلاغت » دینیلیر .
بو اصولی اوکرنمش فرض ایده‌جکمز هر شخصك کرك ذاتنه کرك کلامنه بلیغ دیمك اقتضا ایتمیه‌جکنی آکلامق ایچون

اتعاب ذهن ایتمك لازم کلمز. نجه آدملراوله بیلیرکه ذکراولنان اصولی تمامیله‌اوکرنسه‌لر، حتی‌باشقه‌لرینه‌ده‌اوکرتسه‌لرنه‌کندیلری، نه‌ده سوزلری بحق بلیغ اطلاقنـه لایق اولماز . آنك ایچون بعض بلغا دیرلرکه :

— انسـان بلیغ اولمق ایچون بلیغ اولمق اوزره طوغمق شرط اقدمدر .

هر ملکه‌نك حسن تحصیلی قابلیته موقوف دکلمیدر ؟ قابلیتی مساعد اولمیان بر آدم فن بلاغت دینیلن اصـولی ولو احاطه صورتیله اولسون اوکرنمکله نصل بلیغ‌اوله بیلسون ؟ فن بلاغت آکا تعدادی غیر قابل اولان مقتضیات احوالی برر برر تصویر وتعریفمی ایده‌جك؟ بر ایکی نمونه کوسترر . باقیسنی استعداده براقیر. فرض ایده‌لم که مقتضات‌احوالی برر برر تصویر وتعریف ایتسون ، اولیه‌جق اولان ینه اولماز . بر یسـنه « فلان یرده‌شو سوزی شو ادا ایله سویلیه‌جکسین » دیه بر سوز تعلیم ایداسه مستعد اولمدیغی تقدیرده مطلوب وجه ایله سویلیه بیلیرمی ؟

« او بله ایشه قابلیتی مسـاعد اولمیان بر آدم نیچون بو فنی تحصیله قالقشسون ؟» دینیلیرسه شویله جواب ویریلیر :

— هیچ اولمازسه حال طبیعیسنی دکشدیرر ، آنك برقاچ قات فوقنه چیقار، فنك اصطلاحاتندن خبردار اولور ، بلاغتله سویلنیان سوزلری بر درجه‌یه قدر اولسون تقدیر ایدر، برچوق فوائد قازانیر »

برده شوراسنی دوشونه لم :

بلیغ سوزلر تألیفی ایچون اساتذه طرفندن طوتیلان اصول» دیدیکمز شیلرك قابلیتی مساعد اولمیانلره گوره خارجه تطبیقی ممکن اوله‌میه‌جق دیمك اولور . بونکله برابر ذکراولنان اصوله فن بلاغت دینیلیور . برده اصوله تطبیقاً سوز سویلر بر ذات بر بلیغ تصور ایده‌لم . آنده فعلاً تجلی ایدن اوحالت نه در ؟ ینه نقطهٔ نظر دکشدی . « فلان بلاغتله سوز سویلر » دیورز . نه دیمك ایستیورز؟ بو کیفیت متکلمده بلاغت دیدیکمز شیمیدر ؟ « کلام بلیغ ایله افادهٔ مرام ایتمك ملکه‌سنی حائز بولنمق» دیدیکمز کیفیت شخص بلیغده فعلاً تجلی ایدن اوحالتمیدر؟ البته دکل . اویله ایسه « فن بلاغت نه‌در ؟ سؤالنه برده شو جوابی ویرملی یز :

— فصاحتله مقتضای حاله مطابق اوله‌رق سوز سویلمك فنیدر.

یوقاریدن بری سرد اولنان ملاحظات گوز اوکنده جمع ایدیلنجه گوریلورکه بلاغت دینلدیکی وقت ذهنه درت درلو فکر وارد اولیور :

— کلامه صفت اولمق اعتباریله بلاغت .
— متکلمده ملکه اولمق اعتباریله بلاغت .
— اصول مخصوصه‌دن عبارت اولمق اعتباریله بلاغت .
— متکلمده فعلاً تجلی ایتمك اعتباریله بلاغت .

برنجی مثال :

شو منظومه ده بلاغت موجود در .

ايكنجي يه مثال :

شو ذات بلاغتي حائز در .

اوچنجي يه مثال :

بو افنديلر بلاغت اوقو يورلر .

دردنجي يه مثال :

او خطيبك كمال بلاغتنه حيران اولمش ايدم .

متكلمده بلاغت (ذوق) دينيلن قوهٔ معنو يه نك وجوديله حصوله كلير . بلاغت ابن خلدونك دولتلو جودت پاشا حضرتلرى طرفندن ترجمه بيوريلان ذوقه دائر مقالهٔ حكيمانه سى لسان عربي يه متعلق اولمقله برابر هر لسانه تطبيق اولنه بيله جكندن بر وجه آتى خلاصةً درج اولنور :

ذوق

ذوق (ذوق) لفظى علماى بيان بيننده متداولدر . معناسى لسانده بلاغت ملكه سنك حصوليدر . بلاغت دخى كلام عربده مرعى اولان خواص تراكيبه رعايت نتيجه سى اوله رق كلامك مقتضاى حاله مطابق اولمسندن عبارتدر . عربجه تكلم ايدن بر متكلم بليغ عربك اساليب واصول مخاطباتى اوزره مفيد اولان هيئتى تحرى ايدرك كلامنى او وجه ايله ترتيب ايلر . كثرت اشتغال ايله بو درجه يه واصل اولنجه كنديسنه ملكه كله رك سهولتله ترتيب كلام ايدر ، عربك مسلك بلاغتندن باشقه بر طرفه صاپمق احتمالى قالماز . بو مسلكه اويماز بر تركيب ايشتسه ادنى فكر ايله ، بالكه

بلا فكر مجرد ملكه‌سى اقتضاسيله بالاستقباح آندن تبرى ايلر.
زيرا ملكات راسخ اولنجه طبيعت كبى اولور . احوال ملكاتى
بيلمين غافللر « عرب ايچون اعراب وبلاغتجه صوابده بولنمق
برامر طبيعيدر» ديرلر. حقيقت حال ايسه اويله دكلدر . عربك
تكلمى تمكن ايتمش ملكهٔ لسانيه اولديغندن وهلهٔ طبيعت كبى
كورينور . بو ملكه ممارسه وسمعده تكرر وخواص تراكيبى
تفطن ايله حاصل اولور ، فن لسان اصحابنك استنباط ايتمش
اولدقلرى قوانينى بيلمكله حصوله كلمز . زيرا بوقوانين آنجق
معرفت لسانى افاده‌ايدر ، ملكه‌نك بالفعل محلنده حصولنى مفيد
اولماز. الحاصل : لسانده حصوله كلن ملكهٔ بلاغت متكلم بليغى
كلام عربده واقع تراكيبه موافق صورتده حسن ترتيب كلام
طريقنه ارشاد ايدر ، برحالده كه كنديسى بويولدن عدول ايتمك
ايستسه ايده‌من . بو يله خلاف مألوف اولان طريقه ذهاب
خصوصنده لسان وملكه‌سى كنديسنه موافقت ايتمز عربك طرز
بلاغتنه مخالف بر كلام ايشتسه درحال مألوف اولديغى كلام
عربدن اولمديغنى بيلوب آندن اعراض ايدر. مع ذلك اكثريا
بوبابده قوانين نحويه وبيانيه اصحابنك اصولى اوزره دليل
اقامه‌سندن عاجز اولور. چونكه آنلرك مسلكى بالاستقرا حاصل
اولان قوانين ايله استدلالدر . بونك عامى ايسه وجه مسروح
اوزره ممارسه ايله حاصل اولمه برامر وجدانيدر . صبيان
عربدن كندى ايچلرنده نشأت ايله تربيه اولنمش برصبى آنلرك

لغتنى اخذ وتعلم ايلر . اعراب وبلاغتده انلره تمامى تمامنه تقليد ايدەرك درجهٔ غايه يه واصل اولور . حال بوكه علم قانونيدن هيچ برشى بيلمز . كنديسنده بوكيفيت آنجق ملكه ايله حصوله كلش بولنور . كذلك عربك اشعار ومنشآتى حفظ ايدەرك ايچلرنده نشو ونما بولمش برآدم مرتبه سنه كلنجه يه قدر بومسلكده دوام ايدن كيمسه دن دخى او ملكه حاصل اولور . اما قوانينى بيلمكله بوكيفيت حاصل ايديله مز . ايشته شو ملكه يه راسخ اولديغى حالده اصحاب فن بيانك مصطلحى اولان (ذوق) اسمى استعاره اولنمشدر . ذوق فى الاصل برنوع طعمى ادراك ديمكدر . طعم لسان ايله ادراك اولنديغى كبى بوملكه دخى لسانده وجدانى بركيفيت اولديغندن آكا ذوق دينلمشدر .

بو مقدمات معلوم اولنجه شوده مجزوم اولمق لازم كلير كه مسرقده فرس . روم وترك . مغربده بربركبى عرب لسانه دخيل واهل لسان ايله اختلاطلرندن طولايى اولسان ايله تكلمه مضطر اولان اعاجمك بو ملكه دن ، بيلرى قاصر اوله جغندن ديديكمز ذوق آنلرده حاصل اولماز . چونكه بونلرك محصول عملرى عمرلرينك برمقدارى مرور ولسانلرده بر ملكهٔ ديكر ، يەى كندى لغتلرى ملكه سى سبق ايندكدن صكره اهل امصارك محا وراتنده متداول اولان الفاظ وعباراته محتاج اولدقلرى جهتله آنلرى اوكرنمك ديمكدر . حال بوكه اهل امصارده كى ملكه باشقه در ، مطلوب اولان ملكهٔ لسان دكلدر . بوملكه نك احكامى كتابلرده

مسطور اولان قواییندن اوکرنمك دخی بر منوال سابق تحصیل ملکه دیمك اوله‌ماز . بوملکه آنجق ممارسه ایله حصوله کلیر « سیبویه، فارسی ، زمخشری وبونلره مماثل اولان فحول علمای لسان عجم اولدقلری حالده آنلرده بوملکه حاصل اولمشدر » خاطره‌سی وارد اولور ایسه جواباً دیرزکه :

— بو قبیلدن اولان فحول آنجق نسباً عجمدر . نشأت وتربیتلری عرب ایچنده واقع اولمشدر . بووجه ایله کلامك بر مرتبه‌سنه واصل اولمشلردر که آندن اوته‌سی اوله‌ماز . آنلر مبدأ نشأتلرینه نظراً کوچك عرب چوجقلری مثابه‌سنده ایدیلر . لغتك کنهنه واقف اوله‌رق اهل لغتدن معدود اولدیلر . نسباً عجم ایسه‌لرده کلاماً عجم دکل ایدیلر . ملتی مبادیسنده لغتی شبابنده بولدیلرکه آثار ملکه هنوز زائل اولمامش ایدی . ممارسه ومدارسه‌یه مواظبتله اسانك غایتنه واصل اولدیلر »

شمدیکی حالده اعاجمدن بری شهرلرده اهل لسن ایله اختلاط ایتسه عربیدن مقصود اولان ملکه‌یی زائل اولمش بوله‌رق برباشقه ملکه حصوله کلمش اولدیغنی کورر . فرض ایدلم‌که ملکهٔ مطلوبه‌یی تحصیل ایچون ممارسه ومدارسه ایله اشتغال ایتسون، ینه اوملکه‌نك حصول بولدیغی پك نادر اولور . چونکه یوقاریده دیدیکمز وجه ایله محلنده دیکر بر ملکه سبق ایتمش اولان ملکه حاصل اولسه‌بیله ناقص قالیر . نسباً عجم اولان بر شخص لسان عجم ایله اختلاطدن بتون بتون سالم اولدیغی

حالده ممارسه ومدارسه ایله بو ملکه‌یی تحصیله سعی ایتسه آنده بوملکه حاصل اوله‌بیلیر . لکن بوده نادراتدندر. قوانین بیانیه‌یی تعلم ایدنلردن بعضلری بوذوقك کندیلرنده وجودینی ادعا ایدرلر . بوایسه غلط ویا مغالطه در . کندیلرنده حاصل اولان آنجق قوانین بیانیه‌ملکه سیدر ، عباره ملکه سی دکلدر.

انتهای مقاله

ابن خلدونك بومقاله‌ده تعریف ایتدیکی ذوقك لسانمزده حاصل ایدیله‌جك ذوقه‌تطبیقی خصوصنی اصحاب مطالعه‌یه حواله ایلرز .

محتاج ایضاح اولمدیغی اوزره برلسانده آکا انتسابی اولانلرك حاصل ایده‌جکلری ذوق متساوی اوله‌ماز ، متفاوت اولور. ایشته بونك ایچوندرکه ذوقك اك عالی عد اولنان درجه سنه (ذوق‌سلیم) عنوانی تخصیص‌ایدلمشدر بونك مادوننده‌بولنه‌جق ذوقلر سلامت کامله‌یی حائز اولمیه‌جقلرندن آنلر (سلیم) ایله توصیفه شایان کورلمه‌مشدر . ذوقده‌کی سلیملك خاصهٔ جالبه‌سنه (سلامت ذوق) نامی ویریلیر . بلاغته متعلق اولان مزیاتك کافه‌سی بوتعبیرك تحتنده مندرجدر .

ذوق سلیم

سلامت ذوق

برده (سلامت حس) وار . اوده اساساً پك زیاده مهمدر. حتی سلامت حس اولمدقجه سلامت ذوق تصور بیله اولنه‌ماز .

سلامت حس

بالاده دیمش ایدك که :

— متکلمده بلاغت ذوق دینیلان قوهٔ معنویه‌نك وجودیله حصوله کلیر .

شمدی ده دیزرکه :

— ذوق دینیلن قوهٔ معنویه سلامت حس دینیلن موهبهٔ فطریه وجودیله حصوله کلیر .

ایشته یوقاریده کوستریلان :

— انسان بلیغ اولمق ایچون بلیغ اولمق اوزره طوغمق شرط اقدمدر .

سوزینک مآلی بودر ,

سلامت ذوقده علوم لسانیه تحصیلنک بر قاچ درجه‌یه قدر دخلی اولمق طبیعیدر .سلامت حسده ایسه حکم (خلقت‌سلیمه) تعبیر اولنان ممتاز یارادیلمش مظهریت علویه سنکدر.

دقت‌ایدلسه (طبیعت شعریه) دینیلن مزیتک‌دخی‌سلامت حسدن تولد ایتدیکی آ کلاشیلیر . حسنده سلامت اولمیان بر آدمده او مزیت بولنه‌میه‌جغندن طبیعی اوله‌رق موزون‌سوز سویلیه‌میه جکی ، حتی سویلسه‌ده فرقنده اوله‌میه‌جغی کبی اوزان شعریه ده کی آهنکدن دخی طبیعت شعریه اصحابی قدرذوقیاب اوله‌ماز . آ کا کوره موزون‌ایله غیر موزون بر در دینیله‌بیلیر. مثلا فضولینک ندیمک :

نا ملایم لهجه‌سی موزونی نا موزون ایدر

و :

نا سخنور مصرع موزونی ناموزون اوقور

مصراعلرینی اوقویه‌جق اولسه مضمونلرینك صدقنه نفسنی اشهاد ایتمش اولور .

بو بر عجیبهٔ خاقتدرکه (اعوجاج طبیعت) نامیله‌یاداولنور اعوجاج طبیعتك درکاتی واردر . آنفاً تعریف ایتدیکمز درکه‌نك آشاغیسیدرکه اعوجاج‌کلیدر . او برحالدرکه‌عروض‌اوقومق ، اشعار مطالعه‌ایتمك کبی تدبیرلرله تحولی ممکن اولماز.فن‌عروضك موجدی عد اولنان امام‌خلیلك بو فنی کندیسندن اخذ ایتمك اوزره نزدینه دوامه باشلایان واعوجاج کلی اصحابندن اولدیغی ایچون مشار الیهك جانی صیقمقده صولك درجه‌یه واران برذاته شاعرانه بر استنقال اولمق اوزره :

اذا لم تستطع شیئاً فدعه
وجاوزه الی ما تستطیع

بیتی تقطیع ایتمسنی تکلیف ایلدیکی مشهوردر .

بو یله ذاتلرك عروض اوکرنمك آرزوسنده بولنملری شایان تعییب کورلمسه گرکدر . انسان بر شاعر بلیغ اولمغی البته ایستر. شو قدر وارکه عروض اوقومقله . حتی اوقوتمقله کیمسه شاعر اولمامشدر .

(مدرسه خاطره‌لری)مندرجاتندن‌ارلان (مصحح)فقره‌سی درخاطر ایدیلیرسه بر اعوجاج مثالی کورلمش اولور مصحح دیدیکمز آدم :

کیم ایدردی آرزو محبوب اصفر وصلنی [*]
عاشقه زرسنرجه رام اولسیدی سیم انداملر

بیتنی تدقیق ایتدیکی صیرەدە مصراع اولی تصحیحاً :

کیم ایدردی آرزو محبوب اصفر وصلك سنك

شکلنه قویمش ایدی .

بوندن بر ایکی سنه مقدم ضیا پاشانك :

ایستر ایسەك آ کلامق جهانی
اوکرنملی اوروپا لسانی

بیتنی تحریف ایله :

بیلك ایسترسەك جهانی
اوکرن اجنبی لسانی

صورتنده و « ظن ایتمه که جوابسز قالیرسین ، بزدن بویله آفرینلر آلیرسین » عبارەسنی بیت ظنیله :

ظن یتمه که جوابسز قالیرسین
بزدن بویله آفرینلر آلیرسین

هیئتنده یازانلر دخی کورلمش ایدی .

اعوجاج طبیعت اصحابندن بر طاقیدە واردر که گاه صوابدە ، گاه خطادە بولنورلر . مثلا درت بیتلی بر قطعه سویاسەلر بش مصراعی موزون اولورسه اوچ مصراعی ناموزون دوشر .

[*] « محبوب اصفر » بر تعبیر اصطلاحیدر که آلتونه اطلاق اولنور.

بونلر توغل ایله بر درجه‌یه قدر تصحیح طبیعت ایده بیلیرلر .

بو خصوصده حکم قومیت دخی نظردقته آلنملیدر. اقوام اسلامیه‌نك‌اك مشهورلرندن اولان ولسانری اسلام ادبیاتنك مدار بقاسی بولنان عرب ، عجم ، ترك قوملری ملةً متحد اولدقلری حالده‌خلقةً براولمدقلرندن طبیعتلرنده اوزان‌شعریه‌یه تمایل مسئله‌سنده آز چوق اختلاف موجود در ، عربك بعض بحوری ، خصوصیله فروع بحوردن اولان بر چوق اوزانی عجمك ، تركك طبیعتنه توافق ایتمز . حتی عبیدزاکانی‌کبی لغات هزلیه جمع ایتمش اولان بر عجم لطائفپردازی دیمش که :

— الناموزون = شعر عربی .

شونلرده او ذاتك تعریفاتندندر :

— الشاعر = دزدسخن .

العروض = اندازهٔ طبع سقیم .

عبیدزاکانی ایسه شاعری شویله تعریف ایدر :

— الشاعر = طامع‌خودپسند .

بونك ایچوندرکه عجمده عروض مخصوص اتخاذ ایدلمشدر . بز ایسه اکثر اوزان عجم طبیعتمزه موافق کلدیکندن آیریجه عروض اتخاذینه حاجت کورمیه‌رك عجم عروضنی قبول ایتمشز در . بونکله برابر شوراسی اونودلماملی که الیوم‌زده بولنان عجم عروضنك بر ترك عروضی شکلنه افراغی ایچون طبیعتمزه تمامیله توافق ایده‌جك صورتده حسن تنقیحی لازمه‌دندر .

مقتضای قومیتك خارجنه چیقیله‌رق عربه یاخود عجمه مخصوص اولمق لازم کلن بعض اوزان اوزره ترکجه شعر تنظیمی داعیه‌سنه دوشیلورسه بیهوده اختیار کلفت ایدلمش اولور . مثلا عربك بحر بسیطی اوزره سویلنلمش بر شعر بلیغ عربی ارباب ذوقه رقص آور اوله‌جق بر آهنك لطیفی حائز بولنور . از جمله امام بوصیری نك قصیدهٔ برده سی بویله در . حال بو که اوبحرده ترکجه شعر سویلنیله‌جك اولسه لسانمزده او آهنکه عربی کبی استعداد اولمدیغندن کلفت حس اولنور . لطافت ایسه کلفت ایله اجتماع ایتمز . آثار اسلاف آره‌سنده ترکجه یازلمش بر خیلی قصیدهٔ برده تخمیسلری کوربیورز . هانکیسنی لذتله اوقویه بیلیورز ؟ داناً عربی برشعری ترکجه‌ایله تخمیس ایتمکده‌نه معنی واردر؟ مقصدقصیدهٔ مبارکه دن استسعاد ایسه آنی اوقوملی ، آکلاملی ، ذوقنه وارملی ، از برله‌ملی یاننه برطاقم لزومسز ترکجه سوزلر قاتمق مذهب عشاقده حرمتسزلك عد اولنور. برکره (توسل) صاحبنك شوتخمیسنه باقکز ! :

چیقارمبوب دردلدن مسالك حرمی
همیشه یاد ایدوب احباب یار محترمی
عجب بو کریهٔحسرت بو اشك دمبدمی
امن تذکر جیران بذی سلم
مزجت دمعاً جری من مقلة بدم

اویمشمی ؟

مع مافیه بویله اثرلرك اصحاب اقتدار طرفندن ینه عربی ایله تخمیس ایدلمسنه برشی دینیلهمهمك طبیعیدر.

فن بلاغت اربابندن بعضلری شعری (مُرَقص، مُطْرب، مقبول، مسموع، متروك) نامليه بش قسمه تقسیم ایدرلر.

مرقص
مطرب
مقبول
مسموع
متروك

مرقص انسانی رقصه کتیرهجك درجهلرده لطیف اولان، مطرب طبیعته طرب ویرن، مقبول بوله شایان کوریلن، مسموع دیکلهنیله بیلن، متروك ترك ایدیلن طاقمیدر.

بو تقسیمی ایدنلر مثاللر ایرادیله اقسام خمسهنك ایضاحنه چالشمشلر ایسهده طبایع مختلف اولدیغندن برطبیعتك مرقص عد ایدهجکی شعری دیکری مثلا مسموع عد ایدهبیلهجکی جهتله بوبابده مثال ایرادینه پك ده لزوم کورلهمایدر. حتی برشعرك مطلقا بو بش وصفدن بر یله وصیفنه دخی احتیاج یاکهده امکان اولمدیغی ایضاحدن مستغنی کوریلور.

اساتذه طرفندن تنظیم شعره دائر درمیان ایدیلن ملاحظاتدن بعضلرینك بوراده ایرادینی فائدهلی عد ایلدك:

۱ — معانی قوافی ایله یك آهنك اولملی. قافیه خاطری ایچون حسن جریان معانی یه خالل ویرهجك صورده افادهیه التفات ایدلمهملی، دائما الفاظ معانی یه تابع قیلنملی.

۲ — زوائد تحریرندن اجتناب ایله برابر مقصد نه ایسه تماماً افاده اولنملی. فقط بعض کره بخی تصریح مقصددن

اصحاب ذوقك انتقال ايده‌جكلرى برصورتده عدول ايدلملى .
مع هذا ايجاز مخل سمته كيدلمه‌ملى .

٣ — طرز افاده ممكن اولديغى قدر تنويع ايدلملى . يكطرز اولان بيان اوصانديريجى اولور . موسيقيده تنوع نغمات حسياتى نه‌قدر تهييج ايدر ! حال بوكه بردوزى‌يه كيدن بر آهنك حواسى يورار ، اوصانديرر . شعرده بويله‌در . اثناى تحريرده طرز افاده‌نك حسن تبديلى مهارت ايستر . ماهرانه اجرا ايديليرسه‌يك لطيف اولور . مهارتكارانه اولمازسه آهنكى بتون بتون بوزار . مثلا لطائفدن عبارت كبى كورينن بر منظومه‌نك ايچنده برحقيقت كوسترمك لازم كلنجه ارائه‌نك موقع طرزينى كوزل دوشوره بيلمك بيوجك بر معرفتدر .

٤ — ساده‌لك ايچنده صنعت ، صنعت ايچنده ساده‌لك ارائه‌سنه چالشملى . صنعت اجبار طبيعت شائبه‌سندن وارسته برصورتده اجرا ايدلملى . بو يولده اجرا ايديله‌ميه‌جك ايسه صنعتسز ساده‌لك ترجيح اولنملى .

٥ — آهنكلى ، طمطراقلى الفاظ انتخاب ايدلملى . فقط اوالفاظ افاده ايديله‌جك معانى ايله متناسب اولملى . بعضاً كوزل برشعر بركلمه ايله چركيناشه بيلير . الفاظ آهنكلى ، طمطراقلى اولوب‌ده معانى عادى اولورسه كولنج اولمغه استعداد كوسترر .

٦ — يازمه‌دن دوشونملى ، دوشونمه‌دن يازماملى . دوشونمكسزين

یازیلان شیلرك سرونی اولماز . نه قدر ای دوشونیلورسه اوقدر ایی یازیلیر .

٧ — بر کولفقدن احتراز ایتملی . آز سویلملی ، کوزل سویلملی . چوق سویلین گوزل سویلیه‌مز .

٨ — انسان کندی شعری حقنده بر مؤاخذ شدید اولملی‌که سائر مؤاخذلره بکندیره بیله‌جك سوز سویلمکه موفق اوله بیلسون . جهل آدمه کندی آثارنی گوزل گوستریر . شعردن آ کلامیانلرك تحسینه قاپیلانلر آنلردن اجهل عد اونور .

٩ — انسان کندنده حس ایتمدیکی بر فکری ایی یازه‌ماز . مثلا بر مرثیه حسیات ذاتیه اوزرینه مؤثر اوله‌رق یازیله بیلیر . ایصمارلامه مزار طاشی یازمق باشقه‌در .

١٠ — ممکن اولدیغی قدر طبیعیلکدن آیرلماملی . هر لطافتی طبیعیلکده بوللی .

مصراع

مصراع — موزون برپارچه‌درکه کندیسیله بحراً متساوی دیکر موزون برپارچه‌یه مقارنتندن بر بیت تشکل ایدر .

بوکلمه (مصرع) صورتنده دخی قوللانیلیر

مصراع آزاده

قرینی اولمیان ، یعنی تك اولان مصراعه (مصراع آزاده) دینیلیر . بوندن اوچ درت سنه مقدم تبسم حالنده چیقاردیلان بر رسمك آلتنه یازدیغمز :

مضحکات دهره بن اولسهم ده تصویرم کولر
مصراعی کبی .

قرینی ایله مناسبت معنویه‌سی اولمیوب هر بری باشقه بر سوز عد اولنه‌جق صورتده واقع اولان مصراعلره دخی (آزاده) تعبیر اولنور . بو درلو آزاده مصراعلر طبیعت رکیکه اصحابی آثارنده بولنور .

مثال :

هوس زلف یار وار سرده
سر کرانم خمار وار سرده — خواجه نشأت

بر جسته

متین ولطیف اولان مصراعلر (بر جسته) ایله توصیف ایدیلیر .

مثال :

اگرچه طبع ناچیزانه‌مده بر مصرع بر جسته نظمنه بیله ذره قدر استعداد اولمدیغنی بیلیر ایسه‌مده (باقی قالان بو قبه‌ده بر خوش صدا ایمش) فحواسنجه اخلافه یادکار اولمق آرزوی خاصانه‌سیله ...

ضیا پاشا

دیکر :

اگر مقصود اثرسه مصرع بر جسته کافیدر
عجب حیرتده یم بن سد اسکندر خصوصنده — راغب پاشا

(بر جسته) وصفی مصراعه مخصوص دکلدر . عمومیت اوزره اشعار وافکار حقنده استعمال اولنه بیلیر .

مثال :

اشعاری لطیف لیك آزدی
بر بر جسته قصیده یازدی ضیا پاشا

دیکر :

تنقیح ایلر سوزی او دانا
بر جسته‌در آنده لفظ ومعنا وله

یازمقده اولدیغمز لغت کتابنده شو یله دیمش ایدك :
— بر جسته تعبیری اکثریا اشعاروافکار حقنده قوللانیلیر. مثلا (شعر بر جسته ، مصراع برجسته. فکر برجسته) دینیلیر. انسان بعضاً کال سهولتله بر شعر سویلر که باشقه وقت نه‌قدر چالشسه آنك کبی سویلیه‌مز . کذلك بعضاً کندی کندینه ذهنه اویله بر فکر کلیر که معتادك فوقنده عد اولنور . ایشته اصل (بر جسته) او درلو شعرلره ، او درلو فکرلره دینیلیر »

بیت — بر وزنده اولان ایکی مصراعدن متشکل نظمه‌در.
متحد الوزن اولمیان ایکی مصراعدن تشکل ایدن نظمه بیت دینیله‌مز . مثلا روح البیان صاحبی اسماعیل حقینك :

نه کیم شمس عره قونیه ایدوب
ایدی ملا جلالی ارشاد

سوزی ایکی مصراعدن متشکل ایسه‌ده مصراعلر مختلف الوزن

اولدیغندن بیت عد اولنه‌مار . بناءً علیه بیتك تعریفنده «ایکی مصراعدن مرکب نظم » دیمك ناقص اولور .

بر بیتی تشکیل ایدن مصراعلرك یکدیگرله مقفی اولمسی شرط دکلدر . مثلا :

جوقیدر اولدیسه مهرکدن سویدا غرق نور
سن کسلدم بن ، نه وار اولسه‌م سراپا غرق نور

نظمی بر بیت ؛ :

شوق روییدن نصل برق جهان اولماز کلیم
سینه بر آتش ، نظرکاهنده سینا غرق نور

نظمی ده ینه بر بیتدر .

بیت القصید — بر قصیده‌نك اك پارلاق عد اولنان بیتنه (بیت القصید) عنوانی ویریلیر . مترجم قاموس دیرکه :

— بیت القصید مبنی علیه اولان بیتدر که ابیات سائره‌دن رنکین وجودت طبعه تصادفله دلنشین اولور ، نته کیم دیمشلردر : « قصیده‌ده بر اولور بیت نادر المضمون »

بیت الغزل — کذلك بر غزلك اك پارلاق عد اولنان بیتنه (بیت الغزل) اطلاق اولنور .

شه بیت — (بیت الغزل) ه بدل (شاه بیت) و (شه بیت) تعبیرلری دخی قوللانیلیر .

کاظم پاشانك :

بر غزل طرح ایده‌یم لعل لبك وصفنده
اوله هرمصرع برجسته‌سی‌شه‌بیت قصید

بیته اوچ صورتله اعتراض ایدلمشدر :

اولاً — (شه بیت) ایله (بیت قصید) آیری آیری ایکی تعبیر اولدیغی حالده بونلری مزج ایده‌رك (شه بیت‌قصید) دیمك یولسزدر . (شه بیت) دینیلنجه (قصید) لك ، (بیت قصید) دینیلنجه‌ده (شه)لك لزومی قالماز . مصراع :

اوله هر مصرع بر جسته‌سی بر بیت قصید

صورتنده یازیله بیلیردی .

ثانیاً مصرع برجسته(شه‌بیت)اوله‌میه‌جغی کبی(بیت قصید) ده اوله‌ماز. بیته مخصوص اولان بر عنوان مصراعه نصل ویریله‌بیلیر؟

ثالثاً — (شه بیت) غزلده اولور ایسه‌ده (بیت قصید) قصیده‌ده بولنور . حالبوکه « بر غزل طرح ایده‌یم » دینیلیور .

اوچنجی اعتراضه شویله جواب ویریله بیلیر :

— شاعرك « طرح ایده‌یم » دیدیکی غزل امام علی (کرم الله وجهه) وصفنده کی برقصیده‌سی میانده اولدیغندن بوغزلده بوله‌جق برجسته مصراعلرینه او قصیده ده بوله‌جغی جهتله بونلره (بیت قصید) دیمك نا بمحل اولمامش اولور .

ايكنجى اعتراضه‌ده شويله جواب ويريله بيلير :

— برجسته برمصراع مدحده مبالغه مقصدينه مبنى مجازاً (شه بيت) ياخود (بيت قصيد) مثابه‌سنده طوتيله‌بيلير .

برنجى اعتراضه دخى (شه) لفظنك (بيت قصيد) مفهومنى تأكيد ايچون كتيرلمش اولديغى درميان ايديله‌رك جواب‌ويريله‌بيليرسه ده ديكر ايكى جوابدن دها ضعيف دوشر .

تصريع

تصريع ـ بيتك هر ايكى مصراعى قافيه‌دار قيلمقدر .

مُصَرَّع

اوبولده يازيلان بيته(مُصَرَّع) دينيلير . اكرم بك‌افنديك منظومهٔ آتيه‌سنى تشكيل ايدن بيتلر هپ مصرّعدر :

بويله‌ده شعر يازيله بيليريا

هيچ بردم سنسز اولمق ايسته‌مز جانم بنم ؛
اولدى كويا تاب حسنك نور ايمانم بنم ؛
جورك اولماز كاسر شوق فراوانم بنم ؛
راحت ايتمز محنتك كورمزسه وجدانم بنم ؛
متصل عالمده ايتسون كريه چشمانم بنم ؛
راضيم يانسون مؤبد قلب سوزانم بنم ؛
موت طوتسون دامنم،خسران‌كريبانم بنم ؛
ترك ايدرسه‌م عشقكى اى مهر تابانم بنم ؛

(ائتلاف) مبحثنده (رقت) ه مثال اوله‌رق ایراد ایدلمش اولان (صوك تشبیه) عنوانلی منظومه دخی بوقبیلدندر .

فرد — مُصَرَّعْ اولمیان تك بیتدر .

رد

فرد

مصرّع اولور ایسه (مطلع) نامنی آلیر . فرده (مفرد) دخی دینیلیر . حتی جمعی لازم کلنجه (افراد) یاخود (فردات) دینلمیه‌رك (مفردات) تعبیری قوللانیلیر .

مفرد جالب نظر دقت بر مضمونی مشتمل بولنملیدر که تحریره شایان کورلسون . یوقسه نابینك ، ندیمك :

نشاط وصلت ایله یاره قارشی سینه‌مزی
طورر طورر دوکرز طبل عیدکاه کبی

و :

بزمده سازینه مضراب اوروب ینه مطرب
سمند شوقنی چست ایتدی تازیانه ایله

مفردلری کبی شیلر حقیقت حالده یازمغه دکز .

مطلع — بر منظومه‌نك ایلك بیت مصرعیدر .

لع

بو تعبیر قصیده ، خصوصیله غزل حقنده زیاده استعمال اولنور .

علی الاطلاق (مطلع) دینلدیکی کبی بالاده کوستریلن معنی آ کلاشیلیر قصیده وغزل آره‌لرنده تجدید کلام یوللو ایراد اولنان مصرّع بیتلره دخی (مطلع) نامی ویریلیرسه بونلر مرتبه‌لرینه کوره (مطلع ثانی، مطلع ثالث) طرزنده تقییداولنور. شو حالده منظومه‌نك الك باشده‌کی مطلعنه (مطلع اول) دینلمك لازم کلیر.

ذات المطالع
ذو المطالع

بردن زیاده مطلعی حاوی اولان شعره قصیده ویا منظومه اعتباریله (ذات المطالع)، نظم ویا شعر اعتباریله (ذوالمطالع) تعبیر اولنور.

ندیم:

حبذا ای تاج وتختك مایهٔ زیب وفری
عالمك آرایشی ملکك طراز وزیوری

بیتیله مصدر اولان قصیده‌سنده طورآتی ایله تجدید مطلع ایتمشدر:

جست‌وجوی معنیٔ وصفکله عقل وفکرم وفهم
کشت ایدرکن ز یروبالای سپهری سر سری

راست کلدی بیك اندیشه‌م بوغرا مطلعه
چرخ چارمدن اوته عرش معلادن بری

دست قهرکده رخ چرخ کهن نیلوفری
باغ لطفکده بهشت هشت رورد طری

شوده غزل ایچون برمثال اوله‌بیلیر:

فضولی‌یه پیرو اوله‌بیلیرمی‌یم ؟

ای تعالی ایلدیکجه ایلین حیران بنی
خاك پای ایتدی سکا میل علو شان بنی
خاك پایك اولمه‌دن آسوده‌کی بولماز تنم
عالم بالایه سوق ایلر بوعلوی جان بنی
شعله یارم، دوردن سیر ایلسون یاران بنی
ایتدی هجران آتشی سیار رووالفان بنی
لطفنه لایق کوروب اولدرمدی جانان بنی
شمدی هرساعت آنکچون اولدی رهجران بنی
غمزه‌سی روئیاده اولسون ایلسون قربان بنی
نکری حقیچون اویوت برلحظه ای افغان نی
ویرمه ای آرام جان بیهوده زحمت تبعکه
جسمدن تجرید ایدر بر جنبش مژکان بنی
دوندی بر کرداب خونینه کوزمده کایئات
کردش چشمك خیالی قیلدی سرکردان بنی
دوستم دور وصالکده عجب خوشحال ایدم
باق‌نه‌حاله قویدی عهدندن دونوب دوران بنی

بر منظومه‌نك مصرّع اولمیان ایلك بیتنه دخی (مطلع) دینیله‌بیلیر .

حسن مطلع — برده (حسن مطلع) تعبیری واردرکه غزلده مطلعی تعقیب ایدن بیت رنکینك عنوانیدر . شوکت فراهینك .

فلك حسن ترا ازحسن يوسف كرده كلكون تر
كه رنكين تر كند شاعر زمطلع حسن مطلع را
قولنجه‌شاعر بوبيتى مطلعدن‌دها كوزل سويلمكه چاليشير.

مقطع

مقطع ـ برمنظومه‌نك نهايتنده اولان بيتدر .
بوتعبير اكثريا غزل حقنده قوللانيلير .
مطلعك آلت طرفنده‌كى بيته (حسن مطلع) ديندلديكى كبى
مقطعك اوست طرفنده‌كى بيته دخى (حسن مقطع) دينيلير .

حسن مقطع

شاعر بونك ده حسن تنظيمنه صرف همت ايدر . مثلا يدى
بيتلى بر غزلده بر حسن مطلع اتخاذ ايلدكدن صكره مقطعدن
باشقه الده قاله‌جق درت بيتك الك كوزلنه مقطعك اوزرنده بر
تعيين ايتمك دأب ديرين شعرادر .

قصيده

قصيده ـ مطلى مصرّع اوله‌رق اون بشدن زياده برقافيه
اوزره سويلنلمش بيتدن متشكل اولان نظمدر .
ابيات قصيده‌نك اقلى اوتوز بر ، اكثرى طقسان طقوز
اولور . ايكيسى اورته‌سى برمقدار اختيار ايتمك اعلادر .
(مجموعهٔ معلم) ده ملاحظهٔ آتيه درميان ايدلمش ايدى :
قصيده‌ا كثريا مدايح اكابرى متضمن اولور . بعضاً اولنده
وياآخرينه قريب‌تغزل ايديلير . نديم (كلير) رديفلى قصيده‌سنه :

ناز وشيوه يله كه آغوشمه جانانه كلير
سينه‌يى قلبى بچوب تاحرم جانه كلير

ديه بر غزل ايله ابتدا ايتمشدر. نفعى :

شكر كيم بر بارگاه لطفه قيلدم انتساب

مصرعيله باشلايان قصيده‌سنك آخرينه قريب .

كوز اوجيله عاشقه كه لطف ايدر كاهى عتاب
برسوءاله بر قوماز اول غمزهٔ حاضر جواب

مطلعلى غزلى سويلمشدر . بو ايكنجى صورت اكثريت اوزره دها مطبوع دوشر .

كريز

كريزكاه

قصيده ده مقصده انتقال ايچون مناسبت پيدا ايدن بيته (كريز) ياخود (كريزكاه) تعبير اولنور . نديمك مشهور قصيدهٔ رائيه‌سنده‌كى :

ديدى كه برايكى بيت القصيد كيم اولمش
آنكله حضرت صدر كزينه خدمتكار

بيتى كبى بونى متعاقب مقصدى اولان ابراهيم پاشا وصفنه (جناب) ى ياخود (حضرت)ى زائد كوريان :

جناب حضرت دستور آسمان مسند
كه مهر ذاتنه بر كرد بالش زرتار

بيتيله كيرشمشدر .

قصيده ده اكثريا كريزدن صكره كلوب شاعرك مخلصى

تاج مشتمل بولنان بیته (تاج) عنوانی ویریلیر . آندن صکره دعا کلیر . نفعینك سلطان عثمان وصفنده‌کی قصیده‌سنك آشاغیده کوستریلن صوك بیتلری کبی :

باشلا شمدن صکره ای نفعی دعای دولته
بر دعا ایت کیم اوله‌حسن قبولك مظهری

ایلیه تاخسرو صاحبقران شرق وغرب
اشهب زرپالهنك صبح ایله جولانکری

حق سرافراز ایلسون رایات دین ودولتن
قنده‌عزم ایلرسه‌اولسون‌فتح ونصرت‌رهبری

ایلدکجه عزم میدان غزا اول قدم
پایمال اولسون یولنده دشمن دینك سری

انتهی

معروف اولدیغی اوزره بزده اك پارلاق قصیده سویلین شاعر نفعیدر . صکره‌دن بو وادیده مشار الیهه یتشمش ، حتی یاقلاشمش بر شاعر کورلمه‌مشدر . بر مقاله‌مزده دیدیکمز وجه ایله عصرمزده نفعی‌ایله اك زیاده اوغراشانلردن بری قوت طبعی، کفایت دانشی کندیسنی بیلنلرك مسلمی اولان اسماعیل پاشا زداده صاحب دیوان‌حقی بك افندیدر . مقایسه اولنسون: نفعی ایله آره‌لرنده خیلی مسافه اولدیغی کوریلور . بوراسنی کندی‌ده هرزمان اعتراف ایدر . حال بوکه نفعیدن صکره کلن ارباب نظم ایچنده‌اقتدار شاعرانه‌جه حقی بکه معادل طوتیله بیله‌جك بك آز آدم بولنه‌بیلیر .

بونکله برابر شمدیلرده نفعی مسلکی همان بالکلیه گوزدن دوشمشدر . نفعیانه بر قصیده سویلمك بیهوده اختیار کلفت ایلمك قبیلندن عد اولنیور. « نفعی موده‌سی کچدی » دینیلیور. صحیحاً کچدی . طرز جدید ادبیات شعرڭ طبیعته موافق بدایع فکریه مصوری اولمق لازم کله‌جکنی میدانه قویدی . بوندن بویله نفعی مسلکنك اعادهٔ اقبالی قابل دکلدر . شو حالده بوندن بویله دخی نفعی کبی بر شاعر یتشمك احتمالی قالمدی دیمك اولور . افکاره بو درجه‌لرده تحول کلدکدن صکره عمرینی اللی آلتمش یکنسق قصیده ایله سکز اون غزلدن عبارت اولمق مرتبه‌سنده بر مجموعه میدانه کتیرمك اوغرنده صرف ایده‌جك بر شاعر مقتدر بولمق نصل ممکن اولور ؟ بوندن بویله یتیشه‌جك شاعرلرمز بدایع فکریه نه کبی شیلردن عبارت ایسه آنلری بزه کوستره‌جك زمینلر بوله‌رق و فقط ادبیات غربیه‌دن استفاضه نامیله:

دیوانه‌جه سوزلری دیمکدر ادبیات
آثار ترقی دییورز بز بوکا هیهات

دیدیره‌جك معناسز لاقیردیلر سویلمك سوداسنده بولنمیه‌رق ملتمزه ، دولتمزه کرچکدن خدمت ایده‌جکلر .

نفعینك قصیده‌لری ایچون « یکنسق » دییورز . اوت اویله‌در . هر قصیده‌سی تشبیب، توصیف ، فخریه ، هجویه، دعا ماده‌لرندن عبارتد دینیله‌بیلیر . ذاتاً قصیده بو اسلوب اوزره

تنظیم اولنور . شمدیکی شاعرلك عالمی بویله غایت محدود بر دائره دن عبارت اولمق ایستمیور ، ضیا پاشانك دیدیکی کبی :

محدود میدر دیار افکار

نفعی یی اودائره‌دن چیقارمیان شی بولندیغی زمانك حکمیدر. یوقسه اوقوتده برشاعر میلان طبیعتنه نظراً مثلا عثمانلی محاربات مشهوره‌سنی تاریخ طرزنده وپك پارلاق برصورتده نظم‌ایده‌رك بزه حسیات ملیه ایله مشحون بر ظفرنامهٔ بدایعنمون براقه‌ بیلیردی .

مشار الیهك قصائدنده بعض غلطات لفظیه کورلدیکی کبی بر خیلی غرائب معنویه دخی بولنور . مثلا دیرکه :

کر اولسه فیض حکم عدل ودادی عالمه شامل
ایدردی بچهٔ کبك دری شهباز ایله بازی
کر اولسه همتی عاجز نواز وتقویت کستر
کبوتر جره شاهین کبی صیدا ایلردی شهبازی

بریسی چیقوب دیه بیلیرکه :

شاعر بو سوزلرله مدح ایتمك ایستدیکی ذاتی ذم ایدییور. « کر اولسه » دییور . دیمك که او ذاتك نه فیض عدالتی عالمه شامل اولمش ، نه‌ده همتی عاجز نواز وتقویت کستر !

نفعیده بویله شیلر آز دکلدر . فقط شوراسنه دقت ایتملی‌که بونلر :

اولیدی آب وتاب فیض طبعم طبع فیضیده
ایدردی فیضه مستغرق سواد ملك لاهوری

دیمکه بکنزه من .

بو مسلکده مشار الیهه پیرو اولانلردها زیاده غرائب نمالق ایتمشلردر . مثلا :

لاملاينى بر ايدر ادخنهٔ فحم آمل
مطبخ جودیا کر آچسه سپهره باجنك

دینلمش . معناسی شو اولیور :

— مطبخ جودی سپهره باجه آچسه لاملاینی امل کوموری دومانلری طولدیرر. فقط آچیور . . . . . .

غزل — مطلعی مصرّع اوله‌رق طرز مخصوصده یازیلان نظمدر .

اقلی درت ویا بش ، اکثری اون ویا اون بش بیت اولور. غزل اساساً حسن وعشقه تعلق ایدن مضامین ایله تزیین ایدیلیرکه بو وادیده یازیلان غزللر شرك (غرامیات) تعبیر اولنان وصرف حسیات عاشقانه تصاویرندن عبارت بولنان قسمندن صاییلیر . بو وادیده :

غزلدر صفا بخش اهل نظر
غزلدر کل بوستان هنر

غزال، غزل صیدی آسان دکل
غزل منکری اهل عرفان دکل

غزل بیلدیرر شاعرك قدرنی
غزل آرتیرر ناطمك شهرتنی

کوکل کرچه اشعاره چوق رسم وار
غزل رسمنی ایت جمله‌دن اختیار

که هر محفلك زینتیدر غزل
خرد مندلر صنعتیدر غزل

غزل دی که مشهور دوران اوله
اوقومقده یازمقده آسان اوله

نشیده سیله اقسام شعر آره‌سنده غزلك درجهٔ اهمیتی کوسترمك ایستمش اولان فضولی تفرد ایتمشدر . کندیسنك از جمله شو غزلی اوقویه‌لم :

قیلدی زلفك تك پریشان حالمی خالك سنك
بر کون ای بی درد صورمازسین نه‌در حالك سنك

کیتدی باشدن کوکل اول سرو قدك سایه‌سی
آغلاکیم آواره تبدیل اولدی اقبالك سنك

زینت ایچون جسم دیوارنده قیلمازدم یرین
چکمسیدی عشق جان لوحنده تمثالك سنك

تیز چکمز سینمه جفا تیغن بنی اولدرمکه
اولدیرر بر کون بنی آخر بو اهمالك سنك

غرق خوناب جکر قیلمش کوزم مردملرین
آرزوی خال مشکین ورخ آلك سنك

دامگاه عشقدن طوت بر کنار ای مرغ دل
صینه‌دن سنك ملامتدن پر وبالك سنك
سایه وش چوقدن فضولی خاك پایك یاصلانیر
اول امید ایله که بر کون اوله پا مالك سنك

. سائر غزلسرا شاعرلرمزك آثاری ایچنده بو تأثیرده بر غزل بوله بیلیرمی یز ؟

اربابنه :

« یك بیت عاشقانه به از صد قصیده است »

دیدیرن بو وادیده اظهار کمال ایده بیلمك طبیعتده شاعرلکله عاشقلغك اجتماعنه متوقف اولدیغنـدن هر شاعرم دیینه‌میسر اولماز .

طرز افاده‌نك غایت جدی اولمسی بو وادیك شرائط اساسیه‌سندندر . ولو یك جزئی اولسون هزل جهتنه میل ایدلدیکی کبی غرامیاتك الك بیوك مزیت معنویه‌سی اولان سوزش تباعد ایدر. مثلا اندرونی واصفك غزلیاتنده سوزشدن همان هیچ اثر کورلمز . چونکه هزلیات مقوله‌سندندر .

فضولی ایله ندیمك شو غزللرینی مقایسه ایدهلم :

حیرت ای بت صورتك کوردکده لال ایلر بنی
صورت حالم کورن صورت خیال ایلر بنی
مهر صالمازسین بکا رحم ایلمز سین بونجه کیم
سایه تك سودای زلفك پایمال ایلر بنی

ضعف طالع مانع توفیق اولور هر نیجه‌کیم
التفاتڭ آرزو منـد وصـال ایلر بنی

بن گدا سن شـاهه یار اولمق یوق اما نیلیم
آرزو سرکشـتهٔ فکر محـال ایلر بنی

تیر غمزه‌ڭ آتمه کیم باغرم دلر قانم دوکر
عقد زلفڭ آچه کیم آشـفته حال ایلر بنی

دهر وقف ایتمش بنی نورس جوانلر عشقنه
هر بتن مهوش اسیر خط وخال ایلر بنی

ای فصـولی قیلرزم ترك طریق عشق کیم
بو فضیلت داخـل اهل کمال ایلر بنی

§

بوس لعلڭ شویله سیراب زلال ایلر بنی
کیم کورن آب حیات ایچمش خیال ایلر بنی

شـاعره سـوز بولمعـه منت نه اما نیلیم
آه کیم حیرت سنی کوردکه لال ایلر بنی

سودیکم جام میـه حاجت نه در لعل لبڭ
بر شـکر خنده ایله مست بی مجال ایلر بنی

باغده زلف و رخڭ آکدکجه بوکیدردیو
سنبل و کل بیری بیرندن سؤال ایلر بنی

نکهت زلفکله کلدکجه نسیم نو بهـار
طرهٔ سنبل صفت آشفته حال ایلر بنی

نا توانم شـویله چشمڭ حسرتندن کیم کهی
سـایهٔ مژ کان آهـو پایمـال ایلر بنی

کرد شن کوردکجه ساقئ ملایم مشربك
« آرزو سر کشتهٔ فکر محال ایلر بنی »

حسرت چشمکله بن خاك سیاه اولسه‌مدخی
بخت آخر سرمهٔ چشم غزال ایلر بنی

کویا بتلر افندم بندهٔ دیرینه سن
کیم ندیما بومیدر دیو سؤال ایلر بنی

بو نظیره ندیمك اك کوزل غزللرندن معدود در. فضولی یه پیرولك یولنده یازلدیغی ایچون کندیسنك سائر غزللرنده کوج بولنه بیله‌جك بر تأثیری ده حائز بولنیور . احتمال که فضولینك غزلندن پارلاق کورینور . نه قدر پارلاق اولسه سوزش جهتیله آندن خیلی آشاغی قالیر . فضولی غزلنده محل سوزش اوله‌جق هیچ بر شی سویلمدیکی حالده ندیم نظیره‌سنده تضمین بیتیله مقطعده سوزشی اخلال ایتمش . فضولینك « آرزوسر کشتهٔ فکر محال ایلر بنی » فکرینی « کردشن کوردکجه ساقئ ملایم مشربك » توقیتیه سیله تقیید بر شوخاق ، تعبیر دیکرله : پرده بیرونلق اولیور . مقطعك محتوی اولدیغی مآل ایسه ساده بر شطارت ندیمانه‌دن عبارت بولنیور . بناءً علیه نظیره‌نك ابیات سائره‌سنده وجود وتخیل اولنان جدیت افاده‌یه کلی خالل کلیور ، تضمین بیتیله مقطع آره‌دن چیقارلسه نظیره‌یه بر نظیرهٔ صحیحه نظریله باقیله بیله‌جك .

بالاده افاده اولندیغی اوزره غزل اساساً حسن و عشقه

تعلق ایدن مضامین ایله تزیین ایدلمك موافق طبیعت اولدیغی حالده اکثر شعرا بو طریقه‌دن عدول ایده‌رك غزل ایله قطعا مناسبتی اولماملق لازم کلن سیاسیاته وارنجه‌یه‌قدر هر درلو افکاری غزل میاننده ایراد ایلمشلر . مثلا سکز بیتلی بر غزله باقیلیر ، ایچنده سکز درلو فکر کوریلور .

بو یله غزللرك بیتلری غزته نسخه‌لرینك حاوی اولدیغی مختلف بندلره بکزر . او فکرلر بعضاً یکدیکره مناقض ده اولور . دیمك که شاعر غزلده تصریع مطلع ایله قافیه‌دن باشقه برشی کوزتمکه لزوم کورمیور ، وزن وقافیه‌نك سوقنه تابع اوله‌رق علقنه کلنی یازییور . بزدخی شمدی یه قدر بو مسلکده برخیلی غزل یازدق . بونلرك ایچنده تصادفی اوله‌رق بیتلری بیننده ارتباط معنوی اولانلرده بولنور .

مثال :

ای عشق بلای جانم اولدك
آتشزن دود مانم اولدك

اول او جهان مستتردن
کلدك الم نهانم اولدك

اظهار ایچون آتش درونی
آتش فکن زبانم اولدك

چوق کچمدی باشلادك ظهوره
دنباله داستانم اولدك

بندن کورینوب جهانیانه
برهان علو شانم اولدك

دیکر :

ای عشق یاقارسه‌ك ایشته‌جانم
یاق دیردم اولیدی خانمانم
ویردك خلجان دل و دماغه
صارصلدی زمینم آسمانم
بر عالم ذوقکه ویرردم
باری کی اولسه بیك جهانم
خضر اولسه ایدم ایدردم ایثار
راهکده حیات جاودانم
عالمده قالیر سنکله نامم
محو اولسه‌ده جسم ناتوانم

عصرمزده ظهور ایدن مجادلات ادبیه‌ه اکثریت اوزره حد معروفك خارجنده کورنمش ایسه‌ده آرزویه موافق بعض نتایج دخی انتاج ایلامشدر . ایشته ابیاتی آره‌سنده ارتباط معنوی بولنه‌جق صورتده غزل سویلمك هوسنك تعمم درجه‌سنه کلسی او جمله‌دندر .

ایکی مثال :

رنك بخش لطف اولوب فیاض قدت کللره
لؤلؤ شبنم ایله ویرمش لطافت کللره
اول نه خوش رنك لطافتدرکه ارباب صفا
منشرح اولمقده‌در ایتدکجه دقت کللره

مظهر اولمش التفـات حضرت پیغمبره
منعطـفدر دیدۀ تقـدیس امت کلـلره

کلستـانه رونق دیکر ویرر هر غنچه‌سی
دینسه‌ده شـایسته در ازهار جنت کللره

افتخـار ایلر وجودیله شهنشـاه بهـار
فیض رنکین طبیعتدر طراوت کللره

شیخ وصفی

§

سنك عشك ای دلربا بر بلادر
اومبرم بلا یه کوکل مبتلادر

بیلیرسین‌که سندن دریغ ائلم بن
بولکده‌سنك ایشته جانم فدادر

نیچون‌کریه‌یی‌اویله‌تعییب ایدرسین
نصل آغلامم بن بو بر ابتلادر

یابن‌آغلادقجه نیچون‌سن‌کولرسین
بوخنده‌نسنك‌طوغریسی نابجادر

و فاسزلق ایتمکده‌سین بویله اما
یـه بن دیمم سودیکم بی وفادر

غریبم ملولم جفادیده‌یم بن
صفا کوره‌یکم بوقدراسمم صفادر

اسماعیل صفا

کنج شـاعر اسماعیل صفـا افندینك (تأسف) عنوانیـله

یازمش اولدیغی شو تحف غزل دخی بو مبحثده خاطره کله‌جك آثاردندر :

غزلسرالق ایچون قلبمه امل کلدی
بش اون دقیقه‌ده میدانه بر غزل کلدی
بکنمدم بونی کوزدن کچیردیکم آنده
او سوزلرك بکا معناسی مبتذل کلدی
اوت شو اوچ سنه اول یازلمش آثارم
حقیقةً بکا بوندن دها کوزل کلدی
بنابرین نه‌قدر وارسه بنده شعره هوس
توکندی هپسی همان طبعمه کسل کلدی
صفا بو حاله نصل بن تأسف ایتمه‌یم
یازیق طبیعت شعریمه خلل کلدی

بویله بیتلری آره‌سنده ارتباط معنوی بولنمق اوزره یازیلان غزللره (یك آهنك) عنوانی ویرلمیدر کچنلرده (رنك) ردیفلی برغزله دائر بیان ملاحظه ایتدیکمز صیره‌ده:

یك آهنك

کوزل اما غزل رنك یك آهنك دکل

دیمش ایدك (یك آواز) تعبیری ایسه باشدن آشاغی‌یه قدر بر قوتده‌سویلنلمش منظومه‌لره تخصیص ایدلمیدر . بعض منظوماتك ابتدالرنده کی بیتلر قوتلی اولورده آلت طرفلری ضعیف دوشمکه باشلار . ایشته اویله منظومه‌لر حقنده «یك آواز دکل» دینیلیر ضیا پاشانك وصفنده :

یك آواز

ایتدکده‌قصیده‌یه سر آغاز
تا اخره‌دك اولور یك اواز

دیمش ایدی .

برغزل هیئت مجموعه‌سیله مقبول اولمق ایچون یا یك آهنك اوللی یاخود ابیاتنك محتوی اولدیغی افکار بر برینه یك آهنك دینیله‌جك درجه‌لرده‌متقارب بولنملیدر مثلا ندیمك :

ناز اولور دمبسته چشم نیم خوابکدن سنك
شرم ایدر رنك تبسم لعل نابکدن سنك

کبی نازك بر مطلع ایله موشح اولان غزلنده خطابی زاهده چویره‌رك :

زاهدا معذور طوت جلدکده نقلت وار براز
غلظتك فهم اولنور حجم کتـابکدن سنك

دیه‌جکی کیمك خاطرینه کلیر ؟

ینه مشار الیهك :

لعل نابك چاشنی سنج عتـاب ایتمزمیســین
لطف ایدوب قهر ایله اولسون بر جواب ایتمزمیسین

مطلعندن صکره :

قامتن سیر ایله انصاف ایت اوبالا مصرعی
زاهدا سن‌شاعر اولسه‌ك انتخاب ایتمزمیسین

دیمسی دخی بك منـاسبتلی دکل ایسـه‌ده طبیعته یوقاریکی قدر کران کلمز .

غزلك هر بر بیتنده باشقه بر شیدن دم اورمق معرفتی بزه شعرای عجمدن انتقال ایتمشـدر . عرب شاعرلری غزلی یك ـ آهنك دیدیكمز یولده سویلرلر آنلرك اثرینه اقتفا ایتملی ایدك! بر عرب شاعرینك شو غزلی (عبث) ایله باشلایور ایسه ده یك آهنك اولدیغندن لذتله اوقونیور :

عبث النسیم بقده فتأودا
وسری الحیاء بخده فتوردا
رشأ تفرد فیه قلبی بالهوی
لما غدا بجماله متفردا
قاسوه بالغصن الرطیب جهالة
تالله قد ظلم المشبه فاعتدی
حسن الغصون اذا اکتست اوراقها
وتراه احسن مایکون مجردا

دیورکه :

ـ سودیكمك قامت نازکی نفحات نسیمك لاابالیانه ایلشمسندن تمایل ایلدی . رخسار لطیفی سریان سرم ایله فی الحـال کلکون اولدی . او بر غزال بی مثـالدرکه کوزللکده تفرد ایدنجه کوکلم دخی عشقنده متفرد اولمشدر . کندیسنك قد موزونی جهل ایله نهال تازه یه تشبیه ایتدیلر . بو تشبیهی ایدنلر والله حدی تجـاوزله ظلم ایلدیلر ! تازه نهاللرك حسی سبز پوش اوراق اولملریله قائمدر . حال بوکه سودیکم لباسدن تجرد ایتدکجه دها کوزل اولور .

سکا ای نور مجسم نجه تشبیه ایده‌یم
یوق ایکن وجه شبه تازه نهال چمنی
او بولور جامهٔ سبزین ورقله رونق
سن ایسه احسن اولورسین چیقاروب پیرهنی

قطعه‌سی بو غزلك صوك بیتلرندن اقتباس ایدلمش اوله بیلیر .
ابن کمالك اولمق اوزره مشهور اولان بوقطعه یی مستظرف
مترجمی اسعد افندی « خیلی سال اول بو فقیر ابن‌هلال‌صابینك
کرك أخذ طریقیله اولسون کرکسه توارد قبیلندن بولنسون
بیتین اخیرین مذکورین معناسنده بر قطعه‌سنی کورمش‌اولوب
« سکا ای روح مجرد نجه تشبیه ایده‌یم — یوق ایکن وجه شبه
تازه نهال چمنی — او بولور کسوهٔ سبزین ورقله رونق — سن
ایسه احسن اولورسین چیقاروب پیرهنی » نظم ساده معناسیله
ترجمه یه جرأت ایتمشیدی » دیه‌رك بنسه‌مك ایستشمدر .

مردف شعر سویلمك خصوصی دخی بزه شعرای عجمدن
انتقال ایتمشدر . بالغای عربك اشعارنده ردیف کورلمز. بونکله
برابر مردّف اولان شعرك کندینه مخصوص برلطافتی اولدیغنی
انکار ایدیله‌مز . مثلا مردف بر غزل بلیغك مطلعی اوقوندیغی
وقت آنی تعقیب ایدن بیتلرده ردیفك نصل بر مهارتله تکرار
ایدلدیکنی کورمکه طبیعت منشوق اولور. ردیف تکرر ایتدکجه
تشوقی آرتار . ردیفسز شعرده ایسه بوحالت بولنماز. آنده‌یالکز
قافیه ذوقی واردر . حال بوکه طبیعته ردیفلی شعر سویلمك

رديفسز شعر سويلمكدن قولای كلير . چونكه مضامينی رديف جذب ايدر . طبيعت ده آنك جاذبه‌سنا قاپيلير كيدر . بونك ايچوندر كه اكثريا مردف اولان غزللر يك آهنك اوله‌ماز . شاعرك تعقيب ايتمك ايستديكی مضمون رديفه ياخود رديف اومضمونه اويماز. بو وجه ايله سويلنيلن غزل رديف اسارتی تحتنده اوله‌رق اتمام ايديلير . عيدانه بيتلری مضامين مختلفه‌يی حاوی بر شی چيقار . مردف اوليان غزللرده ايسه وزندن صكره يالكز قافيه غائله‌سی بولنه‌جغندن تعقيب مضمونده اوقدر كوجلك چكلمز . بناءً عليه بلاغتجه متساوی اولان و بری مردف . ديكری غير مردف بولنان ايكی غزلدن برنجيسی ايكنجيسنه ترجيح اولنور .

شوراسی ده اونودلمامليدر كه بعضاً رديف مضامين ابياتك يكديكره مرتبط اولمسنی ايجاب ايدر . مثلا (كوزلرك) رديفلی بر غزلده ايراد ايديله‌جك مضامين هب كوزلره ناظر اولمق طبيعی اوله‌جغندن اوغزل يك آهنك ديتيلجك صورتده وجوده كتيريلير . بالاده مندرج اولان (كالمره) رديفلی غزل ده بو قبيلدندر . اسماعيل صفا افنديك غزل آتيسی ده او يولده‌در .

سحابدر اولبور قطره بار صاعقه‌لره
هجوم ايدوب طوريبور روزكار طاغه‌لره
شو بحر اعظم طوفانخروشه دقت ايدك
باقك شو طاغلره . دهشت نثار طالغه‌لره

مشابه اولدی بولوتلرله طالغه‌لر طاغه
دینلمش اولسه بجا کوهسار طالغه‌لره

فلکله چارپیشه‌جقلر صانیرده دیر انسان
نمونهٔ غضب کردکار طالغه‌لره

صفا بوبوله دوام ایلمز کلنجه ربیع
سکونت آور اولور بی قرار طالغه لره

قطعه — مطلعی مصرّع اولمدیغی حالده یکقافیه اولان قطعه نظمدر .

اقلی ایکی بیت اولور .

بر قاچ مثال :

نوشِ فلکده در همیشه
خلقِ قدمکده در دمادم

اعجاز کف کلیم عمران
آثار دم مسیح مریم

حالتی

کرم مقاطعه سی تا زمان حاعدن
قالوب مزیده بر کیسه اولمدی طالب
کیمك نقود عطایاسی وار آنی آله‌جق
مکر جناب . . . . . . اوله راغب

خاکی

قلم اولسون الی اول کاتب بد تحریرك
كه فساد رقمی سوزمزی شور ایلر

گاه برحرف سقوطیله ایدر نادری نار
گاه بر نقطه قصوریله کوزی کور ایلر

فضولی

دست کوتاهمزی ایتمه‌مش الله رسا
منبع لطفنی یوقسه المزله قاپارز

بزه ویرسونمی خدا آب حیات توفیق
خضری بولسه‌ق ره ظلمتده کلاهن قاپارز

عزت ملا

یا رب نه اکسیلیردی دریای عزتکدن
پیمانهٔ وجوده زهراب طولسیدی

آزاده سر اولوردم آسیب درد وغمدن
یا دهره کلمسیدم یا عقلم اولمسیدی

ضیا پاشا

ارزان متاع فضل وهنر تا اورتبه کیم
بیك معرفت زمانه ده بر آفرینه در

ابنای دهر هر هنره آفرین ویرر
یا رب بو آفرین نه توکنمز خزینه در

نابی

لسقوحیه‌لی غالب نکات :

تجلی برق اورر بربر سواد داغ جانمدن
جهانده طورعشقم نور اقار هر کلستانمدن

مطلعيله باشلايان نشيدهٔ مشهورەسنه ينه كندى طرفندن :

نوله باغ جهانده اولسه مهروماهدن مشهور
بو قطعهم تازه بركلدر گلستان بيانمدن

بيتيله قطعه اطلاق اولنمسى (قطعه) نك معناى لغويسنه گوره اولمق لازم كلير . چونكه يوقاريده ايما اولنديغى اوزره قطعهده مطلع مصرّع اولمامق شرطدر . اصطلاحه مراجعت ايدلديكى صورتده ذكر اولنان نشيده يه (نظم) دينلمك اقتضا ايدر .

نظم — (نظم) ايله (قطعه) بيننده شو قدرفرق واردر : مطالع نظمده مصرّع ، قطعهده غير مصرّع اولور .

***

١

رباعى — رباعى — بحر هزجك اخرم واخرب [*] اولان وزنندن مأخوذ بروزن مخصوص اوزره سويلنيان ايكى بيتدن عبارت نظمدر .

رباعينك برنجى ، ايكنجى مصراعلريله دردنجى مصراعنده قافيه بولنور . اوچنجى مصراعده قافيه بولنمق شرط اولمديغندن او مصراع اكثريا قافيهدن آزاده قالير . اوچنجى مصراعى دخى

[*] عروضيون اصطلاحنده (خرم) (مفاعيلن) ركننك ميمى اسقاط ايتمكدر . بو حالده (فاعيلن) قالير . آنك يرينه (مفعولن) اقامه اولنور . (خرب) دخى (مفاعيلن) ك ميمى ايله نونى اسقاط ايتمكدر . بوحالده (فاعيل) قالير . آنك يرينه ده (مفعول) اقامه اولنور .

رباعی مصرّع

قافيه دار اولان رباعی یه (رباعیٔ مصرّع) نامی تخصیص ایدلمشدرکه بیت ثانیسی مصرّع اولان رباعی دیمکدر .

رباعی وزناً یکرمی درت درلو اولور . بو نوعلر (اخرم) و (اخرب) عنوانلریله ایکی یه منقسمدر . بو قسملر اون ایکیشر نوعی شامل اولدیغندن مطلقا رباعینك نوعی یکرمی درده بالغ اولمقده در .

قسمیندن برینك جزء اولی (مفعولن) اولور . بوكا (اخرم) نامی ویریلیر . دیكر بینك جزء اولی (مفعول) بولنور . بوكا (اخرب) تسمیه اولنور . اسهل والطف اولان قسم ثانینك آهنگنه متابعت دها زیاده موافق طبیعت اولدیغندن اغلب رباعیات اخرب واقع اولور .

(مدرسه خاطره لری) مندرجاتندن اولان (شعرده رباعی) بندنده رباعینك ذكر اولنان یكرمی درت نوعی ایچون بر ره مثال كوسترلمش ایدی . بوراده مختلف بعض امثله ایرادیله اكتفا ایده جكز :

مشاطه دكل قید علایق لایق
هر كز غم روزكاری چكمز عاشق
قید غم روزكار بر علتدر
اول علته عشقدر طبیب حاذق

فضولی

ارباب كمال بیشوان نیلر
شهراهی بولان راهنمایی نیلر

اسباب یقین دلیله محتاج اولماز
سکن حرم قبله نمایی نیلر [*]

سید وهبی

دلدن هوس عارض آلك چیقماز
مانند سویدا غم خالك چیقماز
چشمدن اگرچه نقش عالم چیقدی
بر وجه ایله تصور جمالك چیقماز

فصیح دده

سینه‌مده یانار نار تجلا در بو
تکریم اولنسان آدم معنادر بو
فتحنده فلاطون خرد عاجزدر
دل زمنه بر نکتهٔ عرا در بو

اسرار دده

رباعی (ترانه) و (دوبیت) نامل یله دخی یاد اولنور. ترانه ، دوبیت

ساحر یسین ای ترانه پرداز شهیر
بر نغمه ایله بیك كوكل ایتدك تسخیر
تهییج طبیعت ایتدی اهنك نوك
یکدن سکا بر ترانه ایتدم تحریر

رباعیسنده ایکنجی (ترانه) رباعی معناسنده قوللانلمشدر

[*] سید وهبی بو مضمونی :

مستغنی ارشاد اولور ارباب حقیقت
سکان حرم بیلر ایمش قبله نمایی

صورتیله‌ده افاده ایتمشدر .

. نديمك :

حالى اوج رباعيده اوچار عنقاكبى

ديمسندن دخى آكلاشلديغى وجه ايله عثمانليلرك اك چوق واك كوزل رباعى سويلين شاعرى عزمى زاده حالتى اولمق لازم كلير . مشار اليهك بر مجموعهٔ مخصوصه تشكيل ايتديكى ترجمهٔ حالنده محرر بولنان رباعياتندن يك آزى رسيدهٔ نظر استفاده من اولمشدر .

عجمده اك بيوك رباعى ناظمى :

قومى متفكرند در مذهب ودين
جمى متحيرند در شك و يقين
ناكاه منادئ بر آيد زكمين
كاى بى خبران راه نه آنست و نه اين

ديمش اولان عمر بن الخيامدر . عربده ايسه اك لطيف، اك عاشقانه ترانه لر حضرت عمر بن الفارضدن ايشيدلمشدر . شو رباعى مشار اليهكدر :

روحى لك ياز ائر فى الليل فدا
يا مونس وحشتى اذا الليل هدى
ان كان فراقنا مع الصبح بدا
لا اسفر بعد ذاك صبح ابدا

(تجاهل عارف) مبحثنك نهايتنده ايما اولنديغى اوزره بز رباعيده بيت اولك دخى غير مصرّع اولمسنى تجويز ايدرز .

✻✻✻

مثنوى — هر بيتى باشلى باشنه مقفى اولان نظمدر. نظمك بو درلوسى الك زياده حكايات قبيلندن اولان آثارده يا قيشيق آلير .

مثنوى

مثال :

آفتاب قريش اولنجه عيان
ظلمات اوزره اولدى نورفشان

نور وجهى اولنجه پرتو بار
سينه‌لر اولدى مطلع الانوار

مست شير اولكن ايلدى عربى
كوثر نطق جانفزاى نبى

قيلدى الله او قوم فيروزى
شرف اندوز وحدت آموزى

آز زمان ايچره ايلدى رهبين
اندلس خلقنى اونور مبين

نور علم اول دياره عكس ايتدى
ظلمت جهل محو اولوب كيتدى

ديكر :

جعبتى سير ايت كيديور صانكه جهاده [*]
دين غيرتى سوق ايتمش آنى فتح بلاده

[*] وقتيله اوروپادن قدس شريفه طوغرى حركت ايدن اهل صليب هنكامه‌سى .

طوفان جنون دیمسه بو طغیانه سزادر
هم قهقهه زا طوغریسی هم گریه فزادر

آلدقلری هر ناحیه بر مسلخه دوندی
قالدقلری هر بلده‌ده بیک عائله سوندی

اول طائفه‌یه پیشرو اولمشدی دواهی
دنیایی خراب ایتدی زهی جند الٰهی

مربع

مربّع ـ هر بندی درت مصراعدن مرکب اولان نظمدر .

برنجی بندده دردنجی مصراعك دیگر اوچ مصراع ایله همقافیه اولمسی شرط دکلدر . دردنجی مصراع تکرار ایدرسه آکا (مربع متکرر) نامی ویریلیر .

مثال :

حاصلم برق حوادثدن ملامت داغیدر
مسندم کوی ملامتده فنا طوپراغیدر

زار کوکلم تنده‌زندان بلا طوتساغیدر [*]
رحم قیل دولتلو سلطانم مروت چاغیدر

ع

دور جورندن تن وجانده راحت قالمدی
صورت حالمده آثار فراغت قالمدی

[*](طوتساق) اسیر دیمکدر .

محنت وغم چکمکه من بعد طاقت قالمدی
رحم قیل دولتلو سلطانم مروت چاغیدر

۶

کور فضولینك رخ زردنده اشك آلنی
پردهٔ ادبار طوتمش صورت اقبالنی

درد مند کدر عنایتلر ایدوب صور حالنی
رحم قیل دولتلو سلطانم مروت چاغیدر
فضولی

برمربعی تشکیل ایدن بندلرك دردنجی مصراعلری تکرر ایتمیوب ده قافیه‌جه یکدیکره توافق ایدرسه آکا (مربع مزدوج) تسمیه اولنور. (وقا ایله صفا بیننده مشاعره) سرلوحه‌سیله یازیلان منظومهٔ آتیه مربع مزدوجك ایکیشر ایکیشر توافق ایدن قسمندندر:

و — المده ساغر ایسترم
یانمده دلبر ایسترم
ترانه پرور ایسترم
برم ده کلشن اولملی
ص — بخاری وار می استم
اوزون کیدرنی ایستم
خلاصه: برشی استم
فقط کوکل شن اولملی
و — جهانی طوندی دودغم
کورنمیور حدود غم
آلای آلای جنودغم
نصل مظفر اولملی

ص ـ هجوم ایدنجه غم سکا
بنم کبی کورین آکا
طورری قارشی باق بکا
ار اولملی ار اولملی

و ـ زمانه خلقی بی وفا
نه‌در بو چکدیکم جفا
جهانده کورمدم صفا
او باشقه عالم اولملی

ص ـ سن آکت جفا ایکن
جفادن اشتکانه‌دن
وفالی آدم ایستین
و فالی آدم اولملی

✻✻✻

مخمس — مخمس ـ هر بندی بشر مصرعدن مرکب اولان نظمدر .

مخمس متکرر — بشنجی مصراع تکرر ایدرسه آکا (مخمس متکرر) نامی ویریلیر . مربعده اولدیغی کبی مخمسك دخی برنجی بندنده بشنجی مصراعك دیکر درت مصراع ایله همقافیه اولمسی شرط دکلدر.

مخمس مزدوج — برمخمسی تشکیل ایدن بندلرك بشنجی مصراعلری تکرر ایتمیوب ده قافیه‌جه یکدیکره توافق ایدرسه آکا (مخمس مزدوج) تسمیه اولنور .

خوش کلدك ایا خدیو اکرم
لطفکله کوکلر اولدی خرم
شاد اولدی مکارمکله عالم
هرکونه مآثرك دمادم
آرایش عرصهٔ جهاندر
رأیکله ایدر زمینی تسخیر
کردون کهن دیدکلری پیر
کیم سنده کی پاك رای وتدبیر
چرخك النه کشیده شمشیر
بازوسنه آهنین کماندر
باب کرمك جهانه مأوا
فخر ایتمه ده خدمتکله دنیا
ای صدر کزین عالم آرا
تشریفك ایله بو صدر والا
مغبوط فراز آسماندر
ندیم

مخمسك بندلرنده تکرار یاخود قافیه جه یکدیکره توافق ایدن شی مطلقا مصراع اولمق لازم کلمز ، بعضاً بیت ده اوله بیلیر .
مثال :

سایهٔ دیکر کوزنم مستظل یار ایکن
سایه حواه اولسونمی فکرم بوبله برتوبار ایکن
سایهٔ طوبایی اکمم نونهالم وار ایکن
وار ایسه بدن جدادوشسون رجالك سایه سی
الویرر بر شاعره برنونهالك سایه سی

کرچه مهر دور فیض اولمقله بولدم اشتهار
پاینه دوشمك مراقدر هر اقشـام سایه وار
بنده مستغنی طبیعت' نونهـالم سایه دار
وار ایسه بندن جدا دوشسون رجالك سایه‌سی
الویرر بر شـاعره برنونهـالك سـایه‌سی

✻

مسدس — مسدس ـ هربندی آلتیشر مصراعدن مرکب اولان نظمدر .

مسدسده درت مصراعدن صکره بر بیت ایراد اولنور .

مسدس متکرر — بوبیت تکرر ایدرسه آکا (مسدس متکرر) نامی ویریلیر تکرر ایتمیوب ده دیکر اوچنجی بیتلرله قافیه‌جه توافق ایدرسه آکا

مسدس مزدوج — (مسدس مزدوج) تسمیه اولنور .

واصفك :

کیم اولور زور ایله مقصودینه رهیاب ظفر
کلیر البته ظهوره نه ایسـه حکم قدر
حقه تفویض امور ایت نه الم چك نه کدر
قیل سوزم عارف ایسه‌ك کوش قبوله کوهر
محنتی کندیه دوق ایته‌در عالمده هنر
غم وشـادیٔ فلك بویله کلیر بویله کیدر

بندینی محتوی اولان مسدس متکرر . فضولینك :

دون سایه صالدی باشمه بر سر و سر بلند
کیم قدی دلربا ایدی رفتاری دلپسند
کفتاره کلدی تا که اچوب لعل نوشخند
بر پسته کوردم انده دوکر ریزه ریزه قند
صوردم مکر بو درج دهندر دیدم دیدی
یوق یوق دوای درد نهانکدر سنك

بندینی مشتمل بولنان مسدس دخی مزدوج قیلدندر .

مربع ومخمسده اولدیغی کبی مسدسك دخی برنجی بندنده اوچنجی بیتك دیکر درت مصراع ایله همقافیه اولمسی شرط دکلدر .

مسمط ـ بیتلری اکثریت اوزره قافیه‌لی جزءدن متشکل اولان نظمدر .

مسمط

مثال :

کوکلم لیال فرقتك بیدار یا رب خوابیدر
فکر ایتدیکم بر افتك دیدار نور افشانیدر

عکس ایتدی بیك واحسرتا طاغلرله چیقدم آشنا
هر طاغده‌کی قلبی صدا اقفا ایتك افغانیدر

بیهوده دوشنش یاره‌دل دلبردر سنك خاره دل
چوقدن بری بی‌چاره‌دل نالنده هجرانیدر

اولمقده‌در دامنفشان فیض حقیقتدن جهان
لبریز فریاد اولمیان یارب کیمك وجدانیدر

ای فارسانك سروری اول سن ده بنلکدن بری
زیرا جهانك هر یری بر امتحان میدانیدر

نفعینك مشهور قصیدهٔ ربیعیه‌سی سراپا بویولده‌در . مسمط کوزل یازیلیرسه پك دلنشین اولور .

(مربع) مبحثنده مندرج اولان (وفا ایله صفاییننده مشاعره) منظومه‌سی شو صورتده یازیلیرسه مسمط نوعندن عد اولنور :

المده ساغر ایسترم یانمده دلبر ایسترم
ترانه پرور ایسترم برمده کلشن اوللی

ترجیع بند — ترجیع بند ـ مختلف القوافی برقاچ قسمدن مرکب اوله‌رق هر قسمنك نهایتنده یالکز بر بیت تکرار ایدیلان نظمدر .

ترکیب بند — قسملرك نهایتلرنده باشقه‌جه برر بیت ایراد اولنورسه آکا (ترکیب بند) دینیلیر. مثال اوله‌رق ضیا پاشانك الك کوزل واك مشهور اثرلرندن اولان ترجیع بند ایله ترکیب بندی اخطار ایدرز .

ترجیع خانه، ترکیب خانه، واسطه، بند — ترجیع بندك هر قسمنه (ترجیع خانه) ، ترکیب بندك هر قسمنده (ترکیب خانه) تعبیر اولنور . کرك ترجیع بندك، کرك ترکیب بندك اقسامی آره‌لرنده بولنان بیتلره (واسطه) یاخود (بند) نامی ویریلیر. برقسمه واسطه‌سیله برابر (بند) دینلدیکی ده واردر .

ضیا پاشانك كنجه ده قدر روحئ بغدادینك مشهور اولان
ترکیب بندینه شعرا طرفندن یازیلان نظیره لردن هیچ بری
آنده کی لطافته حقیله اشتراك ایده مه مش اولدیغی حالده پاشا
نظیره کوپانك جمله سنه تقدم ایتمك کبی عالم ادبیاتجه حقیقةً بیوك
صاییله جق بر موفقیته مظهر اولمشدر . حتی روحی یه خطاباً :

میدان سخنده یوق ایکن سن کبی برار
برشاعر روم اولدی سکا شمدی برابر

دیمسی فخریه سویلمك دکل ، تواضع کوسترمك قبیلندن عد
اولنسه لایقدر . ترجیع بندی ایسه اشتمال حکم جهتیله البته
ترکیب بندینه فائقدر . کمال بکك :

ترجیع ایله فکری قیلدك اعلا
ترکیب ایله شعری ایتدك احیا

اعترافی حقیقته موافقدر .

ترجیع بند سویلمك ترکیب بند سویلمکدن کوجدر .
چونکه ترجیع بندده سرد ایدیله جك افکار دائما بر نقطه
اوزرینه کیدر . یوز یکرمی بیت سویلیوب ده هر اون بیتده کمال
مناسبتله بر کره :

سبحان من تحیر فی صنعه العقول
سبحان من بقدرته یعجز الفحول

دیمکده کی اشکالی شاعر اولانلر تقدیر ایدرلر . ترکیب بندده

ایسه افکارینه مناسبت دائره‌سنده اولمنله برابر نقاط مختلفه‌یه توجه ایده‌جکندن تنظیمنده او درجه صعوبت چکلمز .

تربیع

تربیع اولدن سویلنلمش بر منظومه نك هر بیتی مطلعده هر ایکی مصراعیله ، دیکرلرنده یالکز برنجی مصراعیله همقافیه اولمق اوزره ایکی مصراع ضم ایده‌رك درت مصراعه ابلاغ ایلمكدر .

مثال :

آلدم آتش بر زمان بر آتشین رخساره‌دن
فرق اولنمز شمدی بر آتشفشان سیاره‌دن
« ویردم آتش دللره سوز دل آواره‌دن
« ایلدم ایجاد بیك یانغین بر آتشپاره‌دن

§

بیم هجرك ویردی دهشت طبع غمپروردمه
ایله کل انصاف باق بر کره روی زردمه
« چاره سازم ، کیتمه کیم روز فراقك دردمه
« قطع امید ایتدیکم کوندر حصول چاره‌دن

§

وارسون اولسون شیوهٔ ایران طباع ناسده
باشقه‌در فکرم ، دکلدر طبعم اول مقیاسده
« کرچه مهلك بر تأثر وار دل حساسده
« اشتکا ایتمز عجم طرزنده سینه‌م یاره‌دن

§

چشم بی فریاد چشمه انکله پر آب اولمه‌ده
جسم لاغر تاب هجر انکله بی تاب اولمه‌ده
« طفل نوسودای دل کیتدکجه بی‌خواب اولمه‌ده
« کرچه درقید اولدیغم یرقالمیور کهواره دن

§

دقت ورقت ایدر اربابنی محنت سرشت
راحت ایتمك ایستین دل اولمسون دقت سرشت
« سالب آرامدر نابی دل رقت سرشت
« مالك اولسه‌م کاشکی بر قلبه سنك خاره‌دن

ایکی مصراعه کذلك ایکی مصراع ضمندن اوچ یاخود درت مصراع ضمی ــ ضمیمه‌نك اصلدن زیاده اولمسی اصل ایله متساوی بولنمسندن دها طبیعی کورنمسنه مبنی ــ انسب اولدیغندن تربیع الك زیاده غزله یاقشدیغی حالده (تخمیس) ویا (تسدیس) قدر لطافتلی اولمق استعدادینی حائز بولنه‌ماز .

تربیعده الك زیاده دقت اولنه‌جق جهت ضمیمه‌نك معنیً اصله کمال ارتباطیله برابر لفظاً دخی آنکله هم‌آهنك اولمسیدر. اکثریا اولدیغی وجه ایله اصل باشقه برشاعرك اثری ایسه تربیع سراپا بر طبیعتك محصولی کبی کورنملیدر . بویله اولمیوب ده ضمیمه اصله نسبتله آشاغی بولنورسه یامه کبی کورینه‌رك اصحاب ذوقی مجبور تبسم ایدر . بو ملاحظه (تخمیس) ایله (تسدیس) ه دخی شاملدر .

(تربیع) ایله (مربع) بیننده کی فرق تعریفلرینه مراجعتله آکلاشیلیر. هر تربیعدن بر مربع وجوده کلیرسه‌ده آکا اصطلاحاً مربع دینیله‌مز. تربیعك میدانه کتیردیکی مربعه‌ینه تربیع تعبیر اولنور.

تخمیس

تخمیس — اولدن سویلنلمش بر منظومه نك هر بیتنی مطلعده هر ایکی مصراعیله، دیکرلرنده یالکز برنجی مصراعیله همقافیه اولمق اوزره اوچ مصراع ضم ایده‌رك بش مصراعه ابلاغ ایلمکدر.

تخمیس اکثریا غزلده اجرا اولنور.

مثال:

شو بر غریب کبی وقت احتضارنده
که پاره پاره کفن دوش انتقارنده
انین حسرت ایدر قبر بیك کنارنده
« نه‌در اونوحه شو ویرانه‌نك جوارنده
« طوقندی خاطرمه حال انکسارنده

§

نه ذوق الفت یارانه شوق اس کتاب
شرابدر بکا امداد ایدن شراب شراب
دوشوب برهنه سر آلودهٔ غبار وتراب
« دکل غریب بولنسه‌م مدام مست خراب
« مسافرم وطنك بر خرابه زارنده

§

نه درد در که ایدر بویله زار زار بنی
نه بختدر که ایدر بویله بی قرار بنی
ایدن نه در بیلەم بویله بی مدار بنی
« هواده یاپراغه دوندردی روزکار بنی
« خزانه منتظرم عمرمك بهارنده

§

زیانه چیقدی بتون انتفاع ملك وجود
یتر بکا یتر اولدی صداع ملك و جود
وطنده اولسه چکلمز نزاع ملك و جود
« ایدرسه دل یری واردر وداع ملك وجود
« غریبه یر بولنورمش عدم دیارنده

§

رجای بده ایله دستبوس خمارم
شرابسز طورەمم نشئەدن ده بیزارم
شو بزم کهنه ده بر سودسز کنهکارم
« قرار یاب اولەمم کرچه مست سرشارم
« حسد اورنده که آسوده در مزارنده

§

روای (اکرم) اونوتق اومهر غناجی
روادە اولسه نه ممکن کوکلدن اخراجی
خیاله بارقەلر صالدی شوق منهاجی
« کوکل اونوسفر نور طلعتك (ناجی)
« یانار قیامته دك نار انتظارنده

(تخمیس) ایله (مخمس) بیننده کی فرق تعریفلرینه مراجعتله آکلاشیلیر . هر تخمیسدن بر مخمس وجوده کلیرسه ده آکا اصطلاحاً مخمس دینیلمز . تخمیسك میدانه کتیردیکی مخمسه‌یه تخمیس تعبیر اولنور .

تسدیس

تسدیس — اولدن سویلنلمش بر منظومه‌نك هر بیتی مطلعده هر ایکی مصراعیله ، دیکرلرنده یالکز برنجی مصراعیله همقافیه اولمق اوزره درت مصراع ضم ایده‌رك آلتی مصراعه ابلاغ ایلمکدر .

تسدیس اکثریا مطلع منتخبه‌ده اجرا اولندیغندن شویله‌ده تعریف اولنه بیلیر: اولدن سویلنلمش بر مطلعی برنجی بندده آنك هر ایکی مصراعیله همقافیه اولمق ودیکر بندلرده یالکز مصارع ملحقه بر برلریله مقفی بولنمق اوزره درت مصراع ضم ایده‌رك آلتی مصراعه ابلاغ ایلمکدر .

مثال :

هجراندن شکایت

یقیلوب قصر فلك خاك ایله یکسان اولسه
مهر و ماهی عدمك قعرینه غلطان اولسه
عالمك عنصر واجزاسی پریشان اولسه
غرق طوفان قضا لقمهٔ نیران اولسه

دار دنیا دلی کوکلم کبی ویران اولسه [*]
« نه جهان اولسه نه جان اولسه نه هجران اولسه

§

هجره دوشدم بنه چشمانمه تار اولدی جهان
یانغه ده آتش سیال کبی جسمی جان
نه یمان درد ایمش الله بو درد هجران
اوله شاید که خلاصه بو بلادن امکان
« دار دنیا دلی کوکلم کبی ویران اولسه
نه جهان اولسه نه جان اولسه نه هجران اولسه

§

آهنك سوزشنه باقدك ای ماه جمال
ایلدك (اکرمی) هجرکله پریشان احوال
ایده‌رك یأس ایله قورتلمغه بیك چاره خیال
کلیور خاطره بی چاره لکمدن بو مآل
« دار دنیا دلی کوکلم کبی ویران اولسه
« نه جهان اولسه نه جان اولسه نه هجران اولسه

(تسدیس) ایله (مسدس) بیننده‌کی فرق تعریفلرینه مراجعتله آکلاشیلیر. هر تسدیسدن بر مسدس وجوده کلیرسه‌ده آکا اصطلاحاً مسدس دینیله‌من . تسدیسك میدانه کتیردیکی مسدسه ینه تسدیس تعبیر اولنور .

[*] بو مطلع یحیی بککدر .

تهزیل

تهزیل — جدی بر اثری هزل صورتنـه قویمق ، تعبیر دیکرله : هزل صورتنده تنظیر ایتمکدر .

تهزیل — که اکثریا نظمده اجرا اولنور — دائرهٔ ادبدن چیقلمامق شرطیـله لطائف ادبیه‌دن معدود اولور . بو یولده اسلاف ایچنده الك زیاده مشهور اولانلردن بری :

بیا بیا نکهی کن زمن بخــواه مرکب
چیقار بودمده‌دیکدن‌عجب سیاه مرکب

دیمش اولان (مرکبجی هوایی) درکه بعض تهزیلاتی اصللریله برلکده بر وجه آتی ایراد اولنور :

درد سردن نیجه آزاد اولور اول طائفه کیم
باده نوش ایلیه‌جك پرده گلاب ایسترلر
سن همـان دلده‌کی نقش هوسی محو ایله
سندن ای خواجه نه دفتر نه کتاب ایسترلر

نابی

صانجیدن قیشده نیجه قورتیلور اول طائفه کیم
چوربا نوش ایلیه‌جك پرده خوشاب ایسترلر
سن همان قیشده چارقسز قومه شاکردلری
سندن ای اوستا نه قالچین نه جوراب‌ایسترلر

هوایی

دلی نه نائل ذوق و صـال یار ایده بیلدك
نه قائل الم کنج انتظـار ایده‌بیلـدك

رجای وصل ایله اول شاهه عرض حاللر ایتدك
نه بر محلی دیدردك نه در کنـار ایده بیلدك
نابی

دلی نه مائل وادیٔ کسب وکار ایده بیلدك
نه سـائل در نابسـتهٔ کبار ایده بیلدك
بیوك صاریق ایله شـاکردمز بو بابه کتیردك
نه بر افندی دیدردك نه کیسه دار ایده بیلدك
هوایی

کردون ویردی چهرهٔ مهر ومهه کسـاد
حفظ غبـار خاطرمه بر یر ایستسـه م
نابی

شـاکردلر سیلر سـو بورر خردوانی هپ
دکانده بوریا بوله‌م مندر ایستسـه‌م
هوایی

طاغتدك خواب ناز یاری ای فریاد بیلرسین
ایدوب فتنه‌یله دنیایی خراب آباد تیلرسین
بهایی
طاغتدك آربه وبوغدایمی ای باد نیلرسین
ایدوب خرمنکهم یکسر خراب آباد نیلرسین
هوایی

طر بزونی حافظ زهدی افندی مشهور :
بر ملکسیمایی کوزلر کوزلرم

نقراتلی شرقی‌یی :

اولم اوچ بیك بش بیك آلتون طالبی
جونکه بوقدر بویله امیدك دیی
شمدیلك اولسه بکا کافی کبی
بر بشی بر یرده کوزلی کوزلرم

یوللو تهزیل ایتمش ایدی .

توصیف — برشیئی کوز اوکنه کتیره‌رك تجسیم ایده‌جك صورتده او شیئك حالنه مناسب بر طاقم تعبیرات ایله تعریف ایتمکدر .

بو یولده تعریفی مشتمل اولان اثرده‌ده توصیف دینیلیر .

مثال :

سلطان سلیم قامتی طوله مائل ، کیکلری قالین ، اوموزلرینك آره‌سی غایت واسع ، وجودینك نصف اعلاسی نصف اسفلندن قیصه ، باشی بیوك ، قاشلری چاتیق ، یوزی مدور وقرمزی ، بییقلری چهره‌سنه بر غریب هیبت و . د حالده بیوك ، آرسلان کبی آغزی ایری ، چکه کیکی واسع وقوی بر دهشتلی قهرمان ایدی . هله جبهه‌سنك انتظام ونورانیتیله کوزلرینك کاه بر فکر حکیمانه کبی منظورینك کوکلنده اولان اك پنهان کوشه‌لره دخول ایدر یولده وکاه بوزبان کویا کبی نظرلره افشای مرام ایدر صورتده باقشلری استعدادینك فوق العاده‌لکنه برر واضح برهان ایدی . سیرنده ایسه قدرتك نادراً تزیننده بذل کمال ایتدیکی خوارق عادانده

معدود بر ذات اوله رق علو همت ، متانت عزم ، کبر نفس ، اتساع تصور ، حدت ذکا ، عمق نظر ، سرعت انتقال ، اصابت ظن ، جلادت فطریه ، مهارت حربیه ، میل انقلاب ، تحقیر عادات ، نفوذ امر ، القای دهشت ، شدت شکیمه ، غلبهٔ مشکلات ، نفرت لذائذ ، استخفاف حیات کبی هر بری بر قهرمانه سرمایهٔ افتخار اوله حق بر چوق مزیات جلیله یی جامع اولمغله برابر فطرتنده شهوت وراحته انهماك اولمامق جهتیله خالی زمانلرینی صحبت علما ومذاکرهٔ علوم ایله امرار ایتمش ایدی .

کمال

توصیفاتده تفصیلات زائده دن احتراز ایله برابر لزومی قدر ایضاحات اعطاسنه اعتنا ایدلملیدر . توصیف بر صورتده اولملی که مقتضای حاله نظراً آ نده نه زیاده ، نه ده نقصان گورلملی . بر طاقم زوائدی مشتمل توصیفات فنا یازلمش رومانلرده پك چوق بولنور « بو آلو » نك دیدیکی کبی بر کاشانه توصیفنده قرق صحیفه یازی اوقونماز .

توصیفاتده لزومنه گوره طمطراقلی ، پارلاق الفاظ وعبارات قوللانمق ممدوح اولمقله برابر اغراقات ایرانیه یی تنظیر ایدرجه سنه کیفیتی طبیعیلکدن چیقارمق مقدوح اولور . هنر توصیفه طبیعیلك ایچنده بر شعشعه ویرمکدر . بر پنجره جامنی گونشدن دها ضیادار گوسترمکه قالقشمق عیبدر . نابینك :

آیا صوفیه خود او اعجوبهٔ دهر
قبه سی ثامن اجرام سپهر

بیتنده کی قبه ایله نفعینك :

نه در اوقصر معلی کنـار دریاده
که عکس قبه‌سی اولمش نظیرهٔ گردون

بیتنده‌کی قبه عکسنه باقه‌جق اولسه‌ق نه‌لطافت کوره‌بیلیرز ؟
اسکی آثار ادبیه‌مزن ایچنده فنا توصیف ایچون مثال نه قدر چوق
ایسه ایی توصیف ایچون مثال اودرجه آزدر . بونك سببی قدمای
ادبانك ایشی طبیعیلکدن چیقارمغی بر بیوك معرفت عد ایتمش
اوللریدر . مثلا برطاغ توصیف اولنه‌جق ، آنلرك مذاقنه‌کوره
« چون فراز کوهه یتدی بر سرا فراز گوردی که سایهٔ دامنی
سر آسمانه سایبان وز بانهٔ تیغی‌خنجر مریخ ایله همزبان » یاخود
« ناکاه برکوهه ایردی که علو مرتبه‌ده شرفه‌سی کنکرهٔ افلا که
همسر وغایت عظمتدن کرهٔ زمین زیر دامننده برتودهٔ احقر» [*]
کبی بر طاقم یاوه‌لر سـویلنلملی . بویله شیلردن آرتق نفرت
ایدلدی . واقعا مبالغه‌سز ادبیات اوله‌ماز ، حتی ادبیات ایچون
مبالغه بر لازم غیر مفارقدر اما بویله‌لرینی سـلامتدن بهره دار
اولان هیچ برطبیعت قبول ایتمز . بونکله برابر مثلا عزت ملانك
بر مطبب حقنده‌کی :

اوتقلنله چوکدی کلوب مندره
مریضی باتیردی همان قانتره
کوروب آنی علت فرار ایلدی
صاووشدی دیو افتخار ایلدی

[*] بوعباره‌لر (همایونامه) دندر .

توصیفی مبالغه‌لی اولدیغی ایچون رد اولنه‌ماز . الك كوزل توصیفاتدن اولمق اوزره كمال بكك كلیبولی‌یه عائد اولان (توصیف غروب) نی اخطار ایدرز . (ده‌لیل) دن مقتبس اولان شو پارچه‌یی دخی اسلوب ساده ایله یازلمش بر توصیف اولمق اوزره عرض ایلرز :

آغاز پرواز

باقكز شو یاورو قوشجغزی طیرانه آلشدرمغه آناسی ، باباسی نه‌قدر جدی بر غیرت شفقت پرورانه ایله چالیشیورلر !

وقت آقشام ، طبیعت سكون حالنده ، هوا لطیف وخوشبو ، اورته‌لق یشیلك .

طائر نورسیده لطافت ایچنده بولنان اطرافه باقه باقه كندنده بر شوق پرواز حس ایدرك مینی مینی قانادلرینی آچوب او زمانه قدر محبس تربیه‌سی اولمش اولان یووه‌دن بركره هوالانیر ، چیقار . جوارده بولنان بر آغاجك اینجه دالی اوزرینه قونه‌رق دال ایله صاللانمغه باشلار .

اوچه بیله‌جكنده تردد اوزره بولنور .

بر آره‌لق تتره‌مكده اولان قانادجقلریله برتجربهٔ طیران اجراسنه‌دها جسارت ایده‌جكی آكلاشیلیر . ینه طورر . اوچمغه یلتنیر .

بو یلتنشلر اثناسنده تلاش ایچنده بولنان والدینی نو هوس یاوروجقلرینك اطرافنده اوتیشه اوتیشه اوچیشه‌رق حس احترازینی تعدیل ایله كندیسنه جرأت جدیده ویرمكه سعی ایدرلر . بوكره دخی كمال احتراز ایله پرواز ایدر . بر آز كیدر ، اوچه بیلمكده اولدیغنی كورنجه آرتق اجنحهٔ نورسته‌سنه كركی كبی اعتماد ایده‌رك ، انبساط ویره‌رك یول آلمغه باشلار .

هوا بوبار لطیفی قوچاغنده بر آز كوتوردكدن صكره اوراده‌كی

چنستان اوزرینه خفیفجه براقیورر . پدر ومادر کمال افتخار ایله نغمهٔ مسرتلرینی تکرار ایدرلر .

نو طیران یاوروجق بودفعه دها جسورانه برطور ایله قالقه‌رق پروازه آغاز ایلر . ینه دوشر . ینه قالقار .

بویله دوشه قالقه عاقبت قادرلرینه جدآ کووه‌نه بیله‌جك برحاله کله‌رك بی پروا پرواز ایدر کیدر .

ایشته اوزمان والدینیله کندی بیننده تعاطی اولنان دلفریب آوازه‌لر اجرای وداع خدمتنی ایفا ایلمش اولور .

اعنات

اعنات سجع ویا قافیه ده بونلرك صحتنده دخلی اولمیان برحرفی التزام ایتمکدر .

مثلا (کمال) و (مثال) کلمه‌لرندن یاپیلان سجع ویا قافیه صحت اوزره بولنور . فقط (کمال) ه (جمال) ترفیق ایدیلیرسه (م) حرفی التزام ایدلمش اولور . بوصنعت لفظیه (التزام) و (لزوم مالایلزم) عنوانلریله دخی یاد اولنور .

مثال :

« داخل حکومتمه‌خودبخود دخوله فرد آفریده جسارت ایده‌من ایکن نصل کله‌بیلدیکز ومؤاخذه وجزادن نه وجه ایله قورتیله‌بیلیرسکز؟ » یوللو خطاب وعتاب (١) وبوزندن لمعان ایدن شعلهٔ مسروریتی ستر واخفادٔ بیچ وتاب (٢) ایلدکده . . .

کامل پاشا

دیگر :

نسستور وقلوقتت مخطئه نیتنه خبه سنه کلمه‌رك ندامت علنیه‌سنی کوردکلرنده معامله مؤاخذه‌یی لسان تسلیته تبدیل (۱) ویأس وفتورینی تعدیل (۲) ایلدیلر ایسه‌ده . . . کذا

دیگر :

دنیاده شرف انسانیت فیض معرفتدن عبارتدر ، بوقسه نصاب علمه مالك (۱) ویا تحصیلنه سالك (۲) اولمیان عوامك هوامدن هیچ فرقی اوله‌ماز . کمال

دیگر :

بر واقعه در بوقلبـه عائد
اولماز صانیرم بیـانی زائد
مضمون حزینی اشـتکادر
تأثیری مهیج بـکـادر
معذور طوتار بلا شناسـان
یازمازدم اولیدی کتمی آسان
زائد کورن اهل دل دکلدر
انسان قیلغنده آب وکلدر
کیم دیردی کوکل کلیر بوحاله
امکان وبر یبور قضا محاله
واسعدی خیالك مسـیری
اولماز ایدی بر برك اسیری
هر حاله التحاق ایدردی
اکنجه‌سی چوقدی یوقدی دردی

ایواه دکشدی شمدی حالت
ایلر بو اسارته دلالت
الله بیلیر که بر زماندر
وردم کیجه کوندور الاماندر
برآه کسلدی جسم مجروح

ایاس بك

سجع مقید
قافیهٔ مقیده

بویولده اولان سجع وقافیه‌لره (سجع مقید) و (قافیهٔ مقیده) دینیلیر .

اعنات طبع وسمعه غایت حوس کلیر بر کلفتدر . سوزك جریان طبیعیسنه حلل و یره‌رك معنانك لفظه تابع اولمسنی انتاج ایده‌بیله‌جکندن التزامنده احتیاطه‌رعایت ایدلملیدر . افاده‌طبیعیلك دائره‌سندن چیقه‌جق اولدقدن صکره اعناتك نه اهمیتی قالیر ؟ اعناتسز اوله‌رق سویلنلمش بر شعر طبیعی اعنات ایله یازلمش بر نظم غیر طبیعیدن البته بیك قات اعلادر .

طردوعکس

طرد وعکس — بر مصراعی ایکی شطرندن بری تقدیم ویا تأخیر ایدیلنجه مصراع دیکر حاصل اوله‌حق صورتده سویلیوب بونلردن بر بیت تشکیل ایتمکدر .

جناب حق ذاتنه نظراً بیلمك ، صفاتنه نظراً بیلمه‌مك امكانده اولمدیغنی ناطق اولان :

ممكن دكل خدایی بیلك‌ده بیلمه‌مك‌ده[*]

مصراعنك بر شطری « ممكن دكل خدایی» ، دیكر شطری « بیلمك ده بیلمه‌مك ده اولوب شطر ثانینك تقدیمی ویا شطر اولك تاخیری حالنده :

بیلك ده بیلمه‌مك‌ده ممكن دكل حدایی

مصراعی ظهوره كله‌رك :

ممكن دكل خدایی بیلك ده بیلمه‌مك ده
بیلك ده بیله مك ده ممكن دكل حدایی

صورتنده بربیت تشكل ایتمش اولور. بیت آتی دخی طردوعكسی مشتملدر :

هنكام جوانیدر تحصیل هنر وقتی
تحصیل هنر وقتی هنكام جوانیدر

---

[*] بو مصراع قائلی مجهولمز اولان :
on ne peut le comprendre ` on ne peut l'ignorer
مصراعندن مقتبسدر.

حافظ شیرازینك بو اسلوبده اولان :

ذوقی چنان ندارد بی دوست زندگانی
بی دوست زندگانی ذوقی چنان ندارد

بیتی ضرب مثل حکمندهدر .

بالادهکی ابیاتده گورلدیکی وجه ایله طرد وعکس ایکی شطردن برینك منتظماً تقدیم ویاتأخیری صورتیله میدانه کتیریلیرسه آکا سادهجه (طرد وعکس) دینلدیکی کبی (طرد وعکس تام) دخی دینیلیر . اما ضیا پاشانك :

طرد وعکس تام

کلسه درکاهکه اکرام کوررلر کرما
کرما درکهکه کلسهکوررلر اکرام

بیتنده اولدیغی کبی تقدیم وتاخیر غیر منتظم برصورتده اجرا ایدیلیرسه آکا (طرد وعکس ناقص) نامی ویریلیر .

طرد وعکس ناقص

برنوع تکرار دیمك اولان طرد وعکس، مقبول طبع سلیم اولهبیلمك ایچون آنی وجوده کتیرهجك مصراعك حقیقةً برجسته اولمسی لازم کلیر .

رجوع — بر نکته‌یه مبنی کلام سابقی نقض ایتمکدر .

رجوع اکثریا افاده ایدلمکده اولان فکره قوت وشدت ویرمك مقصدیله اختیار اولنور . حسن اجرایه مقارن اولمق شرطیله بر صنعت مقبوله صاییلیر . عاکف پاشا قصیدهٔ مشهورەسنده :

چشم امعان ایله باقدقجه وجود عدمه
صحن جنت کورینور آدمه صحرای عدم

دیدکدن صکره بر وجه آتی اجرای رجوع ایله مقصدی اولان مدح عدمی تقویه ایتمشدر :

غلط ایتدم نه روا جنته تشبیه ایتمك
باشقه‌در نعمت آسایش مأوای عدم

طوته لم آنده ده اولمش نعم کونا کون
اویله زمحتاج تناولمیدر آلای عدم

نفعی دخی شیخ‌الاسلام محمد افندی وصفنده کی قصیده‌سنده :

نامکی نظم بلندمله چیقاردم فلکه
ایده تا خازن اسرار قضانقش ختام

خطانی تعقیب ایدن :

کیده‌رك عرشه چیقارمق ده اولور، عرشه دکل
ایدرم غایت امکانه وارنجه اقدام

درکه حاسد اولورلرسه محلدر هرکس
کا ولده‌ده ملهمهٔ کوکلـه مدحت الهام

کبی سوزلری نیچون سویله‌ملی ؟

اسلاف ادبا بو اسلوبده دخی بد طولی کوسترمشلردر. مقامات صاحبی حریرینك (مقـامهٔ سمرقنـدیه) ده « الحمدلله الممدوح الاسماء المحمود الآلاء الواسع العطاء المدعو لحسم اللأواء » مقدمه‌سیله ایراد ایلدیکی خطبه آثار محذوفه‌نك الك مشهورلرندندر. فیضیٔ هندینك بر نسخه‌سی حمیدیه کتبخانه‌سنده موجود اولان (سواطع الالهام) نامنده‌کی تفسیر شریفیله ینه بر نسخه‌سی اوراده محفوظ بولنان (موارد الکلم) عنوانلی رسـاله‌سی دخی سرا پا نقطه‌سزدر. بر مکتوبمزده بو بابده ملاحظهٔ آتیه‌یی درمیان ایتمش ایدك :

ــ فیضیٔ هندینك (سواطع الالهـام) ی کبی (موارد الکلم)ی ده معجز عد اولنه‌بیلیر، فقط بونلرله اوغراشیله‌جق زمان دکلدر . بن آندن (مترجم) ه درج اولنان پارچه‌لری نمونه اولمق اوزره یازه‌مش ایدم . کویا الك قولایلرینی انتخاب ایتدیکم حالده قاموسه باقه باقه یورلمش ایدم . بزم بضاعه‌مز آنی حل و ترجمه‌یه کافی دکل. او قوجه آدم لزوم کورمش ، اظهـار اعجاز ایتمش. بز حیرتله تماشا ایدییورز ، فقط آنکله اشتغاله

لزوم کورمیورز، چونکه دها مهم مشاغلمز وار. مثلا اسان (سواطع الالهام)ه بدل (مفاتیح الغیب) اوقورسه البته پك چوق زیاده استفاده ایدر. فیضی مثلا (نصاری) دیه جك یرده (رهط روح الله) دییور ، بو کلفت نه ایچون؟ نقطه قویمامق ایچون! بز یازیمزه نقطه قورز، فقط اوچ کلمه ایله افاده اولنه جق معنایی بر کلمه ایله افاده ایدرز. دها مناسب دکلی ؟ »

بر مقاله مزده دخی ینه بو مبحثده بیان ایتدیکمز افکاره شو فقره ایله نهایت ویرمش ایدك :

ـ شونیده علاوه ایده یم که حیران کمالی اولدیغمز فیضی اکر عصرمزده بولنوبده کوندن کونه ترقی ایتمکده اولان علوم و فنون حاضره ایله اشتغال ایتسیدی یازه جغی شیلر البته الده بولنان آثار جلیله سندن زیاده استفاده مزه موجب اولوردی . بلکه او زمان بویله نقطه سز کتابلر یازمغه وقت بیله بوله مازدی»

بو ملاحظاتی ایراددن مقصدمز کنجلرمزی حذف کبی اضاعهٔ اوقاتدن باشقه بر شیئه یارامیه جق اولان شیلرله اشتغالدن تحذیر در. حذفه دائر بو قدرجق معلوماتاستحصالی آنلره کفایت ایدر .

تجرید (حذف) ه (تجرید) نامنی ویرنلر بو صنعتی مشتمل اولان

مجرد آثاره (مجرد) دیرلر .

خیفاء

خیفاء ــ بر کلمه‌سی نقطه‌لی، دیکر کلمه‌سی نقطه‌سز اوله‌رق سویلنیلن سوز در .

(حذف) کبی مصنعات مردوده‌دن اولان خیفا ایچون بدیعیات فارسیه‌ده :

تیغت مدام زینت اسلام و پشت ملك
تخنت معد و بخت مدد جیش کامکار

کبی بعض امثلهٔ رکیکه ایراد اولنور. مقامات صاحبی حریرینك (مقامهٔ مراغیه) ده « الکرم ثبت الله جیش سعودك یزین واللؤم غض الدهر جفن حسودك یشین » جمله‌لریله باشلایان مقاله‌سی خیفانك اك بلیغ عد اولنان مثاللر ندندر .

ترکجه مثال بوله‌مدق . بولمغی آرزوده ایتمیورز .

رقطاء

رقطاء ــ هر کلمه‌سنك بر حرفی نقطه‌لی، دیکر حرفی نقطه‌سز اوله‌رق سویلنیلن سوز در .

(حذف) و (خیفا) کبی مصنعات مردوده‌دن اولان رقطا ایچون بدیعیات فارسیه‌ده :

چون من از هجر پری رخ صنم توبه شکن
بس آشوب کند بلبل خوش طبع چمن

کبی بعض امثلهٔ رکیکه ایراد اولنور . مقامات صاحبی حریرینك (مقامهٔ رقطا) ده «اخلاق سید نا تحب وبعقوته یلب» جمله‌لریله باشلایان مقاله‌سی رقطانك الك بلیغ عد اولنان مثاللرندندر .
ترکجه مثال بوله‌مدق . بولمغی آرزوده ایتمیورز .

منقوط

منقوط ـ کلمه‌لرینك کافهٔ حروفی نقطه‌لی اوله‌رق سویلنیلن سوزدر .

(حدف) ایله (خیفا) و (رقطا) کبی مصنعات مردوده‌دن اولان منقوط ایچون بدیعیات فارسیه‌ده :

زنغزی زیب تخق ز بن جیشی
نز بی جز بجنت ز بفت تخت

کبی بعض امثلهٔ رکیکه ایراد اولنور .
عربی وترکی مثـال بوله‌مدق . بولمغی آرزوده ایتمیورز .

مقطع

مقطّع ـ صرف حروف منفصله ایله سویلنیلن سوزدر . (حذف)و (خیفا) ایله (رقطا) و (منقوط)کبی مصنعات مردوده‌دن اولان مقطع ایچون بدیعیات فارسیه‌ده :

زدرد وداغ دوری زردوزارم
زروی ورای او آزرم دارم

کبی بعض امثلهٔ رکیکه ایراد اولنور .

عربی وترکی مثال بولمدق . بولمغی آرزوده ایتمیورز .

موصل

موصّل ـ صرف حروف متصله ایله سویلنیلن سوزدر . (حذف) (وخیفا) و (رقطا) ایله (منقوط) و (مقطع) کبی مصنعات مردوده دن اولان موصل بعض بدیعیات فارسیه ده حرفلرك ایکیشر، ایکیشر، اوچر اوچر، دردر دردر و تمامها متصل اولملرینه کوره‌درت قسم اعتبار اولنه‌رق برنجی، ایکنجی، اوچنجی قسملر ایچون برنجی بیتنك معناسنی بك ده آکلایه‌مدیغمز شورباعی مثال اولمق اوزره کوسترلمشدر که مصراع اولی (مقطع) قیلنمندر :

ای دردل آزردهٔ ازرخ اذر
مانی بر هر کز خط تو چون چاکر

غیرشکن جعد کشت کلك قضا
مشکل بکشد بشکل چنبر عنبر

دردنجی قسم ایچون دخی مثال (مدرسه خاطره‌لری) مندرجاتندن وشاعر مشهور سلمان ساوجینك آثارندن اولان :

سستپیشتپشتبنپست
بتپشپشتتنسستشکست

بیتیدرکه شویله اوقونور :

سست پیش تپس تب تن پست
بتبش پشت تن سستشکست

اوراده بروجه آتی بیان ملاحظه اتمش ایدك :

— بووجه ایله مصراعلری سراسر بتیشیك یازیله‌رق چوجقلرك قوهٔ ذکاسنی امتحان ایچون درمیان اولنور ترکجه ایکی بیت مشهور وار ایسه‌ده آنلر بعض حروف منفصله‌یی دخی حاوی اولدقلری حالده قاعدهٔ املایه بتون بتون مغایر اوله‌رق صورت متصله‌ده یازلدقلری جهتله بالاده‌کی بیته مقیس اوله‌مازلر.

آ کا قیاس اولنه‌جق بیت وزن دیگرده بولنمقله برابر اولسه اولسه شو اوله بیلیر :

لبیبمشهملکبیمحنتم
ملکجنتمسینبنمجنتم

السان نه مقلد شیدر ! بو بیتی معاصرین ارباب قلمدن سرلوحه یاپدیغم بیته بر کتابده بتمله برابر تصادف ایدن برذات یاریم ساعته قریب زمان صرفیله سویلمشدر . بو یله حروف متصله‌دن کلام منثور ترکیبنده بیله کوجلك اولدیغی حالده کلام موزون ، خصوصیله برمطلع خوشمضمون انشاسی دها مشکل اولمق طبیعی بولندیغی جهتله مقلد افندی یه برآفرین اولسون ویرلملیدر . بیت شویله اوقونور :

لبیبم شه ملك بی محنتم
ملك جنتمسین بنم جنتم

معجم — هیچ بری مکرر اولمامق اوزره عربی ویافارسی حروف هجانك کافه‌سنی حاوی اوله‌رق ایراد اولنان جمله در .

مصنعات مردوده‌نك اك بربادلرندن بریده بودر . بونك

ایچون مثال اوله‌رق بدیعیات فارسیه ده — معهود دالی ذال اوقومق قاعده‌سنه استناداً (ندهد) ك دالی ذال اعتبار ایملك اوزره — شو بیت ایراد اولنیور :

اثر وصف غم عشق خطت
ندهذ حظ کسی جز بضلال

عربی وترکی مثال بوله‌مدق . بولمغی آرزوده ایتمیورز . جناب حق بویله شیلرله اوغراشان شاعرلره شعور احسان بیورسون .

مستزاد — بحر هزج اوزانندن اولان « مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن » یاخود « مفعول مفاعیل مفاعیل مفاعیل » وزننده بولنان مصراعلر « مفعول فعولن » ویا « مفعول مفاعیل » جزءلرینه مساوی برر پارچه ضم ایتمك صورتیله میدانه کتیریلان نظمدر . — مستزاد

او پارچه‌لره (زیاده) نامی ویریلیر . — زیاده

مثال :

لاله‌نك كونشه عرض ایتدیكی بر نیاز [ ]

ای كوكب رخشان كه بنم جسم وجانم سندن آلیور فیضی
اولسون بكا آرایش باقی بو كمالم ناقص قالیور فیضی

منع ایله امان ! ایچه‌دن اوراقی بی رنك غدار زمانی
اولسون (ژولی)[*]نك جبههٔ ناكی بكا اورنك سوسون بنی جانی

ایلرسه اویوزدن بنی رنكین وضیادار طالع اوله‌رق یار
ارتق اولورم بن شرف وشان ایله هربار شاهنشه ازهار

(ذات النطاقین — یاخود — ابن الزبیر) منظومه سنده ذات النطاقین لسانندن اوغلنه خطاباً ایراد اولنان شو پارچه‌لر دخی مستزاد مثاللرندندر :

سرد ایلدیكم سوزلری اس الحركات ایت اوغلم ، بولن آكاه
زنهار عدول ایله ، صبر ایله ، ثبات ایت اجر بن ویرر الله

§

شاهانه یوررسین ، یوری ای مفخر مردان مردایسه‌دی میدان
برشانده بو صورتله قازان وارایكن امكان عاشوسكا بیك شان

[ ] (قورنه‌ی) دن مقتبس .

[*] شاعرك معشوقه‌سی .

مستزاد طبع وسمعه خوش کلیر ، فقط زیاده‌سی فضله اولمامق شرطیله .

عزت ملانك :

بلبل یتیشیر باغری خون ایتدی فغانك   ضبط ایله دهانك
خنجر کبی دلدی یورکم تیغ زبانك   تأثیر لسانك

و :

آه ایتسه نوله بلبل دل مشهدم اوزره   تا محشر اولنجه
چوق چکدی غم خاری بنی گلزار جهانك   بو باغ فنانك

بیتلرنده‌کی (تأثیر لسانك) و (بو باغ فنانك) ضمیمه‌لری حشو کبی کورینور .

الحاصل : مستزاد سویلیه‌جك شاعر اصحاب دقته « زیاده‌سی زیاده » دیدرمه‌مکه چالشملیدر .

بعض بدیعیاتده مستزاد اوچ قسم اولمق اوزره کوستریلیورسه‌ده عثمانلی شاعرلری آره‌سنده مشهور اولان بالاده تعریف اولنان صورت اولدیغندن آنکله اکتفا ایدلدی .

اعاده

اعاده — بیت متقدمك آخرنده واقع اولان کلمه‌یی بیت متأخرك اولنده تکرار ایتمکدر .

معاد

بواسلوب اوزره سویلنیلن شعره (مُعاد) عنوانی ویریلیر . معادك مطلعی وار ایسه مطلعنده دخی اکثریا اعاده اجرا اولنور . تکرار ایدیله‌جك کلمه‌یه ادات لاحق اولمش بولندیغی صورتده ادات ایله برابر تکراری مستحسن ایسه‌ده اداتك ترکی دخی جائز اولور .

اعاده بر صورت ماهرانه‌ده اجرا اولنماز ایسه مناسبتسز تکرارلر کبی طبیعته ملال کتیرر . بو مبحثده بوله بیلدیکمز الك کوزل مثال فضولینك شو غزلیدر :

ای وجود کاملك اسرار حکمت مصدری
مصدری ذاتك اولان اشیا صفاتك مظهری
مظهری هر حکمتك سنسین که کلك قدرتك
صفحهٔ افلاکه نقش ایتمش خطوط اختری
اختری مسعود اولان اولدرکه طبع پاکنك
قابل فیض اوله نطقکدن صفای جوهری
جوهری معیوب اولان ناقص بنم کیم متصل
ساده در خطك خیالدن ضمیرم دفتری
دفتر اعمالك خطی خطادندر سیاه
قان دوکر چشمم خیال ابتدکجه هول محشری
محشری اشکم ویرر سیلابه کر روز جزا
اولمسه مقبول درکاهك سرشکم کوهری

کوهر یدر عشق بحر ینك فضولی آب چشم
لیك بر کوهر که لطف حق آکادر مشتری

(رد العجز علی الصدر) مبحثندن مستبان اوله‌جغی اوزره آنکله (اعاده) بیننده فرق واردر .

***

سهل ممتنع — سویلنلمسی قولای کورندیکی حالده پك کوج اولان سوزدر . سهل ممتنع

سهل ممتنعك اك بیوك زینتی کلفسزلکدر . غایت طبیعی وروان اولدیغندن آنی ایشیدن « بن ده بویله سوز سویلیه‌بیلیرم » دیر . ایشته او زمان آکا ینه سهل ممتنع قبیلیدن اولان :

« طن ایته که شویله بویله برسوز »
« کل سن دخی سویله بویله برسوز »

حطاب امتحاییسی وارد اولور . چالیشیر حالیشیر ، کلفتلی بر سوز سویلر . بو صورتله سهل ممتنك ضدینی میدانه کتیرمش اولور .

سهل ممتنعه منجذب اولمیه‌جق طبیعت یوقدر ، فقط آنی وجوده کتیره‌جك طبیعت آز بولنور .

عثمانلی شاعرلری آره سنده سهل ممتنع سویلیه بیله‌جك قابلیتده بولنانلردن بری مشهور نابیدر . از جمله شو بیتلری او قبیلدن عد اولنمقده در :

اولدی سرمایهٔ حیرت بکا بیم وامید
بیله‌مم ایلیه‌جك گریه‌میدر خنده میدر

شهرتی مال ایله درمعبد اسلامك ده
جامع کهنهٔ بی وقفه جماعت گلمز

یوسف کبی انواع محن چکمکه موقوف
آسان دکل اخوانه ولی النم اولمق

اولیای نعمتك عادت دیرینه سیدر
کندی اوضاعنی اتباعنه اسناد ایتمك

یوق بی غرض معامله اهل زمانه‌ده
کیمسه عبادت ایتمز ابدی جنت اولمسه

سهل ممتنع نظمه تخصیص ایدلمه‌ملیدر . نثرده دها ایلری بولنور .

عجمده شیخ سعدینك اکثر آثاری سهل ممتنع اولمق اوزره تلقی ایدیلیور حقیقت ! بر عثمانلی بیله قوتابجه فارسی تحصیل ایدنجه‌«بر گلستان ده بن یازسه‌می ؟ » کبی واهمه‌لره دوشه

بیلیر . حال بوکه او گلستان شمدی یه قدر بلغای ایران طرفندن دخی تنظیر ایدیله مه‌مشدر .

ارصاد

ارصاد — مسجع ویا مقفی اولان کلامده — صورت تسجیع وتقفیه سامعك معلومی اولدیغنه کوره — نهایت کلامك نه‌دن عبارت بولندیغنـه لفظاً ویا معنیً دلالت ایده‌جك بر شی ایراد ایلمکدر .

لفظاً دلالته مثال :

نیجه بر خدمت مخلوق ایله مخذول اوله‌لم
سـائل حق اوله‌لم نائل مسـئول اوله‌لم

آقه‌لم پایـه بر بحر جیت بوله‌لم
صلهٔ همتنه ماکی موصـول اوله‌لم

بزده صورت و یره‌لم کندمزه قابل ایسه
کیره‌لم اهل صفـا بزمنه مقبـول اوله‌لم

کتیر ای ساقی یتر ایلدك اشغال بزی
برزمان‌ده‌می بی غش ایله مشغول اوله‌لم

قالمه‌دن خالك مذلتده همان ای عاصم
عازم سوی سماسای ستانبول اولم
مترجم قاموس

بو غزلك محصول عینتاب اولدیغنی اشراب ایتمکده اولان مقطعندن ماعدا بیتلری تمثل لهه تطبیق اولنه بیلیر:
بونی اولدن ایشتمه‌مش اولدیغی حالده:

نیجه بر خدمت مخلوق ایله مخذول اوله‌لم

مصراعنی طوغریجه قافیه‌نك نه‌دن عبارت بولندیغنی آکلایان بر سامع (سائل) دن (مسئول) ه، (صله)دن(موصول)ه، (قابل)دن(مقبوله) ه، (اشغال) دن(مشغول)ه انتقال ایده‌بیلیر.

سنبلزاده وهبی‌نك بر فکر سخیفی حاوی اولان:

قابلیت اثرین محو ایده‌لم قابل ایسه
بز دخی جاهل‌مقبل کبی مقبول اوله‌لم

بیتیله بر مضمون خفیی مشتمل بولنان:

طفل نارم یوری کیت مکتبه تنها یولدن
حرف آ تاربلکه‌سکا برایکی مدلهجه حریف

بیتی دخی بو قبیلدندر.

بو درلو ارصادات — مبحثنده ایضاح اولنه‌جغی وجه ایله — لزوم طبیعی گورنمدکجه اجراسی محسناتدن عد اولنمیان (ارشتقاق) صنعتی سونلرك آثارنده کثرت اوزره بولنور .

معنیً دلالته مثال :

هانکی لاله‌ٔ چمن ملاحتدرکه عاقبت ذبول بولمدی . وهانکی آفتاب فلك صباحتدرکه نهایت افول بولمدی ؟ . . . نیجه هلال درخشان اولورکه بدر اولمه‌دن خسوف بولور و نیجه آفتاب تابان اولور که افقدن ظاهر اولمه‌دن کسوف بولور . سنان پاشا

دیگر :

المن قیسه قیاس ایتمه دل محزونك
یوق ایدی عقلی نه دردی وار ایدی مجنونك

باقی

مثال اولده (ذبول) و (خسوف) جمله‌ری معلومی اولان بر سامع « هانکی آفتاب فلك صباحتدرکه » و « نیجه آفتاب تابان اولورکه » دینیلیر دینلمز بونلرك آلت طرفلری (افول) و (کسوف) اوله‌جغنی آکلار .

مثال ثانیده دخی (محزونك) قافیه‌سنك معلومیتی اوزرینه « یوق ایدی عقلی نه دردی وار ایدی » دینلمسیله برابر بونی (مجنونك) قافیه سی تعقیب ایده‌جکی آکلاشیلیر .

فضولینك (کوردیکك کوکلم) ردیفلی غزلنده کی :

دیار هجرده سیل ستمدن اولدی خراب
فضای عشقده آباد کوردیکك کوکلم

بیتی دخی بو قبیلدندرکه (خراب)لـ دلالتیله قافیه‌نك (آباد) اوله‌جغی ذهنه تبادر ایدر .

تسهیم

(تسهیم) نامیله دخی یاد اولنان ارصاد ذهن سامعی معنای آتینك فهمنه آماده‌قیله‌جغی ، حتی بعض کره معنای آتی بی‌ذهن سامعه سویلمه‌دن القا ایده‌جکی جهتله صنایع مقبوله‌دن عد اولنور .

***

لف ونشر

لف ونشر — عباره‌ده اول امرده ایکی یاخود دها زیاده شیئی ذکر ایده‌رك بعده آنلردن هر برینه عائد اولان شیلری ایراد ایلمکدر .

نثردن زیاده نظمه یاقیشان بو صنعت ـ که بین الشعرا کثرت اوزره اجرا ایدیلن صنایعدندر ـ اول امرده وبعده ذکر اولنان شیلر بیننده ترتیب تقابلی یه رعایت اولنمق ویا اولنمامق صورتلرندن بریسیله وجوده کلدیکندن ایکی قسمه منقسم اولور .

لف ونشر مرتب
لف ونشر مشوش

برنجیسنه (لف ونشر مرتب)، ایکنجیسنه (لف و نشر مشوش تعبیر اولنور. مثلا « ابو بکر و عمر حضراتی صدق وعدل ایله شهرت بولمشلردر» دینلسه (صدق) ابو بکر ایله (عدل) عمر ایله تقابل ایده‌جکندن عباره‌ده لف ونشر مرتب بولنه‌جغی کبی بالعکس « ابو بکر و عمر حضراتی عدل و صدق ایله شهرت بولمشلردر» دینلسه لف ونشر مشوش بولنور. کذلك» صدقی، عدلی، شجاعتی صدیقی، فاروقی، حیدری آکدیریور » عباره‌سنده‌کی لف ونشر مرتب بونك « عدلی، شجاعتی، صدقی فاروقی، صدیقی، حیدری آکدیر یبور» صورتنه تحویلیله لف و نشر مشوش اولور.

بو افاده‌لردن آکلاشیله‌جغنه کوره مرتب اولمیان لف ونشر معکوس اولسه‌ده، مخلوط بولنسه‌ده (مشوش) وصفی آلیر. بناءً علیه لف ونسر دینیلن سی حقیقتده اوچ قسم اولدیغی حالده عنوان جهتیله ایکی قسمه منحصر قالیر.

بعض ادبا لف ونشرك برنده ترتیب معکوسه رعایت اولنان، دیگرنده هیچ برگونه ترتیبه رعایت اولنمیان ایکی قسمندن برنجیسنه (معکوس الترتیب) ایکنجیسنه (مختلف الترتیب) عنوانی ویررلر. (لف ونشر مرتب) ه مقابل بو ایکی قسمدن هر برینه (لف ونشر غیر مرتب) دیمکله اکتفا ایدنلرده واردر.

معکوس الترتیب
مختلف الترتیب
لف ونشر غیر مرتب

لف ونشر مشوش نثرده برمقصد مخصوصه مستند اولمدقجه حائز لطافت اوله‌ماز. نظمده دخی اکثریا وزن و قافیه الجاسیله اختیار اولنور. لف ونشر مرتب ایسه نظمده اولدیغی کبی نثرده دخی تزییناتدن معدود اولور. آشاغیکی مثالده اول امرده (حرب وصلح) ذکر اولنه‌رق بعده حربه عائد اولان (آلت) ایله (خشت خونمون) وصلحه راجع بولنان (اشارت) ایله (شاخ شجر زیتون) ایراد ایدلمشدر:

. . . ایشته منظورکز اولدیغی‌وجه ایله حرب وصلحه آلت و اشارتدن کنایه برالمزده خشت خون‌نمون و برالمزده‌شاخ شجرزیتون اولمله ایکیسندن برینی انتخاب و قبول بیورکز . . . کامل پاشا

ینه تله‌ماق ترجمه‌سندن اولان شو پارچه دخی بونك نظیریدر:

بنی‌بشر علی ماهو علیه واقف حقایق (خیر وشر) اولمدقلرندن درجهٔ (حظ ونفرتلریه) کوره برشیئك (لهوعلیهنده) حکم ایدرلر ایسه‌ده بوراده اویله اولمیوب . . .

بالاده‌کی مثالرده کورلدیکی اوزره لف‌ونشر ایکیسر ایکیسر اولدیغی کبی اوچر اوچر و دردر دردر دخی اوله‌بیلیر .

استطراد

صورت اخیره‌ده اوله‌رق فردوسی طوسی طرفندن شاهنامه‌ده ایراد اولنان واوته‌دن بری شاعرلرك نظر تقدیرینی جلب ایتمش بولنان :

بروز نبرد آن یل ارجمند
بتیغ وبخنجر بکرز و کمند

بریدودرید وشکست وببست
یلان راسروسینه وپاودست

بیتلرنده‌اول امرده (تیغ ، خنجر، گرز ، کمند) ذکراولنه‌رق بعده تیغه عائد اولان (برید) ایله (سر) ، خنجره مناسب بولنان (درید) ایله (سینه) ، گرزه راجع اولان (شکست) ایله (پا)، کمنده ملایم بولنان (ببست) ایله (دست) ایراد ایدلمشدر .

لف ونشر مشوشك مقبول اولمسی مألجه هیچ بر گونه قاریشیقلغی موجب اولمامسیله مشروطدر . هله سوء ایهام بونده انی اك زیاده احتراز ایدیله‌جك بر شیدر . مثلا :

کوله‌کی ایتم اول ذلیله قیاس
متساوی اولورمی تاج ومداس

و :

قاره طاشمی کرانبها ، زرمی
هندك اوغلی ــ حسینه بکزرمی

بیتلرندنده کی لف ونشر مرتب مداسك تاجدن ، حسینك هندك اوغلندن مقدم ایرادیله لف ونشر مشوش حالنه کتیریله‌جك اولسه میال ترتیب اولان ذهن وهلهٔ مداسك کوله‌یه ، تاجك ذلیله ، حسینك قاره طاشه هندك اوغلنك زره مقابل طوتلمش اولدیغنه ذاهب اولور . مقصود ایسه بونك تمامیله خلافی اولمق اوزره کوله‌یی تاجه ، ذلیلی مداسه ، هندك اوغلنی قاره طاشه ، حسینی زره تشبیه ایتمکدر .

او یولده سوء ایهامه قرین اوله‌جق لف ونشر مشوشلر صنایع مقبوله‌دن عد اولنمقدن باشقه قطعیاً مردود اولور .
قائلنی در خاطر ایده‌مدیکمز :

کورن اول غمزهٔ مردمشکار وچشم شوخك‌دیر
تعجبدر ایتمش آمیزش غزال وشیر بریرده

بیتنده کی لف ونشر مشوش ضررسزدر .

تنسیق — صیره ایله ذکر اولنه‌جق شیلری آشاغیدن یوقاری یاخود یوقاریدن آشاغی ترتیب اوزره ایراد ایلمکدر. تنسیق

ترتیب آشاغیدن یوقاری اولدیغی حالده (تنسیق ارتقائی)، یوقاریدن آشاغی بولندیغی صورتده (تنسیق انحطاطی) دینیلیر. تنسیق ارتقائی تنسیق انحطاطی

تنسیق ارتقائی‌یه مثال:

شیرخوارلر بشیکنی، چوجقلر اکلندیکی یری، کنجلر معیشتکاهنی، اختیارلر کوشهٔ فراغتی، اولاد والده‌سنی پدر عائله‌سنی نه درلو حسیات ایله سورسه انسان ده وطننی او درلو حسیات ایله سور.

کمال

تنسیق انحطاطی‌یه مثال:

پدرك، برادرك، بنم مکتبده اوقودیغمز یازمه مصحف شریف حالا نزدمزده محفوظدر.

بو ایکی درلو تنسیقدن برینك دیگری مقامنده اجراسی بعضاً سوزه بیوك بر اویغونسزلق ایراث ایده‌جکی جهتله مقامك بونلردن هانکیسنه دها الویرشلی بولندیغندن غفلت اولنمامیدر.

حضرت ابن الزبیر لساندن اوله‌رق امام حسین افندمزه خطاباً ایراد ایدلمش اولان تسلیات آتیه‌ده اولاً (انیس جان

بتول)، ثانیاً (فروغ قلب علی)، ثالثاً (حفید پیغمبر) ذکر اولنه‌رق تنسیق ارتقائی‌یه رعایت ایدلمشدر :

السلام ای امیر آل رسول
السلام ای انیس جان بتول

السلام ای نهفته نورجلی
السلام ای فروغ قلب علی

السلام ای شهید غمپرور
السلام ای حفید پیغمبر

بوراده بالفرض تنسیق انحطاطی گوزه‌دلمش اولیدی خلاف مقام اوزره سوق کلام ایدلمش اولوردی .

مثال آتیده وطنه مقابل کله‌جکی ایچون (مربع)ك ابتدا ، خارج وطن ایله تقابل ایده‌جکی ایچون (مثلث)ك بعده ذکر ایدلمسی دخی انواع تنسیقدندر :

عقل «مربع باشقه‌در، مثلث باشقه» قضیه‌سنك حقیقتنه نه قونده حکم ایلیورسه وجدانده «وطن باشقه در، خارج وطن باشقه» سوزینك صحتنه او قونده اعتماد ایدییور .

کمال

تغلیب

تغلیب — ایکی یا خود دها زیاده شیدن برینی دیگرینه ویا دیگرلرینــه غالب عد ایده‌رك او وجه ایله ایکیسنی یا خود هپسنی برلکده تعبیر اتمکدر .

مثلا (فضولی) بردانه‌اولدیغی‌حالده (فضولی) واقتدارجه آ کا قریب اولان شاعرلر) یعنی (فضولی وامثالی)دینیله‌جك برده (فضولیلر) دینیلیر که فضولی ســائرلرینه تغلیب ایدلمش اولور. کاظم پاشانك بر مرثیه‌سندن اولان شو بیتده کی(ابوبلر) تعبیری بوکا مثالدر :

باخصوص اول شهریار عالم توفیق کیم
صبر بی پایانـه ابوبلر حیران اولور

ضیا پاشــانك نظم آتیسی دخی بو بابده بزه بر ایکی مثال کوسترمکده در :

ایرانده کلن هنورانك
آرایشی هر بری جهــانك

ایرانده ظهور ایدن افاضل
دهرك فضلاسـنه مقابل

ایتدی هنر آوران انجام
احیــای علوم دین اسلام

بیضاویلر زمخشریلر
شیرازیلرله جوهریلر

هپ اولدی اوخاکدن نمودار
آنلردر ایدن علومی اظهار

ابو بکر وعمر ایله حسن وحسین حضراتنه (عمرین) و (حسنین)، آنا ایله بابایه (والدین) و (ابوین)، آی ایله کونشه (قمرین) اطلاقی دخی تغلیب قیلندندر. جناب فاروق حضرت صدیقدن افضل اولمامقله برابر آنك تغلیبی (عمرین) دیمك (ابوبکرین) دیمکدن اسهل اولدیغنه مبنیدر. حسن مجتبانك حسین کربلایه تغلیبی دخی هم کندیسنك بیوك برادری اولمسندن هم ده (حسنین) دیمك (حسینین) دیمکدن اسهل بولنمسندندر. (والد) ك (والده) یه، (اب) ك (ام) ه، (قمر) ك (شمس) ه تغلیبی ایسه حقیقی اولسون اعتباری اولسون مذکرك مؤنثه غالب عد اولنمسندندر. تغلیبك بو درلوسنه (متناسبیندن برینك تغلیبی) تعبیر اولنور.

تغلیب متکلم ایله مخاطب وغائبدن عبارت اولان اشخاص ثلاثه بیننده دخی جریان ایدر.

متکلم مخاطب وغائبدن اقوی اولدیغندن ایکیسنه تغلیب اولندیغی حالده مخاطب یالکز غائبه نسبتله دهاقوتلی بولندیغندن آنجق آکا تغلیب اولنور. غائب مخاطبه، غائب ومخاطب متکلمه تغلیب اولنه‌ماز.

متکلمك مخاطبه تغلیبنه مثال :

بن و سن ــ سن و بن ــ بن وسز ــ سز و بن بزوسن ــ سن وبز ــ بز و سز ــ سز و بز یاز یپورز .

متکلمك غائبه تغلیبنه مثال :

بن واو ــ او و بن ــ بن وآنلر ــ آنلر و بن ــ بز و او ــ بز و آنلر ــ آنلر وبز یازیپورز .

مخاطبك غائبه تغلیبنه مثال :

سن واو ــ او وسن ــ سن وآنلر ــ آنلر وسن ــ سز واو ــ او ــ وسز ــ سز وآنلر ــ آنلر وسز یازیپورسکز .

اشخاص آره‌سنده جاری اولان بو تغلیب قاعده‌سنه نظراً کمال بکك برمکتوبندن اولان شو عباره‌ده (جهلی) مقامنده (جهلمز) دینلمك لازم کلیردی :

لاقیردی‌یی یالکز کندی اوزریکه آلوب‌ده مناسبتسز سوز سویله .
ماهیات علوم یازمقده یالکز سنك دکل ، هپمزك ، طوبمزك جهلی مانعدر .

اکمال ــ برعباره ایله افاده اولنسان معنایی عبارهٔ اخری ایرادیله اتمام ایتمکدر .

اکمال

آشاغیده قوس ایچنده کوستریلن عباره‌لر اکمال قیلنمشدر :

هیچ برثروتی متصرف اولی کتم عدمدن برابر کتیرمه مشدر دیباده مال اطلاق اولنور نه وار ایسه اقدام ایله طوپلانیر ، (سعی ایله وجوده کلیر) .

کمال

انسان کندی سعییله یاشاملیدرکه زمانك قیمتنی بیلسون (حیاتك لذتنی طویسون .
کذا

رحم ایت که غریب وودرد مندم
(بی مونس ویار وممتمندم) فضولی

مرد اولان کذبه تنزل ایتمز
(ذلت کذبه تحمل ایتمز) نابی

آنی سن لطف ایله ایله بنده
(عفو واکرا ایله ایت شرمنده) وله

بحث ایقسه ایدر جهانی الزام
(برسوزله ایدر فحلی افحام) شیخ غالب

آلدی سخن عزم راه قیلدی
(هد هد کبی قصد شاه قیلدی) وله

شیخ غالبك (حشو) مبحثنده ایراد اولنان :

هنکام هر مده سویلنشدر
پیر اولدیغی دمده سویلنشدر

و :

واری هله سویلنملدك سوز
قالمشمی مکر دبنملدك سوز

بیتلرینك ایکنجی مصراعلری اکمال قبیلندن عد اولنه‌ماز .
حشوی اکمال صانمق اکمالی حشو ظن ایتمك کبی دقتسزلکدن
ایلری کلیر) .

جناس

جناس — كه (تجنیس) نامیله دخی یاد اولنور — ایكی لفظك معنالری مختلف اولدیغی حالده تلفظ ویا كتابنده یكدیكره مشابه اولمسیدر.

جناس تام
جناس غیر تام

لفظین بیننده مشابهت كامل ویا ناقص اولمقدن خالی قالمیه‌جغی جهتله جناس اول امرده (جناس تام) و (جناس غیر تام) عنوانلری یله ایكی قسمه آیریلیر.

جناس تام ایكی لفظی تشكیل ایدن حروفك نوع ، عدد ، ترتیب ، هیئت جهتلریله متفق اولمسندن حصوله كلیر. بو اتفاقه «وجوه اربعه‌ده اتفاق» تعبیر اولنور كه آنسز جناس تام تحقق ایتمز . هیئت حركه وسكوندن عبارتدر .

جناس تام بسیط
جناس تام مركب

جناس تام (بسیط) ویا (مركب) اولمق اوزره ایكی نوعدر.

جناس تام بسیطه مثال :

باشقه برقوت ویرر جنكاورانك (قلب) نه
(قلب) لشكر كاهده اولدیغه حضرت منجلی

دیكر :

ایدر اراقهٔ (دم) حسرتكله چشمانم
ترحم ایت نیجه (دم) در اسیر هجرانم

فضولینك :

كرچه‌ای دلیار ایچون (یوز) ویردی (یوز) محنتسكا [*]
ذره‌جه قطع محبت ایتمدك رحمت سكا

[*] بوراده «یوز ویردی» یوز كوستردی ، توجه ایتدی دیمكدر. (یوز ویرمك) ماده‌سی شمدی بومعناده قوللانلمیور .

بیتی دخی جناس تام بسیط مثاللرندندر . سنبلزاده وهبینك :

املە وقتکی ضایع دیه قیش (یاز) اوقو (یاز)

مصراع مشهور یله اسماعیل صفا افندینك :

بکلرم هفته ده برنامه بو (یاز)
یازه‌جقسه‌ك دیدیکم وجه ایله (یاز)

بیتی ده او جمله‌دندر .

جناس تام مرکبه بر قاچ مثال :

دست کوتاهمزی ایته‌مش الله رسا
منبع جودینی بوقسه المزله (قاپارز)
بزه ویرسونمی خدا آب حیات توفیق
خضری بولسه‌ق ره‌ظلمتده کلاهن (قاپارز)

عزت ملا

سویلرکن او سوزلری (قیزاردی)
هم حظ ایدر آه هم (تیزاردی)

صفا

فریادی آنك دکلمی (واهی)
بلبلده بیلیرمی آه و (راهی)

وله

سودیکم باقبونه مهلك (یاره)
یاقیشیرمی بونی آچمق (یاره)

وله

بالذات بولندیغی معرکه‌لردن برینی مصور اوله‌رق قانونی

سلطان سلیمانك لسانندن صدور ایتدیکی روایت اولنان وفردوسیٔ طوسینك :

زسم ستوران دران پهن دشت
زمین شش شد وآسمان کشت هشت

بیتندن مقتبس اولمق اوزره یرك ، کوکك یدیشر طبقه اولمسی اعتبار مشهورینه کوره سویلنلمش بولنان قطعهٔ آتیه بوراده اخطاره شایاندر :

اودکلو حیقدی توز یردن هوایه
سکز قات کوك اولوب بر (آلتی) قالدی
چریدن طولدی طول وعرضی ارضك
عدویه قاچه جق یر (آلتی) قالدی

(سیفی) نامنده بر شاعرك شو بیتنده کی (مویه) و (ناله) جناسلری دخی بو قبیلدندر :

دوندی جسم ضعیف پر ناله
مویه دن مویه ناله دن ناله

بوراده (ناله) لردن برنجی وایکنجیسی فریاد دیمك اولدیغی حالده اوچنجیسی قلم تلی معناسنه کلن (نال) ایله (ه) ادانندن مرکبدر . (مویه) لردن برنجیسی حافظ شیرازینك :

خنده و کریهٔ عشاق زجای دکرست
می سرایم بشب ووقت سحر می مویم

بیتنده بر مضارعی بولنان وسوزشله آغلامق معناسنه کلن (موییدن) مصدرندن اسمدرکه بنه مشار الیهك :

نماز شام غریبان چوگریه آغازم
بمویهای غریبانه قصه پردازم

مطلعنده جمعی گوریلور . ایکنجیسی قیل دیمك اولان (موی) ایله ینه (ه) اداتندن مرکبدر .

جناس مرکبده لفظین املاده متفق اولورلر ایسه آکا (جناس متشابه) نامی ویریلیر ؛ بالاده کی مثاللرده اولدیغی کبی . بالعکس املاده مختلف اولورلرایسه آ کا (جناس مفروق) تسمیه اولنور . بوصورتله جناس مرکب دخی ایکی نوع اولمش اولور .

جناس متشابه
جناس مفروق

جناس مفروقه مثال :

دیدیلر اولدی بر ایکن (اکیشر)
چیقدیلر خارجه برر (ایکیشر)

قائلی مجهولمز اولان بیت آتی منفور برجناس مفروقی حاویدر :

رخساریکی ای دلبر (آینه) یه بکزتدم
وه وه نه خطا ایتدم (آبی نه) به بکزتدم

جناس مفروقده مرکبك تماميله ایکی کلمه دن ترکب ایتمسی شرطدر . بو یله اولمیوب ده برکلمه ایله دیگر کلمه نك بعض اجزاسندن ترکب ایدر ایسه آکا (جناس مرفو) نامی تخصیص اولنور .

جناس مرفو

مثال :

بوقکن کونشك اشی (سما)ده
براش کور یوردی شم(سه ما)ده

صفا

شوراسی ده اخطاره شایاندر که (مجموعهٔ معلم) ده بیان

اولنديغى اوزره ماقبلنده حروف معزوله دن برى بولنمق شرطيله
نون ايله بيتن كلمات مستثنى اوله رق على العموم ايكى ساكن ايله
نهايت بولان كلمه لره الحاق اولنه جق (ايله) اداتنك تخفيفاً (له)
صورتنده تحريرى جائز اولمديغندن سنبلزاده وهبينك :

جاهله جاهله رفعتمى كلير عالمده

مصراعى كبى عباره لرده (جناس متشابه) متحقق اولماز. بو ايكى
(جاهله) دن هانكيسى (جاه) لفظى محتوى اعتبار اولنورسه
آنك (جاه ايله) صورتنده يازلمسى واجب اولور . بناءً عليه
(جاه ايله) ايله (جاهله) بيننده جناس مفروق بولنور .

صيره سى كلمش ايكن سويليه لم كه ينه (مجموعهٔ معلم)ده بيان
اولنديغى اوزره حروف مد ايله بيتن كلماته لاحق اوله جق(ايله)
اداتنك تخفيفى جائز اولمديغندن مشهور سرورينك تاريخ
آتيسنده تعميه اوله رق كورستر ديكى (بايله) املاسى قبول
اولنه ماز :

بايله يازدى قلم بت ايديجك تاريخن
قشله ده ايتدى بنا والده سلطان حمام

بونك هر حالده (با ايله) صورتنده يازلمسى واجبدر . ايكى
صورتله يازيله بيلير شيلر واردر اما بونلر آنلردن دكلدر .
اسلاف شعرانك بو بابده كى مسامحه لرى نظر استحسان ايله
كوريله مه مك طبيعيدر .

كله لم جناس غير تامه :

بونده جناس تامك شرط حصولی اولان « وجوه اربعه‌ده اتفاق » بولنمیوب وجوه اربعه‌دن برنده اختلاف بولنور . لفظین متجانسین یالکز نوع حروف جهتیله مختلف اولورلر ایسه آکا (جناس لاحق) دینیلیر. بوده اختلافك اولده، وسطده، آخرده بولنمسنه کوره اوچ قسم اولور .

جناس لاحق

اولده بولندیغنه مثال :

پدرکزك طریق ادب وتربیه‌سنه (سالك) وهوا وهوسه غلبه ایله نفسکزه (مالك) اولملیسکز · کامل پاشا

دیکر :

کلامك فائده‌سی بشریتك نوعیتله (قائم) وبناءً علیه بر کوزل سوز ناطیقتله برابر (دائم) اولور . کمال

دیکر :

ثباتی یوق بو عالمك آکا کیم اعتماد ایدر
(فرح) کلیر(ترح) کیدرترح کلیرفرح کیدر

وسطده بولندیغنه مثال :

بربلده‌ده وار (تمکن) ایله
کست شرف ایت (ترکن) ایله

دیکر :

دل کیسه یه اتمز (تملق)
اول خلق ایله ایتمه‌مش (تخلق)

آخرده بولندیغنه مثال :

طرحلر ایچنده‌کی متعدد ایرماقلر بربری آردنجه جریان ودوران ایدەرك بعضیسی کمال سرعتله داثر وبعضیسی یاواش یاواش طولاشه طولاشه صانکه تارك وفارغ اولەمدیغی منبع قدیمی سمتنه (سائل) و (سائر) اولوب . . . کامل پاشا

لفظین متجانسین یالکز عدد حروف جهتیله مختلف اولورلر ایسه آ کا (جناس ناقص) دینیلیر. بو دخی اختلافك اولده ، وسطده ، آخرده بولنمسنه گوره اوچ قسم اولور .

جناس ناقص

اولده بولندیغنه مثال :

هرکیده که طرز انشایه استطاعة ما اوله خنجر سرتیز حسد وستیز ایله جریح الـ (خلد) وغایت غوایت ایله «الاعداوة من عاداك بالحسد » جحیمنده (مخلد) اولور . اوبجی زاده

دیکر :

بر مسئله ده عقل ونقل تعارض ایدنجه حجت بالغهٔ قدرت اولان عقلك حکمی (اول) ونقل آنکله (مؤول) اولدیغیچون علمای شریعت اشتغال معقولات ایله مکلف اولدیغی . . . کمال

دیکر :

بو محبت اساس (ایمان) در
باغبان بر طاقم (لئیمان) در

دیکر :

اوغلای مایه‌دار حس (حسن)
سنی بندن کوزل بیلیرسین (سن)

وسطده بولندیغنه مثال :

کوستردیکم مراجعتی کورمه نابجا
(الجا)ی فرط فاقه ایله ایتدم (التجا)

صفا

آخرده بولندیغنه مثال :

بزه ای (باد) (بادی) پریشانی اولورسه‌لرده
طوقنمه کاهی اوزلف تارومارہ هرچه باداباد

سنبلزاده وهبی

مثال اخیرده اولدیغی کبی آخرده زائد حرف واحد اولور ایسه آکا اکثریا (جناس مطرّف) دیبیلیر. بردن زیاده اولدیغی صورتده آکا دخی اکثریا (جناس مذیّل) تعبیر اولنور: (بلا — بلاغت) (صلا — صلابت) (نوا — نوائب) کبی.

لفظین متجانسین یالکز ترتیب حروفجه مختلف اولورلر ایسه آکا (جناس قلب) دینیلیر. قلبك تام ویا ناقص اولمسنه کوره جناس قلب ایکی قسمه آیریلیر. تام اولور ایسه (قلب کل)، ناقص اولور ایسه (قلب بعض) نامنی آلیر.

جناس قلب
قلب کل
قلب بعض

قلب کله مثال :

اوکنه ابر سیاهی چکه‌رك
ایتدی پنهان (کلف) بدری (فلك)

قلب بعضه مثال :

نیجه ظالملر الملش پامال
ایغز (اهمال) ایدرسه‌ده (امهال)

دیگر :

آلهی دکلدر سوزم افتخار
تسلیه (مادر) ایچون بر (مدار)

جنایت کتابنده بولندیغمز صیره‌ده سویلدیکمز شو مصراعده دخی قلب بعض موجود در :

(جانی) لر ایچنده قالدی (ناجی)

لفظین متجانسین یالکز هیئت جهتیله مختلف اولورلر ایسه آکا (جناس محرّف) دینیلیر .

جناس محرف

مثال :

شهرك ایچنده شهرتی آرتار جمالنك
اوصاف (وَرد) عارضی (وِرد) زبان اولور

لاادری

جناس خصوصنده حرف مشدد حرف مخفف حکمنده‌در. بناءً علیه « جاهل یا مفرط ویا مفرّط اولور » قول مشهورنده جناس محرف متحققدر .

جناس خط
جناس تصحیف
جناس مصحّف

(جناس خط) ویا (جناس خطی) تعبیر اولنان جناسه آکا (جناس تصحیف) و (جناس مصحف) دخی دینیلیر

نقطه اختلافندن ویا کتابتده مشابه اولان ایکی حرفدن برینك نقطه‌لی ، دیگرینك نقطه‌سز بولنمسندن عبارتدر .

بر ایکی مثال :

بو نه احسان آلهیدر که دوچار اولدیغمز چار موجهٔ اضطرابك اوزرینه بر(بری) (بزی) مسکن ومأواسنده ضرورت واحتیاجدن (بری) ایلدی ! کامل پاشا

—

خلقی مستعد ایمش (یوریدی)
مکه وادیلرین دومان (بوریدی)

—

(تسخیر) عیون ایدر نگاهك
(تسخیر) درون ایدر نگاهك

—

چکمه بیهوده زحمت ای مطرب
بو (تغنی) دکل (تعنی) در

—

دیرسه‌ك اوله‌یم کما لی (حائز)
تضییع زمانی کورمه (جائز)

فضولینك بیت آتیسنده کی (رحمت) ایله (زحمت)دخی بویله در :

ای فضولی اولدك افغان ایتدك رحمت سكا
رحم قلبدك خلقه افغانكله زحمت ویرمدك

نفعینك طاهر افندی نامنده بر ذات حقنده‌کی شو قطعه‌سندن دخی جناس خطی ظاهر اولمقده در :

بزه طاهر افندی کلب دینمش
التفاتی بو سوزده ظاهر در
مالکی مذهم بنم زیرا
اعتقادمجه کلب طاهردر

جناسك دها بعض انواعی بولنه بیلیرسه‌ده ذاتاً یك‌ده‌جدی صورتده اوغراشیله جق بر شی اولمدیغندن برقدرینك ارائه‌سیله اکتفا اسب کورلدی .

محتاج ایضاح اولمدیغی اوزره سوز حدذاتنده کوزل اولمدقدن صکره جناس آکا کوزللك ویره‌مز . مع هذا حسن ذاتی‌یی حائز اولان بر کلام ایچون حسن عرضی عد اولنور . هله طبیعیلك دینیلان مزیت جلیله هیچ بر وقت تجنیسانه فدا ایدلمه‌مایدر .

•••••

اشتقاق — بر مادهٔ اصلیه ایله آندن مأخوذ اولان بر ویا دها زیاده کلمه‌یی یا خود بر مادهٔ اصلیه‌دن مأخوذ اولان ایکی ویا دها زیاده کلمه‌یی عباره ده جمع ایتمکدر .	اشتقاق

بر قاچ مثال :

قيمت (شعر)ى ايدن همت (شاعر) كى پست
شاعرك مسكنت جائزه جويانه‌سيدر

—

(حق) لى يى حقدرى امعان ايله تفريق ايده‌لم
طور تلاش ايته افندى‌ايشى (تحقيق) ايده‌لم

—

حقك البته قولى ثابت اولور
طفل (ساكت) دليل (مسكت) اولور

—

بن كه صباره‌يم (ديم) اويله
(ديسه‌لر) (سو يله) (سويلرم) شويله

—

دل فرقتزده ذاتاً (محزون)
سن ده برقات دها (تحزين) ايته

—

نه صايار سين بكا (مشاغل) كى
او يله شيلرله (اشتغال) ايده‌م

—

اطلش مولى (تجمل) دن (جمال) ك بى‌نياز

—

(قول) اصحاب (نقول) لايق اصغادكل

—

شكركيم ايتدك (علل) (ملل) اسلام ايله

—

بوكون (غابن) اولان (مغبون) اولور يوم (تغابن) ده

(ارصاد) مبحثنده ایما اولنـدیغی اوزره صنعت اشـتقاق اجراسی لزوم طبیعی یه مستند اولمق شرطیله مقبول اولور

شبه اشتقاق

(شبه اشتقاق) دینیلن وحقیقتده بر ماده‌دن مشتق اولمیـان ایکی کلمه‌نك تلفظ ویا کتابتـده یکدیگره بکزه‌مســندن عبـارت بولنان صنعت ــ که :

قالیوری باصره خالی خیال خالندن

مصراعنده کی (خیال) و (خال) کبی کلمه‌لربیننده تحقق ایدرــ اکثرادبا نزدنده شبه‌اشتقاق«اشتقاق» کبی جناسه ملحق عداولنمقده‌در. باقینك ینه (ارصاد) مبحثنده ایراد اولنان :

المن (قیس) ه (قیاس) ایتمه دل محزونك
یوق ایدی عقلی نه دردی وارایدی مجنونك

بیتی دخی شبه اشتقاق مثاللرندندر . وقتیله بیت آتی یی آکا تقلیدا یازمش ایدك :

(قیس) ه دکلدر خطرانم (مقیس)
محبس شاهین بلادر سرم

مراعات نظیر

مراعات نظیر ــ که (تناسب)(توفیق) (ائتلاف) (تلفیق) نامارلیله دخی یاد اولنور ــ تضـاد صورتنـده اولمیه‌رق معنی جهتیله متناسب اولان ایکی ویا دهـا زیاده شیئی عباره‌ده جمع ایتمکدر .

(جمعیت) دخی آنك نام دیگر یدر. بولندیغی عباره یه (جمعیتلی) دینیلیر .

طبیعت شاعرانه تناسبه عاشق اولدیغندن کندی محصولاتنك بو زیور دلفریب ایله مزین اولمسنی انهماك درجه سنده آرزو ایدر . بناءً علیه مراعات نظیر الك طبیعی صنایعدن اوله رق آثار ادبیه ده ، خصوصیله اشعارده کثرت اوزره بولنور .

بر خیلی مثال :

الك بیوك جهانکیرلردن اولان اسکندر رومی دیوژنك (آیاغنه) کیتدیکی وفاتح سلطان محمد ملا کورانینك دائما (النی) اوپدیکی نمونهٔ عبرت اوله جق وقایعدندر . کمال

ینه او عصر ایچنده ایدی که اوروپاده لوتر پروتستانلق نامنه (بر) مذهب جدید آچه رق اصحاب (تثلیثی) (ایکی) یه (تقسیم) اتمش ایدی .
کذا

ارکان اربعه نامیله مشتهر اولان ودولتك قوای معنویه سی حکمنده بولنان درت ذاتك برنجیسی مملکتده ارتشا ومداهنه نك موجدی صاییلان شمسی پاشا ایسه ایکنجیسی ده (صدیقی برعزم) ، (عمری برتوفیق) ، (عثمانی برفدا کارلق) ، (حیدری برجلادت) ایله ۱۰۰۵ تاریخنده ومحمد ثالث زماننده اکری ملحمهٔ کبراسنك قازانلمسنه سبب مستقل اولان مرقوم خواجه سعد الدین ایدی . کذا

آلداعه که (شاعر) سوزی البته (یالان) در .
فضولی

باقی قالان بو (قبه) ده بر خوش (صدا) ایمش
باقی

حسرت (عید) ایله (ماه‌نو) ی دنیا کوزه‌در

وله

(زنجیر) دن بو شاتمش (دیوانه) در صانیرلر

وله

شجاعت عرض ایدرکن مرد (قبطی) (سرقت) ن سویلر

راغب پاشا

آمید (نشوه) در بزه هپ (دردسر) ویرن

وله

ایدرمی (ساز) سینه‌م دکه بر (مضراب) دن (فریاد)

وله

مثال (بحر) درونکده صاقلایوب (کهر) ك

هنر عالمه میل اتمه وار ایسه هنرك

سید وهبی

رونمادر (نشئه) سنده هپ تفاوت عالمك

(ساقیٔ) صنعتك ولی (جام) جهان پیراسی بر

حکمت بك

بعضاً مثلا بر بیتده تناسب تکرر ایدر . ازجمله باقینك :

دامن شاهد معنایه بری دست اوره‌ماز

چوق اولور کرچه سرفکری کریبانه‌چکر

بیتنده (دامن) کریبان) ایله،(دست) دخی(سر) ایله متناسبدر .
شیخ الاسلام یحیی افندینك شو بیتی بونك نظیریدر :

(بحر) ایسه‌ك ده (قطرهٔ) ناچیز کوستر کندیکی

کوکلنه کیر ای کوکل اول (غنچه) نك « شبنم » کبی

تناسبك تداخل ایتدیکی اولور . مثلا موصلی اسعدك مشهور اولان :

ایام انبساط ایله درلذت حیات
طوفان غمده آدمه‌لارمی عمر نوح

بیتنده (ایام) ایله (حیات) و (عمر)، (طوفان) ایله‌ده (نوح)، (نوح) ایله‌ده کذلك (عمر)، (آدم) ایله دخی کذلك (نوح) متناسبدر .

تشابه اطراف

بعض ادبانك (تشابه اطراف) نامیله یاد ایلدکلری صنعت — که سوزی ابتداسیله متناسب بر صورتده انتها پذیر ایتمکدن عبارتدر — مراعات نظیر قیلندن عد اولنور .

مثال :

... فقط برده « اونقاب ظلمانینك ماوراسنه تعلیق نظر اولنورسه » نازنین دلربای تمدن نظر فریب افکار اوله‌جق برزینت وسلطنت ایله عرض دیدار ایتمکه باشلار که بدایع پسند اولان کوکلر ایچون « حسن اندامنه مفتون اولمامق احتمالك خارجنده‌در ». کمال

ایهام تناسب

(ایهام تناسب) دینیلن ومعنای غیر مقصوده کوره بینلرنده مناسبت اولان لفظلرکه جمعندن عبارت بولنان صنعت دخی مراعات نظیره ملحقدر .

مثلا فضولینك :

صو ویرر هر صبحدم کوز یاشی تیغ آهمه
کیم دوکم قان سپهرك صالسه مهر ین ماهمه

مطلعنده قصد اولنان معناسی (محبت) اولان (مهر) لفظی غیر مقصود بولنان (گونش) معناسنه گوره (صبحدم) و (سپهر) و (ماه) ایله متناسب دوشدیگندن ایهام تناسب تحقق ایتمشدر. مشارالیهك یوقاریده بالمناسبه ایراد اولنان بر غزلندن اولان :

مهر صالمازسین بکا رحم ایلمزسین یونجه کیم
سایه‌نك سودای زلفك پایمال ایلر بنی

بیتنده کی (مهر) لفظنك (سایه) ایله مناسبتی ده او یولده در. (جامی) نامنده بر شاعرك اولان بیت آتی ده آنلره بکزر :

مهرم که اولدی عالمه روشن کونش کبی
بر ذره کمز ای مه نامهربان سکا

عاکف پاشانك :

هر کسك قسمتی یوقدن کلیر اما بیلمز
یری وار عالمه من ایلسه سلوای عدم

بیتنده دخی ایهام تناسب موجوددر، زیرا بوراده قصد اولنان معناسی (منت) اولان (من) لفظی غیر مقصود بولنان (قدرت حلواسی) معناسنه گوره (سلوی) ایله متناسبدر .

***

وصل، فصل — وصل عطفدن، فصل ترك عطفدن عبارتدر .   وصل، فصل

وصل ایله فصل کلمه‌لر، ترکیبلر، جمله‌لر بیننده جریان ایدر. وصل عطف و تشریك ادواتندن برینه اجرا اولنور. بو ادواتك ترکیلده‌ده فصل حاصل اولور. بونلردن (و) اداتنك صورت استعمالی خیلی زماندن بری مباحث مهمه صیره‌سنه کچمش اولدیغندن ارل امرده (مجموعهٔ علم) ك آلتنجی نسخه‌سنی اشغال ایدن مقالهٔ و اویه‌نك اصلی اولان بند مفصلك بروجه آتی درجنه لزوم کورلدی:

و

عربیده، فارسیده اولدیغی کبی لسانمزده دخی ادات عطف اوله‌رق مستعمل اولان (و) جمع ایچوندر. مفردلری، ترکیبلری، جمله‌لری بربری اوزرینه عطف ایدر.

(عطف) لغتجه (اماله) دیمکدر. معطوفی معطوف‌علیه‌ه اماله ایتدیکی ایچون واوه (عاطفه) دینیلیر.

عربیده «واو مطلقا جمع ایچوندر» دینامسی واوك معطوف ایله معطوف علیه بیننده ترتیبی ایجاب ایتمه‌مسندندر. مثلا «جاء زید وعمرو» دینلدکده بو آدملرك مجرد کلدکلری بیان ایدلمش اولور، هانکیسنك اول ویا صکره کلدیکنی افاده مقصود اولماز. لسانمزده ایسه واو اکثریا جمع ایله برابر ترتیبه دلالت ایدر. مثلا «محمدنانی وسلیم اول اك بیوك جهانکیرلردن ایدیلر» دیمك محمد ثانینك زماناً سلیم اوله تقدمنی کوسترەجکی جهتله «سلیم

اول و محمدثانی « اك بیوك جهانكیرلردن ایدیلر » دیمكه ترجیح اولنور . ایكنجی صورتده واو یالكز محمد ثانی ایله سلیم اولی « اك بیوك جهانكیرلردن اولمق خصوصنده جمع ایدر . برنجی صورتده ایسه آنلری بو خصوصده جمع ایتدكدن باشقه بینلرنده‌كی ترتیب زمانی‌یی دخی كوسترمش اولور »

عربیده واو عاطفه دائما مفتوح اوقونور .

مثال :

بالعزوالشرف .

فارسیده ایكی درلو استعمال اولنور : حروف مددن برینی ویا های رسمیه‌یی تعقیب ایدرسه بر رأیه كوره مضموم، رأی دیكره كوره مفتوح اوقونور : ضم ایله تلفظی غالبدر .

امثله :

بالا وزیر — ابرو ، زلف — بندكی واخلاص — دیده و دل .

سائر حرفلردن برینی تعقیب‌ایدرسه كندیسی اوقونماز، یالكز ماقبلنی مضموم اوقودر :

امثله :

زیر و بالا — زلف وابرو == اخلاص و بندكی — دل و دیده .

اخطار

عربی (ولكن) دن بوزمه اولان (ولیكن) ك واوی دائما

مفتوح اوقونور. (ولیکن) دن مخفف اولان (ولیك) ایله (ولی) دخی بویله در. انتهی

واو یالکز حروف مددن (ی) حرفی تعقیب ایتدیکی وقت یرینـه کوره ایکی صورت جائز اولور، یعنی هم آیریجه تلفظ اولنه‌بیلیر همده ماقبلی مضموم اوقوده‌بیلیر.

مثال:

جهان را (بلندی و پستی) توبی [*]
ندانم چهٔ هرچه هستی تویی

فردوسی

دیکر:

بنای مدرسه از جنس (عالی وسافل)
خراب کشت وخرابات همچنان معمور

امیدیٔ طهرانی

لسانمزده واو عاطفه عربك و بعض عجمك استعماله اقتفاءً فتح ایله قوللانلدیغی کبی عجمك واوی ضم ایله تلفظ ایتمك و یا ماقبلنك ضمیله اکتفا ایلمکدن عبارت اولان ایکی‌درلو استعماله اقتفاءً دخی قوللانیلیر.

دیمك اولیور که بز بوواداتی اوچ صورتله استعمال ایدییورز. واو مفتوحه‌یی عربی ویا فارسیدن، ضم ایله اوقونان و ماقبلی مضموم اوقودان واوی فارسیدن آلمشز.

---

[*] بویله یالری اهل لسانك تشدید ایلهـ اوقودقلری اولور.

بونلردن فتح ویاضم ایله اوقوناته — ماقبلندن فصل اولندیغی ایچون — (واو مفصوله) ، ماقبلی مضموم اوقوداته — ماقبلنه وصل اولندیغی ایچون — (واو موصوله) تعبیر اولنور .

گرك واو مفصوله‌نك ، گرك واوموصوله‌نك لسانمزده مواضع استعمالی تعیین ایدلمك لازم کلیور . بناءً علیه ایضاحات آتیه‌یی اعطایه مجبور بولنیورز :

حروف مددن ، حروف املادن بریله ویا هاى رسمیه ایله بیتن هر درلو کلماتدن صوکره واو مفصوله کلیر .

امثله :

بکا وسکا — صو واتمك — یالی وکوشك — کلدی وکیتدی — بنجره وقاپاق — صحرا وجبل — عدو وحلیل — والی واهالی — دانا وبینا — کیسو ورخسار — شادی وناشادی — صحرا ودکیز — دریا وکیلر — کورلتی وعربده — کدی و پلنك .

اخطار

نثرده (شادی وناشادی) قبیلندن اولان عطفلرده واوهمان دائما مفصوله صورتنده تلفظ اولنور سه‌ده نظمده بالاده کوستریلن شیوهٔ ایرانه اقتفاءً ماقبلنك ضمیله اکتفا دخی اولنه‌بیلیر .

انتهى

حروف مذکوره‌دن ماعدا حرفلر ایله بیتن کلماتدن صوکره یرینه کوره واو مفصوله ویا واو موصوله کتیریله‌بیلیر . بونلردن

هانکیسنك نره‌ده ایراد ایدیله‌جکی بیلنمك ایچون معطوف ایله معطوف علیهه دقت ایدلمك لازم کلیر .

معطوف ، معطوف علیه تعبیر ایتدیکمز کلمه‌لرده — که‌واو بونلرك آره سنده بولنه‌جقدر آلتی احتمال واردر :

برنجیسی ایکیسی ده عربی — ایکنجیسی ایکیسی ده فارسی — اوچنجیسی بری عربی ، دیکری فارسی — دردنجیسی بری عربی ، دیکری ترکی — بشنجیسی بری فارسی ، دیکری ترکی — آلتنجیسی ایکیسی‌ده ترکی اولمق احتمالیدر .

برنجی ، ایکنجی ، اوچنجی احتماللره کوره واو موصوله کتیریلیر .

امثله :

عدل واحسان — آب وتاب — امنیت وآسایش .

ادبیات ایله (تاریخ وسیر)

سنبلرادە وهبی

ترازوسی (مهرومه) آسمان

عزت ملا

(عقل ودانس) بونی جزم ایتسونمی

نابی

دردنجی ، بشنجی ، آلتنجی احتماللره کوره واو مفصوله کتیریلیر .

امثله :

درایت وچالشقانلق — پدر واوغل — قاش وکوز .
قاضی اوله (دعواجی ومحضر) دخی شاهد
ضیا پاشا

اوچنجی احتمالده معطوفك عربی ویا فارسی اولمسی ایله معطوف علیهك عربی ویا فارسی اولمسی بیننده فرق اولمدیغی کبی دردنجی ، بشنجی احتمالارده دخی کرك معطوفك ، کرك معطوف علیهك عربی ویا فارسی اولمسی بیننده فرق یوقدر .

امثله :

آسایش وامنیت — چالشقانلق ودرایت — اوغل وپدر .
لسانمزده استعمال ایدلمکده اولان (قومیسیون)(قومیسر) کبی بعض کلمات اجنبیه دخی بو بابده کلمات ترکیه حکمنده‌در ، یعنی بونلردن بری معطوف ویا معطوف علیه اولدیغی زمان — مقارنی نصل کلمه اولورسه اولسون — واو مفصوله کتیریلیر .

رأی عاجزانه‌مزه کوره لسانمزده واو مفصوله‌نك دائما فتح ایله استعمالی انسبدر . شوقدر وارکه بعضاً نظمده بو واوك حرکه‌سی اماله ایدلمك لازم کلنجه — فتحه‌نك اماله‌سندن ظهوره کله‌جك هجنته ضمه‌نك اماله‌سندن حاصل اوله‌جق ثقلت ترجیح اولنه‌رق — اسلوب فارسی‌یه اتباعاً ضم ایله اوقونور .

مثال :

ایده منضم بنه اولکی کبی کشـور رومه
چکوب صاغه صولهٔ شمشیر برّان سراندازی
شمالاً نخجوان وکنجه (وتفلیس) وشروانی
جنوباً شهر زور وبصره (وبغداد) واهوازی

نفعی

واوموصوله‌نك ماقبلنه ویردیکی ضمه‌دخی نظمده بعضا اماله ایدیلیر . ایشته نفعینك :

شمالاً نخجوان وکنجه وتفلیس وشروانی
جنوباً شهر زوز وبصره وبغد د واهوازی

بیتنده کی (نخجوان) ایله (کنجا) ، (شـهر زور) ایله (بصره) آره سنده واقع موصوله‌لرك ماقبللرینه ویردکلری ضمه اویولده اوقونور .

ضیا پاشانك :

عقل وجمال وعشق آله اولـدی برزمان

مصراعنده کی (عقل) ایله (حال) آره سـنده واقع موصوله‌نك ضمه‌سی اماله ایدلمکده اولدیغندن بوبابده برمثال اولیور . حال بوکه (جمال) ایله (عشق) بیننده واقع موصوله‌نك ضمه‌سی اماله ایدلمیور . بناءً علیه مصراع نظمده موصوله‌نك اماله‌لی ، اماله‌سز استعمالنه شاهد طوتیله بیلیر . دقت اولنسه بیت نفعینك دخی بوقبیلدن اولدیغی آکلاشیلیر .

روحیٔ بغدادینك ، فضولینك ، نابینك :

ع اول زاهدك آغلار (یر وكوك) حالنه یارین
ع بو بزمده قالمشز (سن و بن)
ع آغلر (ظالم و آج و عریان)

مصراعلری کبی ضیا پاشانك :

سندندر الآمی یه بو (مكر وبو) فتنه

مصراعنی دخی موصوله‌نك استعمالنه دائر اتخاذ ایتدیكمز قاعده‌یه موافق بوله‌میز. چونكه قاعده‌مزه گوره ایكی كلمهٔ تركیه بیننده موصوله بولنه‌ماز. حال بوكه روحینك فضولینك مصراعلرنده (یر) ایله (كوك)، (سن) ایله (بن) آره‌سنه موصوله كتیرلمشدر. ینه قاعده‌مزه كوره بر كلمهٔ عربیه ایله بر كلمهٔ تركیه بیننده موصوله بولنه‌ماز، حال بوكه مصراع نابیـده (ظالم) ایله (آج)، (آج) ایله (عریان) آره‌سنه كذلك موصوله كتیرلمشدر. (مكر) ایله (بو) آره‌سنه موصوله كتیرمك‌ده بو قبیلدندر، چونكه (مكر) عربی اولدیغی حالده (بو) تركیدر. نائلی قدیمك :

نه آكلادك بو سماع وبو نایدن صوفی

مصراعنده‌كی (بو سماع وبو نای) دخی (بومكرو بوفتنه) یه بكزر. بو ایضاحاتدن آكلاشیلیركه (جان وكوكل — آج و بی علاج — تك و تنها) كبی ذاتاً لسان ادبجه مقبول اولمیان كهنه تعبیراتك موصوله ایله استعمالی طوغری دكلدر. (بای) لفظنك تركی اولمسنه كوره ضیا پاشانك :

چون بای وکدا خا که برابر کیره‌جکدر

مصراعنده دخی بو مجنت موجود در .

بشوراسنه دقت اولنملیدرکه — دردنجی، بشنجی ، آلتنجی احتماللر مستثنی اوله‌رق — واوك بالاده کوستریلن مواضعده مفصوله ویا موصوله صورتنده ایرادی اساساً تلفظك سهولت و عذوبتنه مستند بولندیغندن، یعنی هانکی صورت لسانه ثقلت ویرمیورسه او ترجیح اولنه‌جغندن قاعدةً موصوله صورتنده تلفظی لازم کلن و اوك بعضاً مفصوله سورتنده اوقونمسی اولی کوریلور .

مثال :

بطریق الاملا یازمغه تنزل بیورر ایسه‌کز (تشکر و دعا) ایلرم .

ادهم پرتو پاشا

بعضاً دخی مفصوله صورتنده تلفظی واجب اولور .

مثال :

ملل متمدنه‌دن اولین پایهٔ ترقیده اولانلرك بیله عوامندن لااقل نصفی اوقویوب یازمق بیلیر. حالبوکه ملتمزك بیکده بری نامنی (تحریر و بلکه قرائتدن عاجز در.

کمال

(شرعاً ونظاماً) (طوعاً وکرهاً) (لساناً وقلماً) (مالاً و بدناً) کبی لسانمزده مستعمل اولان تعبیرات عربیه‌ده‌کی واولر نزده دائما مفصوله صورتنده اوقونورسه‌ده نظمده موصوله صورتنده دخی ایرادی تجویز اولنور .

مثال :

(خلقاً وخلقاً) مشابهسین رسول اللهه سن
غنچهٔ کلشنسرای مصطفا سین یا حسین

کدخدازاده عارف

قابل انکار دکلدرکه عبارەده مفصوله اولسون موصوله اولسون برقاچ واوك تعاقبی لسانمزه ثقلت ویرر . مثلا کمال بکك « بر ذهن متفکر اویله عرش اعلای الوهیته قدر ایصال ایدلمش بر حالك عمومیت اعتباریله حس وتقدیر وتعریف وتصورینه نەدن مقتدراولسون ؟ » عبارەسندە (حس) (تقدیر) (تعریف) (تصویر) کلمەلرینك آرەلرندە بربرینی تعقیب ایدن واولر نەدرلو اعتبار ایدیلیرسه ایدلسون لسانه ثقیل کلیر . اك خفیفی (حس) ایله (تقدیر) ، (تعریف) ایله (تصویر) بینلرندەکی واولری موصوله ، (تقدیر) ایله (تعریف) بیننده‌کی واوی مفصوله صورتنده اوقومقدر . حال بوکه بونده‌ده‌اوقدرسهولت وعذوبت اولمدیغی آشکاردر .

بو سوز مشار الیهك کلمات قدیمەسندن معدوددر . مؤخراً وجوده کتیردیکی آثارجدیدە آرەسندە بویله اوچ واولی برعبارەیه تصادف اولنەماز صانیرز .

نفعینك :

فیض استعداد ذاتن کورکیم ایتمش تا ازل
جذبەسی خورشید وماه وآسمانی مولوی

بیتنده ایکی واوك تعاقبندن بیله بر درجه یه قدر ثقلت حس اولنیور . حال بوكه :

جذبه‌سی خورشیدی ، ماهی ، آسمانی مولوی

دینیلیور یرنجه اوثقلتدن اثر قالمیور . هله :

شمالاً نخجوان وكنجه وتفلیس وشروانی
جنوباً شهر زور وبصره وبغداد واهوازی

بیتی حامل اولدیغی واولرنه قدر تثقیل ایدییور ! حال بوكه:

شمالاً نخجوانی ، كنجه‌یی ، تفلیسی ، شروانی
جنوباً شهر زوری ، بصره‌یی ،بغدادی ،اهوازی

صورتنه قونیلیور یرنجه پك لطیف اولیور اوثقلت واولرك اجتماعندن ، بولطافت ینه آنلرك اندفاعندن حصوله كلیور .
ضیا پاشا :

سفیانه ، جعده یه ، شمره ، ابن ملجمه
مصراعنی یا كیلوب ده :

سفیان وجعده وشمر وابن ملجمه
صورتنده یازمش اولیدی بكنیلیرمی ایدی ؟ مع هذا :

یاخواب ویا خیال ویاخود برفسانه‌در
مصراعنی نیچون واولرك اسقاطیله :

یاخواب ، یاخیال ، یاخود برفسانه‌در [*]
صورتنده یازمامش اولدیغنی بیلنه‌مز .

بورایه قدر ویردیکمز ایضاحات کلمه‌لری عطف ایدن واوه عائددر . بر آزده ترکیبلری ، جمله‌لری عطف ایدن واودن بحث ایده‌لم :

ترکیبلری ، جمله‌لری مسجع اولسون اولمسون عطف‌ایدن واو مفصوله صورتنده کلیر .

بر ایکی مثال :

« . . . بنی نوعمز اوچ درت بیك سنه دن بری بونجه (باران بلا و خونابهٔ استیلا) طوفانلرینه اوغرامش ایکن (اسرار طبیعتی ادراك و خفایای معرفتی استدرا که) صرف ایتدیکی اقدامات سایه سنده اوبله بر مرتبهٔ اعتلایه واصل اولمشدر که تصوری عقللره حیرت ویرر » کمال

آچلدی غنچه طوماری ومعلوم اولدی مضمونی

فضولی

اوق دکدی و یاره حاصل اولدی

شیخ غالب

کل بچلدی و نوبهار بچلدی

وله

[*] (یاخود) تعبیر فارسیسنده‌کی (یا) نك قصری تجویز اولنمامليدر . پاشا بوخصوصده نفعی کبی :

برق اوران دستکده تیغ برکهر میدریاخود
طرزنده شعر سویلین اسلافه پیرو اولمش دیعك اولور .

واولرك تعاقبندن حاصل اوله‌جق ثقلتك اندفاعی بونلرك ممکن اولدیغی قدر تقلیل استعمالنه توقف ایدر . لزوم قطعی کورلمدکجه واوك تکریرندن اجتناب ایدلملیدر .

دقت اولنسه آکلاشیلیر که برعباره‌ده واونه قدر آزاولورسه اوقدر ساده اولور. لسانمزك اصل لطافتی ایسه ساده‌لك ایچنده بولنور .

اوته‌دن بری معنایی اوقدر نظر اعتباره آلمیوب لطافتی طمطراق الفاظده آرایان ار باب قلم طرفندن بر طاقم لزومسز تکلفاته بوغلمش اولان لسانمزك بوتکلفاتدن تجرید یله ساده‌لکنك ، لطافتنك اظهاری زمانی چوقدن کلمشدر .

برسوزنه قدر طبیعی سویلنیر ، نه‌قدر طبیعی یازیلیرسه اودرجه ساده ، اودرجه لطیف اولور. فصاحت، بلاغت دینیلان شیلرك طبیعیلکده آرانلمسی لازم کلیر . سوزه تکلف قارشدیغی کبی فصاحت ، بلاغت آره‌دن چیقار . ضیا پاشانك :

چیقدقجه لسان طبیعتندن
البته دوشر فصاحتندن

سوزی پك طوغریدر .

تکلف ایله فصاحت ، بلاغت هیچ بر وقتده برلشمه‌مش اولدیغی حالده بونلری تکلفده آرامق غریب اولمازمی ؟

لسانمزك طبیعیلکی محافظه ایچون دقت اولنه‌جق شیلردن بری ده یوقاریده کوستردیکی اوزره واوك تقلیل استعمالیدر .

بزم واوه احتیاجمز اوقدر آزدر که بر محرر مز ایچنده ولو بر دانه اولسون واو عاطفه بولنمامق شرطیله بر جلد یازه‌بیلیر. شو حالده واوك استعمالنی ایستدیکمز قدر آزالده بیلیرز .

فرانسزلرك (پونقتو آسیون) دیدکلری (اصول تنقیط)ی لسانمزك شیوهٔ تحریرینه تطبیقاً قبول ایتملی یز، چونکه بو اصول افاده‌نك انتظامنه، ساده‌لکنه زیاده‌سیله یاردیم ایدییور . بوراسی آز چوق یازی ایله اشتغال ایدنلرجه مصدق اولمق لازم کلیر .

بر زماندن بری بو اصولی استعماله باشلامش اولان محررلرمزه بونی قبول ایتدکلرندن طولایی تعریض ایدنلرك، مقلد، بلکه‌ده مبتدع نظریله باقانلرك سوزلرینه باقلماز . نصل باقلسون که روایته کوره میلاددن ایکی عصر اول اسکندریه علماسی طرفندن قوللانلمغه باشلامش ، مؤخراً تلاحق افکار ایله نقصانی اکمال ایدلمش اولان بو اصولی علمای اسلام دخی استعمال ایتمشلردر؟ حالا المزده بولنان قرآن کریم نسخه‌لرنده کورمکده اولدیغمز (سجاوند) تعبیر اولنان اشارات نه در ؟ اصول تنقیطدن باشقه بر شیمیدر ؟

ایضاحدن مستغنیدر که انسان تکلم ایدرکن مرامنی تصور ایتدیکی وجه ایله افاده ایده بیلمك ایچون آره صیره سوزی کسمکه لزوم کورر . بو کسیلتیلر مختلفدر . بعضاً آز ، بعضاً چوقجه اولور . جمله اولور که ختامنده بر نفس آله‌جق قدر طوریلور . بر کلیرکه سوز بر قاچ نفس آله‌جق قدرو دها زیاده

کسیلیر . هر نه صورتله اولورسه اولسون بو کیفیته (وقف) دینیلیر .

(سامی) بك افندینك (اصول تنقیط و ترقیم) عنوانلی اثرنده دیدیکی کبی — یازی سوزك تصویری اولدیغندن — آنده ده بو کسینتیلره رعایت ایدلمك لازم کلیر . بر متکلم سوزسویلرکن برینه کوره وقفه نه قدر رعایت ایدرسه مرامنی او درجه آچیق و مؤثر اوله‌رق افاده ایدر . کذلك بر محرر یازی یازارکن وقف اوله‌جق یرلری نه قدر مکمل کوسترسه یازیسنی تصویر ایتمکده اولدیغی سوزه او درجه اویدرمش اولور . بناءً علیه هر لسانده اولدیغی کبی عثمانلیجه‌ده دخی اصول تنقیطك مناسب وجه ایله قبولی ضرورت حکمنی آلیر .

بعض ارباب قلمك بو اصولی قبولده متعصبانه تردد کوسترشلری نابجادر . بو بابده مقنع بر دلیل قبول آرانیله‌جق اولورسه بالاده بیان اولندیغی اوزوه وقتیله علمامز طرفندن قرآن کریم نسخه‌لرینه (سجاوند) دینیلن اشارانك وضعنه ضرورت مس ایتمش اولمسی وهنوز زیور ایدی مطهرون اولان مصاحف شریفه‌نك بو اشاراتی حاوی بولنمسی کافیدر ظن ایدرز .

استطراد

ائمهٔ علم قرائتدن (ابوحفص محمد بن طیفور السجاوندی) طرفندن تعیین اولندیغنه کوره آیات کریمه یه وضع اولنان اشارات شونلردر :

م — ط — ج — ز ص — لا .

م — وقف لازم اشارتیدر که طورلمدیغی حالده معنانك تغیر ایدەجکی یره وضع اولنور .

ط — وقف مطلق اشارتیدر که طورلمق مدار حسن بیان اولان یره وضع اولنور .

ج — وقف جائز اشارتیدر که وصل وفصلنده بأس اولمیان یره وضع اولنور .

ز — وقف مجوز لوجه اشارتیدر که برجهتله وصلی دیکر جهتله فصلی مناسب اولان یره وضع اولنور.

ص — مرخص لضرورة اشارتیدر که مابعدی ماقبلندن مستغنی اولمدیغی حالده سوزك اوزا مسندن طولایی نفسك انقطاعی جهتیله طورلمغه مجبوریت کوریلن یره وضع اولنور.

لا — لاوقف علیه اشارتیدرکه طورلمق جائز اولمیان یره وضع اولنور .

اشارات قرآنیه آرەسنده بعضاً (ك) دخی کوریلور بو (کذلك) اشارتیدر که بر اشارتك صیره ایله ایکی دفعه وضعی لازم کلنجه تکراردن احترازاً ایکنجی مرتبەده وضع النور .

انتهی

شو ایضاحاتی اعطادن مقصدمز اصول تنقیطك لسانمزده دخی استعمالی الزم اولدیغنی وقبول اولنمامسنی التزام ایدنلرك فکری هرجهتله واهی بولندیغنی اثباتدر .

لسانمزك ساده لكنى محافظه ، لطافتنى اظهار ايچون تقليل استعمالنه لزوم كورمكده اولديغمز واوه بدل (ويركول) ديدكلرى (،) اشارتنى قوللانه بيليرز . شو قدر واركه بونى (،) صورتنه تحويل ايدرز ، چونكه اوروپا خطلرى صولدن صاغه يازلديغى حالده بزم خطمز بالعكس صاغدن صوله يازيليور . بز وير كولى عيناً قبول ايده جك اولسه‌ق كلمه‌يه ، عباره‌يه يوزينى چويره جك يرده آرقه‌سنى چويرمش اوله جغندن باشقه قلممزك يورييشنه دخى موافق كلمز .

سامى بك افندى (اصول تنقيط وترتيب) ده ويركوله (فاصله) عنوانى ويرمش . ذهنى افندى (المنتخب) ده (سكته) دينلمسنى تنسيب ايتمش . بواسملردن هربرينك ويركولك كورديكى خدمته مناسبتى اولديغندن هانكيسى اختيار ايدلسه اولور . بز شمديلك (فاصله) تعبيرينى اختيار ايديورز .

سامى بك افنديك شايان تدقيق اولان مذكور اثرنده فاصله ايله اشارات سائره‌يه دائر خيلى ايضاحات ويرلمشدر .

برينه كوره واوه بدل فاصله استعمالنه قرار ويرلدكدن صكره بونلردن هانكيسنك نره‌ده ايرادى انسب اوله جغى جهتى قالير . بوراسنك تعيينى سابقه‌لك ايشيدر . شوقدر واركه بر آدم يازى يازاركن واو ايله فاصله‌دن برينى ترجيح ايده بيلمك ايچون شو ايكى شيئه دقت ايتمليدر :

— سلاست .

— وضوح .

لفظه عائد اولان سلاست ایله معنایه متعلق بولنان وضوح سوزك ایکی بیوك مدار مزیتی اولدیغندن بونلره هر یرده رعایت اولنمق ، یعنی سهولتله اوقونه‌میه‌جق ، سهولتله آکلاشیله‌میه‌جق سوز یازلمامق لازم کلدیکی کبی واو یاخود فاصله و ضمنده دخی بورالری کوزه‌دلمك اقتضا ایدر . چونکه واو بعضاً سلاستی ، فاصله‌ده بعضاً وضوحی اخلال ایده‌بیلیر . مثلا فردوسینك :

بروز نبرد آن یل ارجمند
بتیغ و بخنجر بکرز وکمند

برید ودرید وشکست وببست
یلانرا سر وسینه وپا ودست

بیتلرینی ترجمه‌ده «محاربه کونی اوپهلوان غالب قلیج وخنجر وکرز وکمند ایله سائر پهلوانلرك باشلرینی وکوکسلرینی وآیاقلرینی واللرینی کسدی و ییرتدی وقیردی و باغلادی» دیه‌جك اولسه‌ق سلاستلی بر سوز سویلمش اولمیز . بوده شو اوفاجق عباره‌ده طقوز واوك اجتماعندن نشأت ایدر .

بالاده‌کی افاداتدن آکلاشلدیغی اوزره واو نه‌قدر آز استعمال اولنورسه شوۀ لسان عثمانی‌یه اودرجه رعایت ایدلمش اولور . بناءً علیه نثرده ممکن اولدیغی قدر ولو ایکی واوك اولسون تعاقبنه میدان ویرلمه‌مك لازم کلیر . اما نظمده بعضاً برقاچ واوك تعاقبی ضرورةً تجویز اولنور .

مثال :

مرتبیٔ مسلمان و یهود وکبر وترسادر

نفعی

اوچ واوی حاوی بولنـان بومصراعی نثره تحویل ایده جك اولسه ق واو ایرادینه قطعا لزوم گورمیوب « مسلمانك ، یهودك ، گبرك ، ترسانك مربیسیدر » دیرز .

برزماندن بری بعض ارباب قلم فرانسزجه ده اکثریت اوزره جاری اولان اصوله توفیقاً معطوف بردن زیاده اولنجه اولکنده ویا اولکیلرده فاصله ایله اکتفا ایلدکلری حالده معطوف اخیری واو ایله ایراد ایتمکه باشلامشلردر .

مثال :

مشار الیهك مزیت ادبیانه‌سی ایسه عاکف پاشادن، رشید پاشادن وحتی ضیا پاشا مرحومدن ده عالیدر .

مجموعهٔ ابوالضیا

بو صورت لسانمزده برقاعدهٔ مطرده حکمنده طوتیله‌ماز ، چونکه معطوف اخیرك بویله واو ایله ایرادینه لزوم گورلدیکی پك آزدر . حتی دقت اولنسه بالاده‌کی عباره‌ده (وحتی) ده کی واوك لزومسز اولدیغی آکلاشیلیر .

بوندن طولاییدر که اك بیوك ادیبلرمز معطوف اخیرك اویله واو ایله ایرادینی التزام ایتمیـورلر ، اکثریا آنده‌ده فاصله ایله اکتفا ایدییورلر .

مثال :

ایکنجیسی ده (صدیق برعزم، عمری برتوفیق، عثمانی بر فدا کارلق،

حیدری بر جلادت ایله) ١٠٠٥ تاریخنده ومحمد ثالث زماننده اکری ملحمهٔ کبراسنک قازانلمسنه سبب مستقل اولان مرحوم خواجه سعد الدین ایدی . کمال

بوراده « وحیدری بر جلادت ایله » دیمك طبیعی اوله‌میه‌جغی جزئی ملاحظه ایله تسلیم اولنور ظن ایدرز .

اخطار

معطوف اولان (سائر) و(سائره) کلمه‌لرینك هرحالده واو ایله ایرادی واجبدر . مثلا « ادبیات ، حکمیات وسائره » دینیلیر « ادبیات ، حکمیات ، سائره » دینیله‌مز .

(جزمی) نك برده شو عباره سنه باقه‌لم :

معارضلره ماجرایی وجزمینك سن وحالنی تعریف ایده‌رك قصیده‌یی نوعی یه عرض ایتدیلر . نوعی ایسه نهایت درجـه ده دلدادهٔ لیاقت فوق الغایه اهل پرور بر ذات ایدی .

بوراده فاصـله ایله « ماجرایی ، جزمینـك سن وحالنی » دینلمیوب ده واو ایله « ماجرایی وجزمینك سن وحالنی » دینلمسی — کذلك فاصله ایله « نهایت درجه‌ده دلدادهٔ لیاقت ، فوق الغایه اهل پرور » دینیلوب ده واو ایله « نهایت درجه‌ده دلدادهٔ لیاقت وفوق الغـایه اهـل پرور » دینلمه‌مسی نه دندر ؟ بوقاریده سویلدکلرمزی اونوتمامش ایسه‌کز بوسؤاله یك قولای جواب ویره بیلیرسکز . نه دیمش ایدك ؟ عباره‌ده واو ایله فاصله‌دن برینی

ترجیح ایده بیلمك ایچون لفظه عائد اولان سلاست ایله معنایه متعلق بولنان وضوحه دقت ایدلمك لازم کله‌جکنی سویلمه‌مشمی ایدك ؟ بونك ده سببی بعضاً واوك سلاستی ، بعضاً ده فاصله نك وضوحی اخلال ایده بیله‌جکی اولدیغنی گوسترمه مشمی ایدك ؟ ایشته « ماجرایی وجزمینك‌سن‌وحالنی »ده واو، «نهایت‌درجه‌ده دلدادهٔ لیاقت ، فوق الغـایه اهل پرور »ده دخی‌فاصله‌ایرادی بو نکته‌لره مبنیدر .

دقت اولنسون ! (ماجرایی)دن صکره فاصله ، (لیاقت)دن صکره واو کتیرلسه برنجیسنده وضوحه ، ایکنجیسنده سلاسته خلل کلمزمی ؟

ایشته نا بمحل فاصـله‌نك وضوحی ، کذلك نا بمحل واوك سلاستی آز چوق اخلال ایده بیله‌جکی بومثال ایله ثابت‌اولور.

بورالری دقایق لسـاندن معدود در. افاده ده وضوحی ، سلاستی اخلال اتمه‌مك ایچون حسن طبیعت لازم . بوقسه‌دائما کورلدیکی اوزره اویله طبیعتسزلر بولنور که تعقیدی وضوح، منافرتی سلاست ظن ایدرلر . ایشته بالاده واو ایله فاصـله‌دن هانکیسـنك نره‌ده ایرادی اسب اوله‌جغی مسئله‌سنی سلیقه‌یه حواله ایدیشمز بوندن طولاییدر .

انسان حسن طبیعتله حسن تحصیلی جمع ایتمایدر که کوزل سوز سویلمکه مقتـدر اوله بیلسون . حسن طبیعت خدا داد بر سرمایه در که تحصیل ایله نما بولور .

انتهای بند

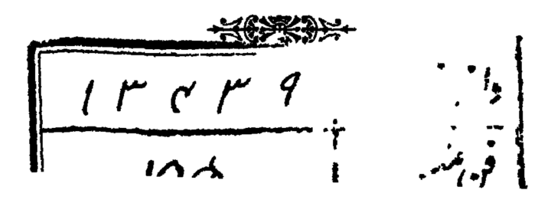
ذهنی افندی ویرکوله (سکته) دینلمسنی (المقتضب) لك صرف قسمنده شو عباره ده تنسیب ایتمشدر :

— بونلردن ما عدا ندا واستفهام ونقل وتمثیل وتفصیل وفصل وتوقف علامتی اولمق اوزره شو اشارانی استعماله دخی لزوم واردر : (! ؟ : ،) شوکا : (نقطتین) و شوکا ( ) (قلامتین) وشوکا « » (غنمتین)دیمیلیدر که اولکیسی ایکی طرناق کسنتیسی وایکنجیسی ایکی طرناق نشانی دیمکدر . شوکاده ، (سکته) ونقطه‌لیسنه (منقوطه)دیمیلیدر .

ایشته بو صورتله مشار الیه دخی اصول تنقیطك قبولنی ترویج بیوریور .

واودن صکره عطف وتشریك ادواتندن (دخی) وآنك مخففی اولان (ده) ایله اجرا ایدیلن وصللر شایان دقتدر . مثلا « کتابتده اولدیغی کبی خطابتده دخی (یا خود) خطابتده‌ده مهارتی وار ایدی » عبارسنده وصل واجب اولدیغی حالده « کتابتده اولدیغی کبی خطابتده مهارتی یوق ایدی » عباره‌سنده جائز اولماز ، چونکه بونده « خطابتده دخی (یا خود) ده » دینیله‌جك اولسه مبحوث عنه اولان ذاتك بوشیلرك ایکیسنده‌ده مهارتی اولمدیغی گوسترلمش اولور . مقصود ایسه آنك کتابتده اولان مهارتی خطابتده اولمدیغنی افاده در .

برنجی جلدك نهایتی

« اصطلاحات ادبیه » دن برنجی جلدك فهرسی :

—

انتهای فهرس